T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
SERMAYE PİYASASI VE BORSA ANABİLİM DALI

BANKA KREDİLERİNİN MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

FARUK KILIÇ

İSTANBUL, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
SERMAYE PİYASASI VE BORSA ANABİLİM DALI

BANKA KREDİLERİNİN MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

FARUK KILIÇ

Danışman: PROF. DR. İCLAL ATTİLA

İSTANBUL, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü

Aşağıda belirtilen lisansüstü tez, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği hükümlerinde belirtilen esaslar çerçevesinde jüri önünde savunulmuş ve jüri tarafından başarılı bulunmuştur.

TEZ BAŞLIĞI : Banka Kredilerinin Makroekonomik Değişkenlerle İlişkisi: Türkiye Örneği

TÜRÜ : Yüksek Lisans

TEZİ HAZIRLAYAN : Faruk KILIÇ

ANADİLİM DALI : Sermaye Piyasası ve Borsa

SAVUNMA TARİHİ : 24.04.2018

JÜRİ ÜYELERİ

GÖREVİ	ADI SOYADI	İmza
Danışman	Prof.Dr.İclal ATTİLA	
Üye	Prof.Dr. Başak TANINMIŞ YÜCEMEMİŞ	
Üye	Prof.Dr. Orhan İŞCAN	

Marmara Üniversitesi Göztepe Kampüsü Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü 34722 Kadıköy / İSTANBUL
0 (216) 347 69 51 (Faks)
0 (216) 418 20 88
Ayrıntılı bilgi için
bse@marmara.edu.tr
http://bse.marmara.edu.tr

ÖZET

Dünyada ve özellikle ülkemizde, finansal sistem içinde büyük paya sahip olan bankacılık sektörünün reel kesim ile etkileşimi, finansal sistemin etkinliği ve sürdürebilirliği bakımından oldukça önemlidir. Ülkenin ve dünyanın içinde bulunduğu iktisadi durum, ticari ve teknolojik gelişmeler, davranış biçimlerindeki değişim, regülasyon uygulamaları bankacılık sektörünü büyük ölçüde etkilemektedir. Bu bakımdan, en önemli fon kullandırım kaynağı olan banka kredilerinin iktisadi hayatın sürdürülebilirliği, endüstrileşmenin sağlanması, atıl fonların değerlendirilmesi ve finansal piyasaların derinleşmesi gibi birçok önemli fonksiyonu bulunmaktadır.

Reel kesim ile bankacılık sektörü arasında bir ilişki olduğu literatürde büyük ölçüde kabul edilmekle birlikte bu ilişkinin dinamizmi açısından bölgelere, ülkelere, zaman dilimine ve makroekonomik değişkenlere göre farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Bu çalışmada, bankacılık sektörünün en önemli göstergelerinden olan banka kredilerinin makroekonomik değişkenler ile nasıl bir etkileşim içinde olduğu Türkiye örneği ile incelenmiştir. Çoklu doğrusal regresyon analizi yöntemiyle 2008:1-2017:9 dönemlerinin aylık verileri kullanılarak yapılan çalışmada, bankacılık sektörü kredi hacmi bağımlı değişken; imalat sanayi kapasite kullanım oranı, işsizlik oranı, cari işlemler dengesi ve M2 para arzı bağımsız değişken olarak alınmıştır. Elde edilen ampirik bulgulara göre, Türkiye'de söz konusu makroekonomik değişkenler ile banka kredileri arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Finansal Gelişme, Ekonomik Gelişme, Bankacılık, Makroekonomik Değişkenler, Banka Kredileri.

SUMMARY

The interaction between real sector and banking sector which has a considerable role in the financial system in the world but especially in Turkey is really important for the efficiency and sustainability of the financial system. The economic circumstances of the country and the world, trading and technological developments, the changes in behavioural patterns and regulation practices are affecting the banking sector on the whole scale. Considering this facts, bank credits -as one of the most important funding source- have several crucial functions in sustainability of the economic life, industrialisation and reuse of the dormant funds and deepen the financial market.

The literature of the economics mostly accepts the interaction between real sector and banking sector but also observes carefully the dynamism of this relation considering fields, countries, time periods and macroeconomic variables. This thesis is focusing on the relations between bank credits and macroeconomic variables as one of the most important indications of banking sector on the Turkey Case. The thesis is using the multiple regression analysis method on the monthly data from 2008:1-2017:9; utilizing banking sector's credit capacity as dependent variable; utilization rate of manufacturing industry, unemployment rate, current account balance and M2 money supply are utilized as independent variables. The empirical evidence gained from the thesis stating clearly that the before mentioned macroeconomic variables and bank credits have a significant relation between themselves in case of Turkey.

Keywords: Financial Development, Economic Development, Banking, Macroeconomic Variables, Bank Credits.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İÇİNDEKİLER ..... **iii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **vi**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **vii**

GRAFİKLER LİSTESİ ..... **viii**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **ix**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM BANKACILIK SİSTEMİ VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK **4**

1.1. Finansal Sistem ve Bankacılık 4

1.1.1. Bankacılığın Tanımı 6

1.1.2. Bankaların Fonksiyonları 6

1.2. Banka Türleri 9

1.2.1. Merkez Bankası 10

1.2.2. Ticari (Mevduat) Bankalar 11

1.2.3. Katılım Bankaları 11

1.2.4. Yatırım ve Kalkınma Bankaları 12

1.3. Bankacılığın Gelişimi 12

1.3.1. Bankacılığın Doğuşu ve Gelişim Süreci 12

1.3.2. Osmanlı Döneminde Bankacılığın Gelişimi 14

1.3.3. Türkiye Cumhuriyeti Kuruluş Dönemi Gelişmeleri (1923-1932) 15

1.3.4. 1933-1944 Dönemi Gelişmeleri 16

1.3.5. 1944-1980 Dönemi Gelişmeleri 17

1.3.6. 1980- 2007 Dönemi Gelişmeleri 18

1.3.7. Küresel Finans Krizi Sürecinde Bankacılık 20

1.3.8. Türk Bankacılık Sektörünün Mevcut Durumu 21

2. BÖLÜM BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KREDİLERİN YERİ 26

2.1. Kredi Kavramı 26

2.2. Kredilerin Temel Unsurları ve Fonksiyonları 27

2.3. Kredilerin Sınıflandırılması 29

2.3.1. Nitelik Bakımından Krediler 29

2.3.2. Vadeleri Bakımından Krediler 29

2.3.3. Kullanım Alanları Bakımından Krediler 30

2.3.4. Veriliş Amacı Bakımından Krediler 30

2.3.5. Teminat Bakımından Krediler 31

2.3.6. Sektör ve İş Konusu Bakımından Krediler 31

2.3.7. Kaynakları Bakımından Krediler 31

2.4. Kredi Yönetimi, Kredilendirme Analizi ve Kredi Süreci 32

2.5. Parasal Aktarım Mekanizması ve Kredi Kanalının İşleyişi 34

2.6. Kredi Garanti Fonu 37

2.7. Bankacılık Sektörü Kredi Gelişimi 39

3. BÖLÜM TEMEL MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER 43

3.1. Milli Gelir 43

3.1.1. Milli Gelir Kavramları 43

3.1.2. Milli Gelir Hesaplama Yöntemleri 44

3.2. Sanayi Üretimi Endeksi 45

3.2.1. Sanayi Üretim Endeksinin Hesaplanması 46

3.2.2. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı 47

3.3. Enflasyon 48

3.3.1. Enflasyonun Finansal Etkileri 48

3.3.2. Enflasyonun Sınıflandırılması 49

3.3.3. Enflasyonun Hesaplanması 50

3.4. Ekonomik Güven Endeksi 51
3.4.1. Tüketici Güven Endeksi 51
3.4.2. Reel Kesim Güven Endeksi 52
3.5. Ödemeler Dengesi 53
3.5.1. Cari İşlemler Hesabı 54
3.5.2. Sermaye ve Finans Hesabı 56
3.5.3. Net Hata ve Noksanlar Hesabı 57
3.5.4. Resmi Rezervler Hesabı 57
3.6. İşsizlik 58
3.6.1. İşsizlik Türleri 59
3.7. Döviz Kuru 61
3.8. Para Arzı 63
4. BÖLÜM BANKA KREDİLERİNİN MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİ 65
4.1. Araştırmanın Amacı 65
4.2. Literatür Araştırması 65
4.3. Araştırmanın Veri Seti 71
4.4. Araştırmanın Yöntemi 72
4.5. Birim Kök Testi 72
4.6. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi 76
4.6.1. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Varsayımlarının Sınanması 77
4.6.2. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizine Yönelik Bulgular 81
SONUÇ 82
KAYNAKÇA 85

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Kredi Hacmi Serileri ADF Birim Kök Testi (Düzey) 73
Tablo 2. Cari İşlemler Dengesi Serileri ADF Birim Kök Testi (Düzey) 74
Tablo 3. M2 Para Arzı Serileri ADF Birim Kök Testi (Düzey) 74
Tablo 4. M2 Para Arzı ADF Birim Kök Testi (1. Dereceden Fark) 75
Tablo 5. İşsizlik Oranı Serileri ADF Birim Kök Testi (Düzey) 75
Tablo 6. İSKKO Serileri ADF Birim Kök Testi (Düzey) 76
Tablo 7. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi 78
Tablo 8. Histogram-Normality Testi 79
Tablo 9. Variance Inflation Factor Değeri 79
Tablo 10. Heteroskedasticity White Testi 80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Finansal Sistemin Paydaşları 5
Şekil 2. Parasal Aktarım Mekanizmasının Kredi Kanalı 36
Şekil 3. Modelde Kullanılan Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler 71

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Türk Bankacılık Sektörü Banka Dağılımı (Aralık 2017) 22
Grafik 2. Sektörün Toplam Varlık ve Yükümlülükleri (Aralık 2017) 22
Grafik 3. Bankacılık Sektörü Personel ve Şube Sayısı (Aralık 2017) 23
Grafik 4. Toplam Aktif Büyüklüğü/GSYİH Oranı (Aralık 2017) 24
Grafik 5. Bankacılık Sektörü Karlılık Durumu (Aralık 2017) 24
Grafik 6. Sermaye Yeterlilik Oranının Gelişimi (Aralık 2017) 25
Grafik 7. 2010.2017 Hazine Destekli Kefaletlerin Gelişimi (Eylül 2017) .. 38
Grafik 8. Kredilerin Gelişimi (Aralık 2017) 39
Grafik 9. Kredilerin Dağılımı (Aralık 2017) 40
Grafik 10. Sektörlerin Toplam Krediler İçindeki Payı (Aralık 2017) 40
Grafik 11. Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı (Aralık 2017) 41
Grafik 12. Takibe Dönüşüm Oranı (Aralık 2017) 42
Grafik 13. GSYİH Harcama Yöntemiyle-Zincirlenmiş Hacim Yıllık 45
Grafik 14. Takvim Etkisinden Arındırılmış Sanayi Üretim Endeksi 47
Grafik 15. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı 48
Grafik 16. Tüketici Güven Endeksi 52
Grafik 17. Reel Kesim Güven Endeksi 53
Grafik 18. Yıllara Göre Cari İşlemler Hesabı (Milyon ABD Doları) 56
Grafik 19. İşsizlik ve Tarım Dışı İşsizlik Oranı 59
Grafik 20. Para Arzı Düzeyleri 64

KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

ADF : Genişletilmiş Dickey-Fuller

a.g.e. : Adı Geçen Eser

A.Ş. : Anonim Şirket

BDDK : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

DİBS : Devlet İç Borçlanma Senetleri

EVDS : TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

GMM : Generalized Method of Moments

GSMH : Gayrı Safi Milli Hasıla

GSYİH : Gayrı Safi Yurt İçi Hasışa

KGF : Kredi Garanti Fonu

KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme

İYA : TCMB İktisadi Yönelim Anketi

İSKKO : İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı

TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TMSF : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

TÜFE : Tüketici Fiyat Endeksi

SPK : Sermaye Piyasası Kurumu

SYR : Sermaye Yeterlilik Rasyosu

ÜFE : Üretici Fiyat Endeksi

VAR : Vektör Autoregressive

GİRİŞ

Finansal gelişme; finansal işlemlerin, hizmetlerin ve kurumların büyümesi anlamına gelmektedir. Finansal piyasaların amacı, fon fazlasının fon ihtiyacı olanlara aktarımını sağlayarak iktisadi aktivitelere, bunun neticesinde büyümeye katkı sağlamaktır. Küreselleşme ile birlikte, reel sektöre kaynak aktarımının sağlanması bakımından iktisadi aktiviteler içinde finansal piyasalar son derece önemli hale gelmiştir. Bu bakımdan, bankalar finansal piyasalar ile reel kesim arasındaki etkileşimi sağlayan en temel iktisadi aktördür. Ülkenin ve dünyanın içinde bulunduğu ekonomik durum, ticari ve teknolojik gelişmeler, davranış biçimlerindeki değişim, regülasyon uygulamaları bankacılık sektörünü büyük ölçüde etkilemektedir.

Dünyada ve özellikle ülkemizde, finansal sistem içinde büyük paya sahip olan bankacılık sektörünün reel kesim ile etkileşimi, finansal sistemin etkinliği ve sürdürebilirliği bakımından son derece önemlidir. İktisadi anlamda gelişmiş ülkelerin güçlü finansal piyasalarının olduğu, gelişmekte olan ülkelerde ise sermaye piyasalarının tam olarak derinleşmediği ancak bankacılık sektörünün önemli bir yerinin olduğu gözlemlenmektedir. Gelişmemiş ülke finansal piyasalarında ise durum, ne sermaye piyasaları ne de bankacılık sektörü açısından pek parlak değildir.

Reel kesim ile bankacılık sektörü arasında bir ilişki olduğu literatürde büyük ölçüde kabul edilmekle birlikte, bu ilişkinin dinamizmi açısından bölgelere, ülkelere, zaman dilimine ve makroekonomik değişkenlere göre farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Bu ilişkinin yönü noktasında talep yönlü ve arz yönlü olmak üzere iki farklı teori mevcuttur. Arz yönlü yaklaşıma göre finansal gelişme ekonomik büyümeyi tetiklemektedir. Talep yönlü yaklaşıma göre ise, ekonomik büyüme neticesinde finansal gelişme pozitif etkilenmektedir.

Bankaların fon kullandırımı açısından en önemli aracı olan kredilerin, iktisadi hayatın sürdürülebilirliği, endüstrileşmenin sağlanması, atıl fonların değerlendirilmesi ve finansal piyasaların derinleşmesi gibi birçok önemli fonksiyonu vardır. Parasal aktarım mekanizması açısından kredi kanalı, para politikası değişikliklerinin kredi kanalı vasıtasıyla reel ekonomiyi etkilemesi anlamına gelmektedir. Para politikalarında yapılan

değişikliklerin kredi arzı eğilimini etkilemesinden dolayı bu politikaların öngörülebilir olması ve bankaların söz konusu politikaları dikkate almaları kaynak aktarımının etkinliği bakımından oldukça önemlidir.

Ülkelerin ekonomik ve finansal gelişmeleri açısından, bankacılık sektörü ile reel kesim ilişkisi literatürde ilgi odağı olmakla birlikte gerek uluslararası literatürde gerek Türkiye'de genel olarak banka karlılığı üzerine yoğunlaşılmış olup, bankaların kredi hacmini inceleyen çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Diğer taraftan, krediler ile makroekonomik değişkenler ilişkisi genelde ikili ilişki bağlamında yani tek makroekonomik değişken üzerinden incelenmiştir. Bu çalışmaların büyük bölümünün ise, büyüme ile banka kredileri ilişkisinden oluştuğu, kredi hacmi ile reel kesim ilişkisinin çok boyutlu incelendiği çalışma sayısının oldukça az olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, bankacılık sektörünün en önemli göstergelerinden olan banka kredilerinin reel kesimi temsil eden makroekonomik değişkenler ile nasıl bir etkileşim içinde olduğu Türkiye örneği ile incelenmiştir. Banka kredileri ile makroekonomik değişkenlerden yola çıkarak bankacılık sektörü ile reel kesim ilişkisinin ortaya konulması ve bu ilişkinin etkinliğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, bankacılık kavramı ele alınmıştır. Finansal piyasalar ve bankacılık kavramının çerçevesi çizilerek Türk Bankacılık Sektörü ağırlıklı bankacılığın tarihsel gelişimi ve mevcut durumu incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, bankacılık sektörünün en önemli kalemi olan ve kaynak aktarımında etkin rol oynayan banka kredilerine ilişkin kavramlar ele alınmıştır. Banka kredilerinin türleri, kredilendirme, parasal aktarım mekanizması içinde banka kredilerinin rolü gibi başlıklar teorik açıdan incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, temel makroekonomik göstergeler incelenmiştir. Makroekonomik göstergelere ilişkin tanımlar, hesaplama yöntemleri ve söz konusu göstergelerin gelişim süreci bölümün kapsamını oluşturmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde ise, banka kredileri ile makroekonomik değişkenlere ilişkin ekonometrik analiz yöntemine başvurulmuştur. Öncelikle, banka kredileri ile

makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiye dair geniş bir literatür taraması ile yapılacak ekonometrik analizin iktisadi anlamda tutarlı olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Literatür araştırmasının ardından, çoklu doğrusal regresyon analizi yöntemiyle 2008:1-2017:9 dönemlerinin aylık verileri kullanılarak yapılan ekonometrik analizde, bankacılık sektörü kredi hacmi bağımlı değişken; imalat sanayi kapasite kullanım oranı, işsizlik oranı, cari işlemler dengesi ve M2 para arzı bağımsız değişken olarak alınmıştır. İlk olarak ekonometrik analizde kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadıklarının tespiti yapılarak durağan olmayan seriler durağan hale getirilmiştir. İkinci aşamada; en küçük kareler yöntemi test edilerek en küçük kareler yönteminin varsayımları sınanmıştır.

1. BÖLÜM
BANKACILIK SİSTEMİ VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK

1.1. Finansal Sistem ve Bankacılık

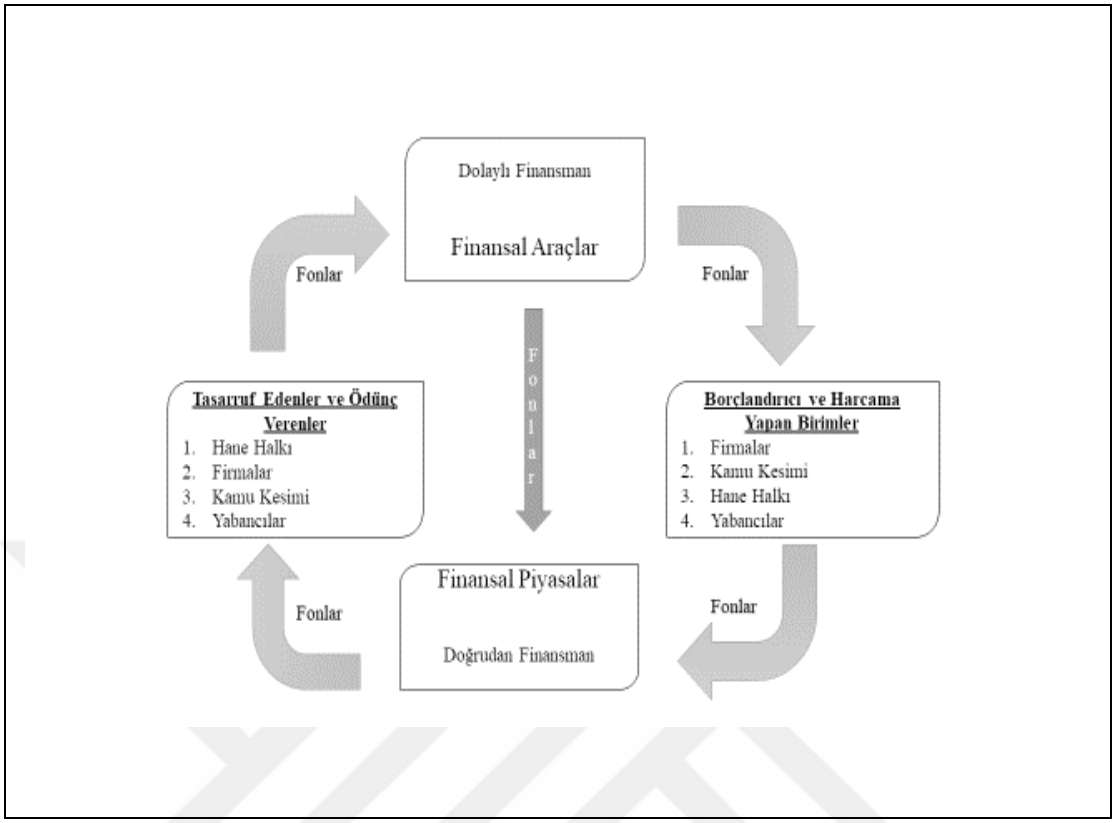
Piyasalar, temelde reel ve finansal piyasalar olarak iki kısımda sınıflandırılmaktadır. Reel piyasalar, mal ile hizmetlerin arz ve talebinin birleştiği ortamlardır. Finansal piyasalar ise, fon arz eden iktisadi birimlerle fon talep eden iktisadi birimlerin bir araya geldikleri ve fon alıp sattıkları yerlerdir. Bu piyasalarda, elinde fon fazlası bulunduran, bir başka deyişle tasarruf sahipleri ile fon talep edenlerin yani yatırım yapmak üzere ihtiyaç duyanların bir araya gelmesi finansal piyasaların oluşumunu sağlamaktadır. Arzın ve talebin buluştuğu bu ortam somut olabileceği gibi sanal bir buluşmada olabilmektedir. Küreselleşmeye bağlı olarak teknolojik yeniliklerle beraber finansal piyasa kavramının daha çok soyut boyutlarda gelişme gösterdiği görülmektedir.

Finansal piyasaların temel fonksiyonları; reel sektöre kaynak temin etmek, sermaye birikimi oluşması, piyasada ihtiyaç duyulan likiditeyi temin etmek, ekonomik yapı içerisinde yer alan aktörlerin her düzeyde karar alırken karşı karşıya kaldığı risklerden korunmasını sağlamak ve mülkiyeti tabana yaymaktır.[1] Finansal piyasalardaki aktarım neticesinde finansal sistem bir taraftan tasarruf imkânlarını kolaylaştırırken bir taraftan da büyüme ve gelişme için ihtiyaç duyulan sermaye birikiminin oluşmasına imkân sağlar. Bu süreçte sistemin temel katkısı, gerekli bilginin oluşturulup iletilmesi ve işlem maliyetlerinin azaltılması açısından önemlidir.[2]

Finansal piyasalar; tasarruf sahipleri, tüketiciler ve yatırımcılar, finansal kurumlar, finansal araçlar ile hukuki düzenlemelerden oluşmaktadır[3]. Finansal araçlar doğrudan veya dolaylı finansman yoluyla hane halkı, firmalar, kamu kesimi veya yabancılar tarafından kullanılmaktadır. (Bkz. Şekil 1)

---

[1] Turgay MÜNYAS, **Türkiye'de Sermaye Piyasalarının Yapısı ve İşleyişi**,1. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, Ağustos 2015, s.4.
[2] Ross LEVİNE, **Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda**, 1997, s.668-726 Aktaran: Selim SOYDEMİR ve Abdullah AKYÜZ, **Sermaye Piyasası ve Borsa**, 1. Baskı, İstanbul: Scala Yayıncılık, Haziran 2015, s.30.
[3] SPL, **Finansal Piyasalar**, İstanbul, Şubat 2016, s.16.

Şekil 1. Finansal Sistemin Paydaşları
Kaynak: Frederic S. MİSHKİN, **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, Addison-Wrsley, 5. Baskı, 1997,s.21.

Finansal kurumlar, finansal sistemin en önemli unsurudur ve sistemin işleyişi bakımından son derece kilit bir rol üstlenmektedir. Finansal kurumların mali açıdan sağlamlığı ve güvenilirliği finansal sistemin sağlığı bakımından temel noktalardandır. Bu açıdan kurumların neler olduğuna, faaliyet alanlarına ve sistem içinde ağırlıklarına finansal istikrar sağlanması bakımından dikkat edilmesi gerekmektedir[4]. Bankalar finansal piyasalarda aracılık faaliyetine dahil olan yardımcı kuruluş niteliği taşımaktadırlar. Finansal piyasalarda fon arz edenler ile talep edenlerin etkin bir şekilde bir araya gelebilmesi ve aktarım mekanizmasının verimliliğinin sağlanması için hukuki ve idari düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, Türkiye'de bankacılık sektörü açısından

[4] Göksel TİRYAKİ, **Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri (1990-2010 Türkiye Tecrübesi Işığında)**, 1.Baskı, İstanbul TBB Yayını No: 289, Kasım 2012, s.29.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) bu anlamda düzenleyici idari otoritelerdir.

1.1.1. Bankacılığın Tanımı

Bankacılık sektörü farklı alt sektörlere bölünmüş olan finansal piyasanın en önemli kurumsal yapısını oluşturmaktadır. Bu bakımdan günümüz çağdaş bankacılığı yüklendiği işlevin bir sonucu olarak, doğuşundan hem işlemlerin karmaşıklığı hem de yönetim teknikleri açısından oldukça büyük farklılıklar taşımaktadır[5]. Bankalar ekonomide para ve kredi ihtiyaçlarını karşılayan kurumlardır. Merkez Bankası ise para arzını ekonomideki para talebine, ekonomik ve sosyal politikanın hedefler doğrultusunda ayarlamaya çalışır; bankalar ekonomide meydana gelen ödünç verilebilir nitelikteki fonları ticarete, yapı ve onarma faaliyetlerine, esnaf ve zanaatkârlara, tarıma, devlete kredi biçiminde dağıtarak, bir kısım ekonomik birimlerin likidite fazlaları ile diğerlerinin likidite ihtiyaçlarının karşılanmasına, tasarruf niteliğindeki paraların piyasaya akışını sağlayarak iktisadi aktivitelerin sürekliliğine ve gelişmesine katkı sağlamaktadır[6].

Bankaların birçok farklı türü vardır. Perakende bankalar olarak da bilinen ticari bankalar doğrudan halka dönük hizmet sunarlar ve firmalara borç verirler. Geçmişte bu işler ağırlıklı olarak yaygın banka şubeler ağı ile yapılırken bunlar giderek ATM cihazları, telefon ve internete yerini bırakmaktadır. Yatırım bankaları ise özel yatırımcılardan yada finansal piyasalardan kendi hisse senetleri ve şirket tahvilleri için alıcı bulmak yoluyla şirketler için fon sağlamaya yoğunlaşmıştır[7].

1.1.2. Bankaların Fonksiyonları

Finansal piyasalar açısından bakıldığında büyük öneme sahip olan bankaların aracılık faaliyeti, kaynakların etkin ve verimli şekilde kullanılmasını sağlama, kaydi para oluşturma, reel sektörü destekleme, kaynak dağılımını sağlama gibi birçok fonksiyonu

[5] Tezer ÖÇAL, **Para Banka Teori ve Politika,** Gazi Yayınevi, 1.Baskı, Ankara, 1997, s.34
[6] Avni ZARAKOLU, **Para Kredi ve İktisadi Faaliyetler**, 2. Baskı, Ankara: TBB Yayını No:41, 1977, s.61.
[7] Matthew BİSHOP, **A'dan Z'ye Ekonomi Sözlüğü**, 1.Baskı: Ekim 2013, The Economist, Adres Yayınları, s.55

bulunmaktadır. Genel olarak Bankaların fonksiyonlarına ilişkin kavramlar aşağıda açıklanmıştır.

a) Aracılık Fonksiyonu

Modern sınai ve ticari kuruluşların ortaya çıkması, insanlar arasında mal değişiminin artması neticesinde maddi para ödemelerinin bazı muhtemel riskleri ortaya çıkmıştır. Bilhassa ticari firmalar arasında büyük ölçekte ödemelerin gerektirdiği paranın hazırlanması, bir yerden başka bir yere aktarımı, saklanması ve yönetimi masraf ve külfete sebep olmakta, güven istemektedir[8]. Tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı duyanlar arasındaki etkileşimi sağlayan bankaların en temel işlevlerinden birisi aracılık sürecine dahil olmasıdır. Finansal piyasaların etkin bir şekilde işlemesinde bankaların sistem içindeki yeri son derece önemlidir. Bu bakımdan gerek Türkiye'de gerekse dünya uygulamalarında bankacılık sektörüne güvenin sağlanması açısından sıkı bir denetim mekanizması mevcuttur.

b) Likidite Sağlama ve Kaydi Para Oluşturma Fonksiyonu

Bankalar kişi ve kurumlara istediklerinde harcama yapabilme; sundukları kredilerle likiditenin yayılması imkânı oluştururlar. Bankalar, bu açıdan halkı aydınlattığı gibi ekonomideki nakdin daha etkin dolaşımını mümkün kılar[9]. Likidite kavramı finansal ürünün nakde çevrilebilme kolaylığını ifade etmektedir. Bu bakımdan, finansal ürün değerini koruyarak nakde çevrilebiliyorsa likit bir ürün olduğu söylenilebilir.

Bankalar kendilerine emanet edilen mevduatın çok üstünde kredi kullandırma, diğer bir deyişle satın alma gücü yaratma potansiyeline sahiptirler. Bankalarca yaratılan bu imkân, kaydi para veya banka parası olarak isimlendirilmektedir[10]. Kaydi para oluşturma sürecinde kredi mekanizması yolu bankaların kullandıkları en önemli yöntemdir.

---

[8] ZARAKOLU, **a.g.e.,** s.80.
[9] Yıldız AYANOĞLU ve Diğerleri, **Bankaların Yönetimi ve Denetimi**, 1.Baskı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No.2746, 2013, s.4.
[10] M. Ayhan ALTINTAŞ, **Kredi Kayıplarının Makroekonomik Değişkenlere Dayalı Olarak Tahmini ve Stres Testleri-Türk Bankacılık Sektörü İçin Ekonometrik Bir Yaklaşım**, TBB, İstanbul, 2012, s.12

c) Bilgi Sağlama ve İşlem Maliyetini Düşürme Fonksiyonu

Bankaların gerekliliğinin öne sürülmesinde, belirsizliğin ve eksik bilginin olduğu bir dünyada, bankaların hanehalklarının tüketimlerini etkileyen şokların ters etkilerine karşı, tüketicilere sigorta sağlayacak anlamda likidite oluşturmaktır. Asimetrik bilgi sorunu olarak karşımıza çıkan ahlaki risk ile yanlış seçim karar alma aşamalarını etkilemektedir. Ahlaki risk sorunu, borç alanın kredi borcunu ödeme olasılığını düşüren faaliyetlere girişme riskini ifade etmektedir. Yanlış seçim sorunu ise, borç verenin vereceği krediler ile ilgili projeler hakkında yeterli ve net bilgisinin bulunmaması sonucu ortaya çıkmaktadır[11]. Ayrıca, bankaların var oluş nedenlerinden en önemlisi işlem maliyetinin varlığıdır. Bankalar, borç verenler ile kredi alanlar arasında çok zor çözülebilecek maliyet problemini minimize etme işlevine sahiptir. Bu işlem maliyetleri, araştırma, tahkik etme, izleme ve uygulama maliyetleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır[12].

d) Kaynak Dağılımını Sağlama ve İyileştirme Fonksiyonu

Bankalar tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları kredi olarak kullandırırken seçici davranmak mecburiyetindedirler. Yaptıkları kredi ve proje analizleriyle tasarrufların verimli, rasyonel ve rekabet edilebilir alanlara kanalize edilmesini sağlayacakları ve bunun sonucunda ekonomik gelişmeyi hızlandırmaları beklenir. Diğer yandan bankalar uzmanlıkları ve birikimleri sayesinde ödünç verenler ve ödünç alanlar tarafından ayrı ayrı katlanılacak araştırma ve yönetim maliyetlerinden tasarruf ederler[13].

e) Para Politikasının Etkinliğinin Artırılması Fonksiyonu

Merkez Bankası yetkisi dahilinde belirlenen munzam karşılıklar, kredi sınırlaması, açık piyasa işlemleri ve reeskont faiz oranları gibi para politikasına ilişkin uygulamalar, bankalar vasıtasıyla etkin hale gelir. Bu açıdan bir ekonomideki bankacılık sisteminin gelişmişlik seviyesi ile para politikası arasında aynı yönlü bir ilişki söz konusudur. Munzam karşılıklar; mevduat kabul eden finansal kurumların, kabul edilen

---

[11] Gülsün Gürkan YAY, **Para ve Finans Teori ve Politika**, 1.Baskı İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.339-340.
[12] YAY, **a.g.e**., s.337.
[13] ALTINTAŞ,**a.g.e.,**s.12.

mevduatlara karşılık merkez bankası nezdinde bulundurmak mecburiyetinde bulundukları mevduatlarının kanunen belirlenen oranıdır[14].

f) Reel Kesimi Destekleme Fonksiyonu

Günümüzde farklı düşünce okullarından iktisatçılar arasında kabul edilen görüşe göre, bir ekonomide finansal sektörün gelişimi, reel ekonomik büyüme için hayati bir öneme sahiptir. Fakat nasıl bir finansal ya da kurumsal yapının ekonomik büyümeye daha fazla katkıda bulunacağı konusuna tartışma devam etmektedir. Bu tartışmanın odağında finansın ekonomideki rolünün ne olması gerektiği yer almaktadır. Finans kesiminin ekonomideki temel fonksiyonları, risk yönetimini kolaylaştırma ve transferini sağlama kaynak tahsisi, şirketlerin ve yöneticilerin kontrolü, tasarrufların mobilize edilmesi ve mal, hizmet ve sözleşmelerin mübadelesini kolaylaştırmak şeklinde sıralanabilmektedir[15]. Bankacılık sektörü mevduatları krediye dönüştürerek, sermaye piyasası ise fon ihtiyacı olan şirketlerin hisse senedi, tahvil ve finansman bonosu gibi özel kesim menkul kıymetlerinin ihracı yolu ile finansman ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlayarak reel sektörün ve nihayetinde ekonominin büyümesinde kilit bir rolü bulunmaktadır[16].

1.2. Banka Türleri

5411 sayılı Bankacılık Kanununda, Bankanın mevduat, katılım, kalkınma ve yatırım bankalarını kapsadığı belirtilmektedir. Mevduat bankaları tanım olarak, kendi nam ve hesabına mevduat kabul eden ve kredi kullandırmak ana amacıyla faaliyette bulunan kuruluşları ifade etmektedir. Katılım bankası, özel cari ve katılma hesapları vasıtasıyla fon toplamak ve kredi kullandırmak ana amaçlı faaliyet gösteren kuruluşlardır. Kalkınma ve yatırım bankası ise mevduat veya katılım fonu kabul etme haricinde; kredi

[14] AYANOĞLU v.d.,**a.g.e**.,s.5
[15] Hayri KOZANOĞLU, **Uç(ur)amayan Balon: Finans**, 1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011, s.60.
[16] Sevinç ÖZTÜRK, **Avrupa Birliği Sürecinde Türk Sermaye Piyasaları**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, İstanbul, Eylül 2007, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.65.

kullandırmak ana amaçlı olmak üzere faaliyet gösteren veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yapan kuruluşlardır[17].

1.2.1. Merkez Bankası

Merkez Bankacılığının doğuşu 19 uncu yüzyıla dayanmaktadır. Merkez Bankaları; ülkenin para politikalarını belirler ve yürütürler. Alınan kararları ülke ekonomilerin gelişiminde büyük bir önem taşımaktadır. Bu önemli konumları nedeniyle Merkez Bankalarının bağımsız kurumlar olması ya da olmaması bu kurumların oluşumundan bugüne dek tartışılmaktadır. Merkez Bankasının bağımsızlığı ile kastedilen, Merkez Bankalarının para politikası açısından karar süreçlerinde ve uygulanma aşamasında siyasi baskılardan izole hareket etme marifetidir.[18].

Tüm dünyada görüldüğü üzere ülkemizde de Merkez Bankası'nın para ve kur politikasını düzenleme ve para dolaşımını sağlama ana yükümlülüğüdür. Anonim şirket olarak 11 Haziran 1930 tarihinde kurulan Merkez Bankası'nın ana amacı, fiyat istikrarını sağlamaktır. Merkez Bankası bunun yanında, finansal piyasalarda istikrarın sağlanması ile para ve döviz piyasaları açısından gerekli düzenleyici önlemleri almakla da yükümlüdür. Merkez Bankası, özellikle küresel konjonktürden meydana gelen makro finansal risklerin kontrolününün sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu açıdan, Merkez Bankası için finansal istikrar destekleyici amaç konumundadır[19].

1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu gereği Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) para basma yetkisine sahip tek kuruluştur. Herkes için varlık olan para, merkez bankası için yükümlülüktür. Bu yüzden TCMB bilançosu diğer kurumların bilançolarına göre ters çalışır[20].

---

[17] 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Resmi Gazete Tarihi; 01.11.2005, Resmi Gazete Sayısı; 25983 (Mükerrer)
[18] Fatma CESUR, **Paraya Dair**, Paradigma Akademi, Ekim 2014, İstanbul, s.173
[19] TCMB, **Banka Hakkında**, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr /bottom+menu /banka-hakkinda, (10.01.2018)
[20] Nadir EROĞLU, **Türkiye'de Parasal Kesim ve Merkez Bankası İşlemlerinin Analizi**, 3.Baskı, İstanbul: DER Yayınları, 2011, s.19

1.2.2. Ticari (Mevduat) Bankalar

Ticaret bankaları tanım olarak, tasarruf sahiplerinden mevduat toplayan ve ihtiyaç sahiplerine kredi sağlayan banka türüdür. Ticari bankalar faaliyetlerini sürdürmek için fon kaynaklarına ihtiyacı duymaktadır. İhtiyaç duyulan fon kaynakları tasarruf sahiplerinden toplanan vadeli ve vadesiz mevduatlardan oluşmaktadır. Bununla birlikte, toplanan mevduatlar yetersiz kaldığında yurtiçinden veya yurtdışından kredi kullanarak fon ihtiyaçlarını karşılarlar. Ticari bankalar, toplamış oldukları bu fon kaynakları ile kurumsal ve bireysel krediler vererek veya devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) alarak ve düşük risk ile yüksek kâr elde etmeyi amaçlayan kurumlardır[21]. Ticari bankalar, ekonomik faaliyetleri etkilemek amacıyla uygulanan para politikalarının reel sektöre etkin bir şekilde aktarılması bakımından büyük önem arz etmektedir. Diğer taraftan, ticari bankalar bir işletme olma özelliği taşırlar, genellikle ortakları yararına çalışırlar ve bu sebeple varlıkları üzerindeki getirilerini optimize etmek isterler. Ancak bankalar ödünç verdikleri fonlar üzerinde geri ödenmeme riski ve ödünç aldıkları fonlar üzerinde geri çekilme riski ile karşı karşıya olduklarından, hem varlıkları hem de yükümlülükleriyle ilgili risklerle uğraşmak durumundadırlar. Bu nedenle, bankaların yüksek faiz oranından kredi vermeleri her zaman banka getirisinin artacağı anlamına gelmemektedir[22].

1.2.3. Katılım Bankaları

Dünya'da İslam Bankacılığı şeklinde isimlendirilmekle birlikte, Türkiye'de katılım bankacılığı olarak tanımlanmaktadır. Katılım bankacılığı, faize yer vermeyen ekonomik sürecin içinden ortaya çıkmış bir alt sistem niteliği taşır. Katılım bankacılığı ile ifade edilen, nominal işlemler üzerinden kar yada zarar üretmeyen ancak reel aktivitelere finansman temin eden veya doğrudan bu faaliyetleri yapan ve bu faaliyetler sonucunda karı veya zararı müşterileri ve ortakları ile paylaşan kurumlar akla gelmektedir. Fon toplamak ve kullandırmak süreçlerindeki bir takım farklılıkların dışında faizle ilişkisi bulunmayan tüm bankacılık hizmetleri de katılım bankaları tarafından sunulmaktadır[23]. Katılım bankaları tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları faizsiz

[21] Oğuzhan ALTAY vd., **Banka İktisadı ve İşletmeciliği**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2014, s.55.
[22] Şehnaz Bakır YİĞİTBAŞ, **Bankaların Kredi Verme Davranışı Üzerine Asimetrik Bilginin Etkisi ve Reel Sektör Yansıması (Türkiye Analizi 2002-2010),** TBB, İstanbul, 2012, s.6
[23] Hüseyin TUNÇ, **Katılım Bankacılığı,** Nesil Yayın Grubu, İstanbul, 2013, s.113.

enstrümanlar aracığıyla değerlendirmeleri, bunun sonucunda ise elde edilecek getirilerin tasarruf sahipleriyle paylaşılması mantığıyla çalışmaktadır. Ülkemiz bankacılık sisteminde %5 civarında paya sahip olan Katılım Bankalarının uzun vadede etkin politikalar uygulandığı takdirde büyüme potansiyeline sahip oldukları görülmektedir.

1.2.4. Yatırım ve Kalkınma Bankaları

Yatırım kurumları konumunda bulunan yatırım veya kalkınma bankaları sermaye piyasalarında faaliyetlerini göstermektedir. İşletmelere orta ve uzun vadeli krediler sağlayarak yatırımlara destek veren finansman kurumlarıdır. Bilhassa 2 inci Dünya Savaşı'ndan sonra yatırım bankalarının önemi artmaya başlamıştır. Yatırım bankacılığının tarihi, ticari bankacılığın gelişim ile birlikte yürümüştür. Gelişmiş ülkeler açısından işletmeler orta ve uzun vadeli kredi gereksinimleri sermaye piyasaları aracılığıyla tahvil ve hisse senetleri aracılığıyla gidermektedirler. Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasalarının tam olarak gelişmemiş olması, devletleri yeni arayışlar içine sürüklemiştir. Bu arayışın neticesinde gelişmekte olan ülkelerde yatırım veya kalkınma bankacılığı sistemi ortaya çıkmıştır. Bu bankalar sermaye gereksinimini karşılamanın yanı sıra, uzman ve proje eksikliklerini gidermek amacıyla çeşitli çalışmalar yaparlar[24].

1.3. Bankacılığın Gelişimi

1.3.1. Bankacılığın Doğuşu ve Gelişim Süreci

İlk zamanlarda, bilhassa paranın icat edilmesiyle beraber paraya dayanan işlemlerde hızlı bir gelişme ortaya çıkmıştır. Paranın ticari hayat dahil olarak yaygın kullanılması, paranın muhafaza edilmesi ve para odaklı yapılan işlemlerde aracılık görevini ifa edecek kurumlara gereksinimi artırmıştır. Bu ihtiyacı bireysel düzeyde büyük sermaye sahipleri yerine getirmişlerdir. Büyük miktarlarda paraya ihtiyaç duyan kişilerin bu ihtiyaçlarını karşılamak üzere bireysel sermaye sahiplerinin yeterli olmaması sonucunda kurumsal düzenlemeler yapılması ortaya çıkarmıştır. Banka kurumunun ilk

[24] Tezel ÖCAL ve Ö. Faruk ÇOLAK, **Finansal Sistem ve Bankalar,** Nobel Yayın Dağıtım, Kasım 1999, Ankara, Yayın No:131, s.41-43

oluşum aşamasında para ticaretinin belli kurallar çerçevesinde yürütülmesi ana mekanizma olarak düşünülmüştür. Ancak, paraya odaklı işlemlerdeki artış ile beraber banka kurumunun işlevinde de büyük bir değişim görülmüştür[25].

Genelde küçük farklılıklarla ifade edilen banka kelimesi İtalyanca'dan "banco" ile türediği ve sonrasında kelimenin banka olarak kullanılmaya başlandığı yaygın olarak kabul edilmektedir. Banco kelimesinin İtalyanca'daki sıra, masa ya da tezgah anlamına gelmektedir. İlk bankerler olarak görülen Lombardiyalı Yahudiler, bankacılık işlemlerini pazarlarda bir masa (banco) üzerinde gerçekleştirdikleri, söz konusu bankerlerden bazıları taahhütlerini yerine getirememeleri sonucunda iflas ettiklerinde halk bunların bancosunu kırarlarmış. Bu sebeple batı dillerinde iflas edenlere banco kelimesinden gelen "bankrupt" denilmektedir[26].

Tarihe bakıldığında ilk bankacılık hizmetleri eski Sümer ve Babil'e dayandığı varsayılır. M.Ö. 3500 senelerinde Sümerler'de kurulmuş olan "Maket" banka olarak bilinen ilk kuruluştur. Maketler, harman zamanı ödenmek üzere tohum gibi hammadde veya techizat almak amacıyla çiftçilere ilk ödemelerde ayni daha sonra ise parasal kredi açtıkları, gerçekleştirilen kazılar neticesinde ortaya çıkmıştır. Eski Mısır'da, eski Yunan'da ve Roma'da bankacılık işlemleriyle meşgul olan kurumların varlığı da bilinmektedir. Bilhassa eski Mısır'da tefecilik ve bileşik faizi engelleyen kanunlar mevcuttur. Eski Yunan'da ticaretin artması ve refahın yükselmesi ile Atina'da zengin marketlerin yanında trapezitai adında özel bankerler ortaya çıkmıştır[27].

Bankacılık süreci, endüstrinin ve ulaşım olanaklarının gelişmesiyle 19 uncu yüzyılda büyük oranda işlevi genişlemiştir. 16 ıncı ve 17 nci yüzyıllarda kurulan az sayıdaki devlet ve belediye bankaları bir tarafta tutulursa, 19 uncu yüzyıldan önce kurulmuş çoğu banka, kişilere ait ve genellikle yaşamları ile kısıtlı olarak şahsi firma niteliğindedirler. 19 uncu yüzyıldan sonra kurulan bankalar ise sermaye şirketi halinde kuruluşlardır. Madeni paranın yerine kâğıt para kullanılmaya başlanması devletlerin karşılıksız olarak çıkardıkları paraların kıymetini koruması için Merkez Bankalarının

[25] Levent BAŞAK, **Türkiye'de Yabancı Bankaların Vergilendirilmesi**, Yayın No:261 İstanbul, TBB, Kasım 2008, s.21.
[26] İlker PARASIZ, **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama,** Banksis Yayınlar No.82, İstanbul-2000, s.5.
[27] PARASIZ,**a.g.e.,** s.6.

kurulması ve bankalara banknot ihracı yetkisinin verilmesini gerektirmiştir. Avrupa ve Amerika'da meydana gelen ekonomik gelişmeler sebebiyle bankacılıkta uzmanlaşmaya gidilmiş ve bunun sonucu ekonominin çeşitli alanlarında çalışan özel bankaların kurulması sağlanmıştır[28].

1.3.2. Osmanlı Döneminde Bankacılığın Gelişimi

Önceleri Merkantilizm, yani altın ve kıymetli maden stokunu arttırmak için dış ticaret fazlası oluşturma politikaları giderek Avrupa'da artan altın stoklarının değerinin düşmesine yol açmıştır. Tüketim malları üreten sanayilerin yanında, bunların kullandıkları makine, alet ve gereçleri üreten sanayi firmalarının ortaya çıkma ihtiyacı para ve finansman talebini önemli derecede arttırmıştır. Bu durum ile ilgili eş zamanlı olarak para ile ilgili konuları düzenlemekte devletin görevleri arasına girmiştir. Bu arada banka denilen, işletmelerin para ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik, özel teşebbüs niteliğini taşıyan işletmeler 18 inci yüzyıl öncesi ortaya çıkmıştır. 18 inci yüzyılın başından itibaren sanayi işletmelerinin ihtiyacın karşılayacak bir banka sisteminin kurulması gerekmiştir. Böylece Napolyon Savaşlarının ardından merkez bankaları kurulmaya başlanmıştır. Bu aşamada İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı ile ilişkileri değişik bir şekil almaya başlamıştır. 18 inci yüzyılın başından itibaren dış ticaret açığı oluşmuş, altın ve gümüş stoku erimiştir[29].

Osmanlı Devleti'nde ilk banka Galata bankerleri tarafından 1847 yılında kurulmuştur. İlk kağıt para kaima adıyla 1840 yılında bütçe açıklarını gidermek amacıyla çıkarılmış olup, o dönemde devamlı açık veren Osmanlı hazinesinin kaynak gereksiniminin karşılanması için bu paranın miktarı sürekli arttırılmıştır. Osmanlı'da bilhassa 1839 Tanzimat Fermanı'nın ardından devlet harcamalarının geliri aştığı bir sürece evrilmesi ve devletin kaynak ihtiyacını önceleri kaimelerin ihracı, daha sonrasında ise toplanacak olan vergiler karşılık tutularak İstanbul'da faaliyet gösteren sarraf ve bankerlerden borçlanılması ile karşılanmasının akabinde, Kırım Savaşı sonrasında yapılan 1856 Paris Barış Antlaşması ile Osmanlı Devletinin dış borçlanma imkânını

[28] Osman ALTUĞ, **Banka İşlemleri ve Muhasebesi**, Türkmen Kitapevi, İstanbul, 2000, s.3-4
[29] Lale Erdem KARABIYIK, **Türkiye'de Finans Tarihi**, 1. Baskı, Bursa: VİPAŞ A.Ş., 2001, s.1.

arttırmış olup, 1856 yılında Osmanlı Bankası'nın kurulmasında dikkate değer bir sebep olmuştur[30]. Tanzimat döneminde faaliyete geçen bankalar arasında Şirket-i Umumiye-i Osmaniye 1864 yılında bir grup Galata bankeriyle Osmanlı Bankası'nın iştiraki ile kurulmuş, 1893 yılına kadar faaliyetlerini devam ettirmiştir. Tanzimat sonrasında zirai kredi alanında ilk önemli gelişme Ziraat Bankası'nın çekirdeğini oluşturan "Memleket Sandıkları" nın kurulmasıdır. II. Abdülhamid döneminde Menafi sandıklarının başarısız olması öne sürülerek tarımsal alanda kredi oluşturulmak amacıyla Ziraat Bankası 1888 yılında kurulmuştur[31].

1.3.3. Türkiye Cumhuriyeti Kuruluş Dönemi Gelişmeleri (1923-1932)

Osmanlı Devleti'nin mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin üstlendiği iktisadi durum oldukça yıpranmış ve tarıma dayanmaktaydı. Bu açıdan kuruluş dönemi iktisadi yönelim, üstlenilen bu ekonomik ve sosyal durumun değiştirilmesi çerçevesinde olmuştur. Cumhuriyet Döneminde ekonomik bakış açısı Şubat 1923'de tüccar, sanayici, çiftçi ve işçi kesimini temsil eden delegelerin iştirakiyle icra edilen İzmir İktisat Kongresi'nde temel olarak çerçevesi çizilmiştir. Kongre'de, ekonomik gelişmenin sağlanması amacıyla ulusal bankacılığın kurulması ve geliştirilmesi gerekliliği tüm katılımcılarca belirtilmiştir. Bu açıdan, iktisadi kalkınmanın hızlandırılması bakımından bankacılığın üstlendiği önemin bilinci içinde ulusal bankacılığın geliştirilmesi amacıyla bir takım adımlar atılmıştır[32]. Diğer taraftan, Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik tarihi içinde 1929 yılı olumsuz rastlantıların bir araya geldiği yıldır. Gümrük tarifelerin yükselecek beklentisiyle aşırı borçlanmaya gidilmesi, Büyük Buhran neticesinde ihracat gelirlerinin azalması, dış ticaret açığının aşırı artması ve Türk Lirası'nın hızlı bir şekilde değer kaybetmesi, Osmanlı'nın dış borçlarının ilk taksitinin vadesinin gelmesi bu olumsuzluklardan en önemlileridir[33].

---

[30] TBB, **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1958-2007",** Kasım 2008, s.1.
[31] Ahmet TABAKOĞLU, **Türkiye İktisat Tarihi**, 11. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları, Nisan 2012, s.425-426
[32] M. Necat ÇOŞKUN ve Diğerleri, **Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi**, TBB Yayını, İstanbul 2012, s.5.
[33] Erdinç TOKGÖZ, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)**, 6.Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi, 2001, s.57.

Cumhuriyetin ilk on yılındaki bankacığa ilişkin ana gelişmelere bakıldığında; İş Bankası'nın 1924 yılında kurulması, Ziraat Bankası'nın anonim ortaklı hale getirilmesi, Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulması ile 1931 yılında Merkez Bankası'nın kurulmasıdır. Bu dönemde bankacılık sektörünün en belirgin özelliği, bölge tüccarlarının kredi ve banka gereksinimlerinin karşılanması amacıdır. 1925 yılında kurulmuş olan Sanayi ve Maadin Bankası 1932 yılında Sanayi ve Kredi Bankası şeklinde dönüştürülmüştür[34].

1.3.4. 1933-1944 Dönemi Gelişmeleri

Türkiye 1930 yıllarında tarım üretimi yoğunlukta bir ülke konumundaydı. 1920 yıllarını izlenen özel kesimin teşvik edilmesi ile sanayileşme stratejileri, sermaye birikiminin yeterli olmaması sebebiyle dikkate değer bir gelişme olmamıştır. Bu durum, ekonomik gelişmenin sağlanması bakımında devletin sınai yatırımlarının faaliyete geçirilmesinde daha aktif rol alınması gerektiği hususunda tartışmalara yol açmıştır. Bu döneme rastlayan kriz dış ticaret açığına yol açmış ve tarım ürünleri fiyatlarındaki azalış çiftçilerin gelirlerindeki önemli azalış, sanayileşme açısından yeni yöntemler bulunması çalışmalarını hızlandırmıştır[35].

1933 yılında yürürlüğe konan Ödünç Para Verme İşlemleri Kanunu'yla azami faizin belirlendiği denetimli sisteme geçilmiştir. Böylece, Türkiye senyoraj hakkına sahip olurken, faiz haddini, kambiyo düzenini, finans sermayesi ve dış ticareti denetime almış, kriz yıllarında dünyanın bağımsız kesiminin izlediği yolu izlemiştir. Ayrıca 1924 yılında var olan 1923'e ve 1929'a kadar sayısı 34'e çıkan yabancı bankalardan, 1929 krizinin ve alınan önlemlerin sonucunda, 1933 yılında sadece 10 tanesi kalmış, buna karşılık 5 tane milli banka kurulmuştur[36].

Söz konusu dönemde, 1933'de Sümerbank ve Belediyeler Bankası (daha sonra İller Bankası), 1935 yılında Etibank, 1938'de Denizbank ile Halk Bankası ve Halk Sandıkları kurulmuş olup, bu bankalardan, Sümerbank sınai kalkınmayı desteklemek

[34] KARABIYIK, **a.g.e.,** s.13-14.
[35] TBB, **a.g.e.,** s.4.
[36] Gülten KAZGAN, **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, 3.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1999, s.65

amacıyla, T. Halk Bankası küçük zanaatkâr ve esnafa kredi temin etmek amacıyla, İller Bankası yerel kalkınmayı sağlamak amacıyla, Denizbank ise ülkemiz ve yabancı limanlar arasında düzenli posta seferlerinin işletilmesi, şehir içi nakliyat işlerini tekel halinde gerçekleştirilmesi için liman işlerini yürütmek maksadıyla kurulmuşlardır[37].

1.3.5. 1944-1980 Dönemi Gelişmeleri

Bu dönemde, 2. Dünya Savaşı'nı müteakip yıllarda ticaret hacminin ve buna ilişkin ödemelerin hızla artmasıyla yeni bankalara gereksinim duyulmuş ve özel bankaların gelişmesi ortaya çıkmıştır. Bu amaçla, 1944 yılında Yapı ve Kredi Bankası, 1948'de Akbank ile T. Kredi Bankası, 1964 yılında Garanti Bankası kurulmuş olup, özellikle 1950 yılından sonra özel sektörün ön plana çıkması, özel bankacılığın gelişmesine katkıda bulunulmuş, 1958 yılında yürürlüğe giren 7129 sayılı Yeni Bankalar Yasası da bu dönemin iktisadi politikalarına uyumlu şeklide hazırlanmıştır. 7129 sayılı kanun ile devlet, bankaları kredi alanında tamamen serbest bırakmış olup kredilerin sektörler ile kişi arasında dağılımını ekonomide gerçeklesen amaçlar bakımından kontrol edilmemiştir[38].

1950'li yılların sonuna gelindiğinde ekonomideki durgunluk ve 1958 İstikrar Programına rağmen istikrarın sağlanamaması, 1950'lerde uygulanan liberal ekonomik bakışın bırakılarak kamunun ekonomik alanda söz sahipliğinin arttığı karma ekonomi uygulamalarına sebep olmuştur. 1960 ile 1980 dönemleri arasında, kamu girişimleri ve özel sektör vasıtasıyla, ilki 1963 yılında uygulanmaya konulan kalkınma planlarında yer alan yatırımlar gerçekleştirilerek, ithal edilen sanayi mallarının ülke içerisinde üretimin sağlanması amacıyla sanayileşme politikasına başvurulmuştur[39].

Planlı dönemde 5 tanesi kalkınma ve 2 tanesi ise ticaret bankası olarak 7 yeni banka kurulmuştur. Bu dönem itibariyle kurulan kalkınma bankaları, 1962'de T.C. Turizm Bankası, 1963 yılında Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1964'de Devlet Yatırım Bankası, 1968 yılında Türkiye Maden Bankası ve 1976'da Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım

[37] KARABIYIK, **a.g.e.** s.14
[38] KARABIYIK, **a.g.e.** s.14-15
[39] TBB **a.g.e.,** s.11.

Bankası'dır. Bu dönemde kurulan ticaret bankaları, 1964 yılında Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve 1977'de Arap-Türk Bankası'dır[40].

1.3.6. 1980- 2007 Dönemi Gelişmeleri

Bankalar, 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan istikrar programından öncesine kadar, yerli ve yabancı bankaların girişinin sınırlandırıldığı, kısıtlı şekilde dış işlemler yapmasına imkan veren, şube açma ve mevduat toplama dışında rekabet ortamı olmayan, faiz oranları para otoritesince belirlenen ve ithal ikameci politikaların finansmanını üstlenen bir sistemde faaliyet göstermişlerdir. Ancak, ulusal ve uluslararası düzeydeki gelişmeler, Türk bankacılık sisteminde yapısal dönüşümlerin başlamasına neden olmuştur. 1970'lerin sonunda başlayan ve 1980'lerin başında Meksika'yı da kapsayan pek çok gelişmekte olan ülkenin girdiği dış borç krizi ile birlikte finansal serbestleşme hareketi hızlanmıştır. Bu bağlamda, faiz kontrolleri ile ilgili kısıtlamalar ve bankaların engellendiği veya yabancı para ile yapabilecekleri işlemler üzerindeki sınırlamalar kaldırılmaya başlanmıştır[41]. 1980 yılı öncesinde hükümetler, banka sayılarını kontrol ederek kaynak aktarımında otorite kurmak amacıyla genelde banka kurulması ve yabancı bankaların Türkiye'de şube açması işlemlerini kolayca kabul etmemiş, böylece yeni girişler sayı olarak sınırlı tutulmuştur. Fakat, 24 Ocak Kararları ile beraber bankacılıkta, yeni bankaların kurulmasında kolaylıklar sağlanması ve yabancı bankaların Türkiye'de şube açmalarının teşvik edilmesi yoluyla sistemdeki rekabetin artırılarak verimliliğin sağlanması ve sınırlı kaynakların etkin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. 1980 yılından sonra banka ve şube sayısında dikkate değer yükselişler meydana gelmiştir[42]. 1980 yılında 43 olan banka sayısı 1990'da 66'ya, 1999'da ise 81'e yükselmiştir.[43].

Türkiye'nin ilk denetleyici ve düzenleyici kuruluşu olan Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) 1981 yılında Başbakanlık'a bağlı olarak kurulmuştur. 1982 yılında; halka arz olunan şirketlere yönelik, hisse senetlerine ilişkin, borsa bankerliği ile ilgili birçok

---

[40] TBB, **a.g.e.**, s.12-14
[41] İhsan Uğur DELİKANLI, **Türk Bankacılık Sektöründe Kapasite Analizi (1981-200) ve Avrupa Birliği ile Mukayesesi**, 1.Baskı, BDDK Yayını, Ankara 2005, s.5
[42] COŞKUN vd.**,a.g.e**., s.16
[43] BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, 2001, s.3.

sermaye piyasası düzenlemeleri yapılmıştır. 1984 yılında Menkul Kıymetler Borsaları Hakkındaki KHK ile borsa kuruluş çalışmaları başlatılmıştır. Bu çerçevede 26 Aralık 1985 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası kurulmuştur.

Türk bankacılık sektörü açısından 1990 yılları yüksek dalgalanmalara maruz kalınan bir zaman dilimi olmuştur. Bahsi geçen dönemde, bankalar yoğunlukla kamu menkul kıymetlerine yatırım yapmışlar ve yüksek döviz açık pozisyonları ile çalışmışlardır. Bu yüksek riskli işlemler sonucunda, Türk Lirasının aşırı değer kaybettiği 1994 krizi ile ekonomiye ağır maliyetler yüklenmiştir. Bunun neticesinde kriz, diğer yapısal sorunlar ile beraber oldukça şiddetli etkiler doğurmuş ve bunun sonucunda 1994 ile 1999 yılları arasında 11 bankaya el konulmuştur. Bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesi açısından bu dönemde parçalı bir mekanizma mevcuttur. Bankacılık Kanununun uygulanmasında, ikincil düzenlemelerin hazırlanmasında, yerinde denetimlerin gerçekleştirilmesinde ve bankalara yönelik idari ve cezai yaptırımların uygulanmasında Hazine Müsteşarlığı sorumlu iken, bankaların uzaktan gözetiminde Merkez Bankası ve tasarruf mevduatını sigorta eden Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) idare ve temsilinde sorumlu olmaktaydı. 1999 yılında bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesinde bu parçalı yapının ortadan kaldırması ve sektöre ilişkin tek bağımsız denetleyici ve düzenleyici kurumun kurulması kararlaştırmıştır. Temel amacı, düzenlemede ve denetimde etkinliğinin artırılması ile bağımsız bir karar alma sisteminin oluşturulmasıdır. Bu gelişmelerin ile birlikte, 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile Haziran 1999 yılında BDDK'nın kurulmasına karar verilmiş ve BDDK Eylül 2000 yılında faaliyetlere başlamıştır[44].

Türk bankacılık sistemimizde günümüze kadar birçok yeniden yapılandırma çalışmaları yapılmıştır. Bankacılık sistemimizde görülen kriz iki aşamalı Kasım 2000 ile Şubat 2001 yıllarında gerçekleşmiştir. Hatta bu krizlerin 1994 yılında yaşanan kriz ile ilişkili olduğuna, o tarihte sorunun tam anlamıyla üstesine gidilmeyip zamana bırakılmasına dair birçok gösterge de bulunmaktadır[45]. 2000 yılının başında enflasyonu düşürme ve ekonomide büyümeyi yeniden sağlama maksadıyla geniş bir ekonomik

[44] BDDK, **BDDK Tanıtım Kitapçığı**, Şubat 2016, s.5.
[45] Hayati ERİŞ, **Türk Bankacılık Sistemi Gelişimi, Durumu ve Sunduğu Seçenekler**, Marmara Üniversitesi Finansal Piyasalar Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No:1, İstanbul 2007, s.5.

program uygulanmaya başlanmıştır. Program dahilinde sıkı maliye politikası ile yapısal reformların gerçekleştirilmesi yanında, enflasyonist bekleyişleri hızla indirmek amacıyla döviz kurları hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış ve para politikası likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine bağlayan bir çerçeve oluşturulmuştur[46].

Türkiye'de 2001- 2007 yılları, küresel ekonomideki hareketliliğin de etkisiyle, yeniden yapılanma sürecinin önceki aşamalarına nispeten, hızlı ekonomik büyüme gerçekleştirdiği, görece istikrarlı bir dönem olmuştur. Küresel kapitalizm ile ilişkilerin hem ticari hem finansal yönden daha çok yoğunlaştığı bu dönem, ekonomik büyümenin dayandığı sermaye girişleri daha yüksek düzeylerde devam etmiş, cari işlemler açıkları ve dış borçlardaki yüksek artış dünya ekonomisi ile ilişkilerin belirleyiciliğini oluşturmuştur[47].

1.3.7. Küresel Finans Krizi Sürecinde Bankacılık

2007 yılının ikinci yarısında belirgin olarak ortaya çıkan küresel finansal kriz dalga dalga, önce diğer gelişmiş ülkelere, daha sonra da gelişmekte olan piyasalara yansıdı. 2000'lerin başından itibaren aşırı global likidite ve düşen faiz oranları, finansal kesimde risk iştahını arttırmış, pek çok karmaşık ürünlerin yaratılmasına neden olmuş, yüksek kaldıraçlı işlemlerin artmasına yol açmıştır. Mortgage kredilerine dayalı pek çok türev ürün de bu şekilde yaratılmıştır. Bankaların, firmaların ve hanehalkının borçlu olduğu bu yapıda, 2006'da faizlerdeki yukarı doğru bir hareket, elinde menkul değer bulunduranların servetlerinde kayıplara yol açtığı gibi, ödeme gücü düşük olan eşik altı (subprime) kesimin de ödeyemedikleri konut kredi borçları durumunda, aldıkları konutları geri bırakmalarına yol açtı[48]. Bu durum konut fiyatlarının düşmesi, menkul kıymetleştirilmiş ürünlerin fiyatlarına yansıyarak bankalarda likidite sorununa neden olmuştur. Krizin ortaya çıkmasında, hanehalkının ve finansal sistemin aşırı risk

[46] BDDK, **BDDK Tanıtım Kitapçığı**, 2016, s.7-9
[47] Korkut BORATAV, **Bir Çevrimin Yükseliş Aşamasında Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009,s.1-24. Aktaran: Uğur ÜNSAL, **Sermaye Piyasası Araçlarının Dünya'da ve Türkiye'de Gelişimi**, Onaylanmış Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Mersin, Ekim 2014,s. 66.
[48] YAY, **a.g.e.,** s.505-506.

üstlenmesi, regülasyon eksikliğine dayalı menkul kıymetleştirme başlıca sebepler olarak görülmektedir.

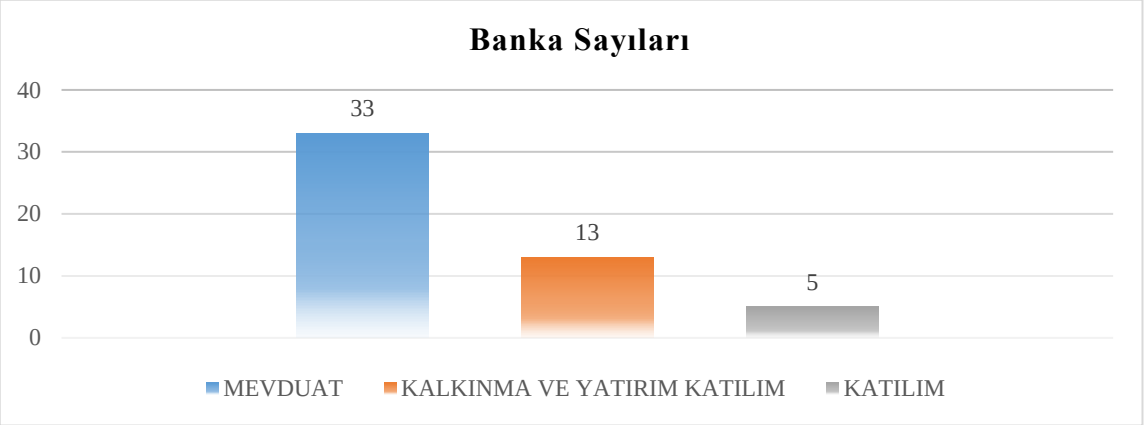
Türkiye'de küresel kriz 2008 yılının son çeyreğinde hissedilmeye başlanmıştır. 2009 yılında pek çok makroekonomik değişkende krizin etkileri görülmeye başlanmıştır. Ancak, Türkiye'de finansal kesim, bazı göstergelerde gerilemelere rağmen, önemli derecede krizden etkilenmemiştir. Karlılığı ve faaliyetleri sağlıklı biçimde sürdürmeye devam etmiştir. Kriz, reel kesime daha fazla etki etmiştir. Krizin etkilerinin ilk kanalı, yabancı sermaye girişlerindeki daralmadır. İkinci kanal ise dış ticaret daralmasıdır. Düşen dış talep ihracatı frenlediği gibi, iç talep daralması da ithalatı geriletmiştir. Üçüncü kanal ise, küresel ekonomiye ilişkin olumsuz beklentilerin oluşturduğu etkilerdir. Global düzeyde emtia, ham madde ve petrol fiyatlarının düşmesi de bir diğer etki kanalı olmuştur[49].

2000 yıllarındaki krizler sebebiyle, finansal ve reel açından gerçekleştirilen yapısal reformlar, sağlanan tatmin edici ilerleme arasındaki tamamlayıcı ilişkiyi ispat etmektedir. 2008 küresel finans krizinin Türkiye üzerinde etkilerinin çok hissedilmemesi ve özellikle bankacılık sektörünün mali bünyesinde ciddi bir bozulmayla karşılaşılmamasının en önemli sebeplerden biri, 2001 krizinden sonra gerçekleştirilen yeni düzenlemeler olarak görülmektedir[50].

1.3.8. Türk Bankacılık Sektörünün Mevcut Durumu

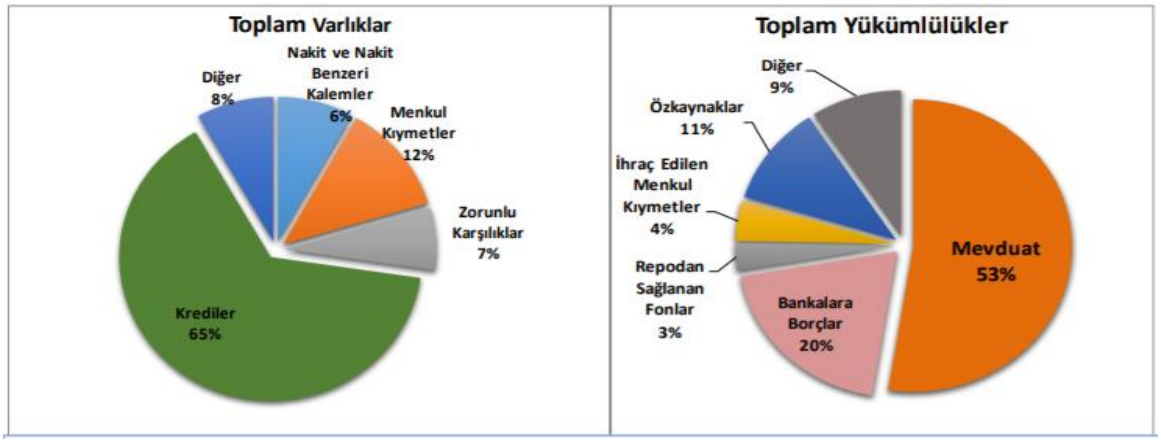
Türk bankacılık sektörü Aralık 2017 itibariyle incelendiğinde, 33 Mevduat Bankası, 5 Katılım Bankası ile 13 Kalkınma ve Yatırım Bankası olarak toplamda 51 banka faaliyet göstermektedir. (Bkz. Grafik 1)

[49] YAY, **a.g.e**., s.506.
[50] BDDK, **Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi,** 2010, s.16.

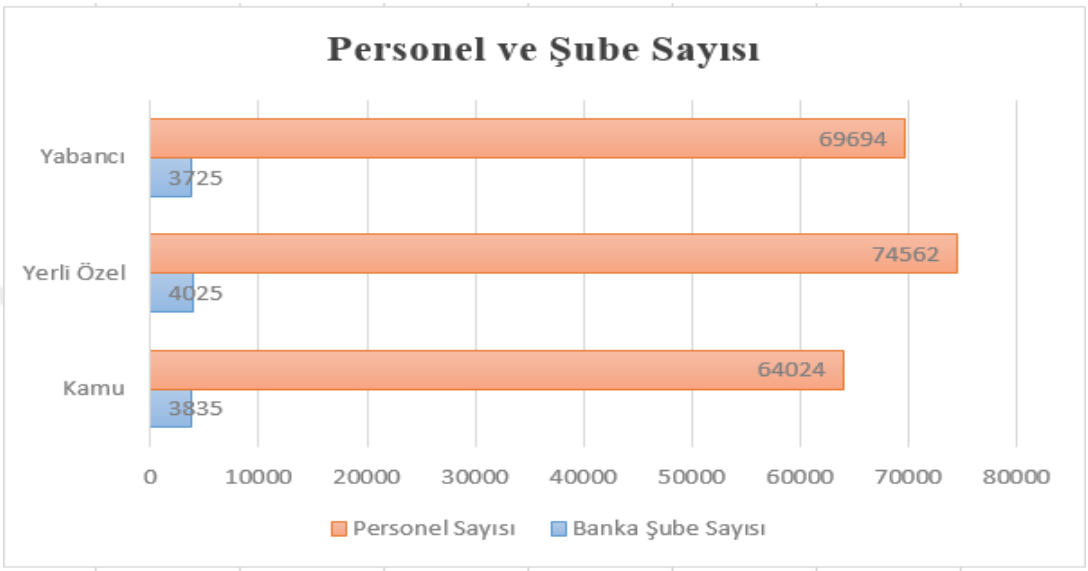
Grafik 1. Türk Bankacılık Sektörü Banka Dağılımı (Aralık 2017)
Kaynak: BDDK, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/16668tbs_temel_gostergeler_raporu_aralik_2017.pdf (12.02.2018)

Aralık 2017 verileri ile Türk bankacılık sektörü bilanço kalemleri incelendiğinde, krediler ile mevduat kalemlerinin bilançonun büyük bölümünü oluşturdukları görülmektedir. Türk bankacılık sektörü bilançosunun toplam varlıklarında, kredilerin payı %64 iken, menkul kıymetlerin payı %12, zorunlu karşılıkların payı %7, nakit ve nakit benzeri kalemlerin payı ise %6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Diğer taraftan toplam yükümlülüklerde, mevduat %53 iken, bankalara borçlar %20, özkaynaklar %11, ihraç edilen menkul kıymetler %4 ve repodan sağlanan fonlar %3 olarak gerçekleşmiştir. (Bkz. Grafik 2)

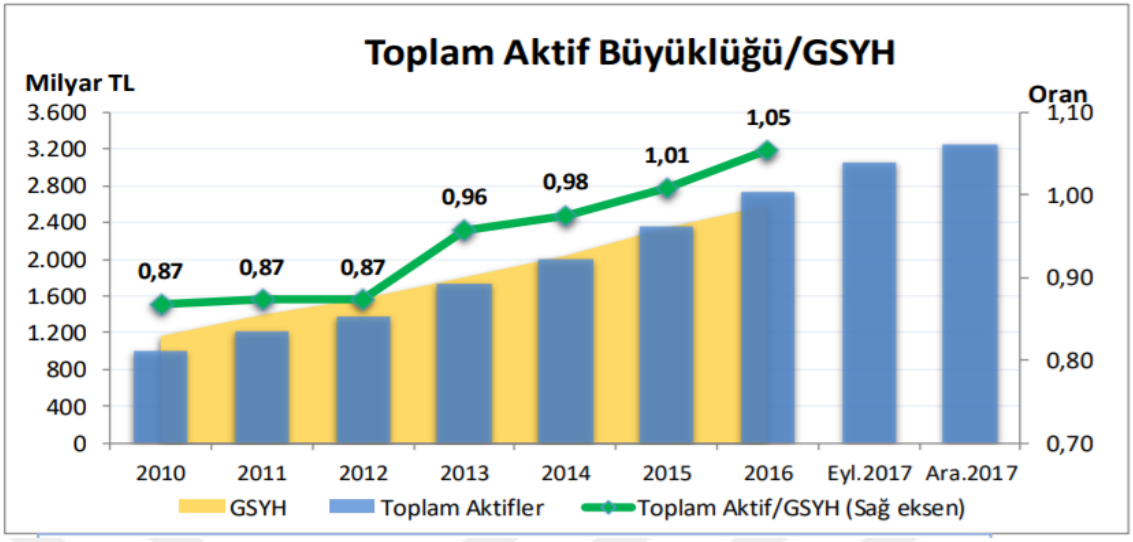
Grafik 2. Sektörün Toplam Varlık ve Yükümlülükleri (Aralık 2017)
Kaynak: BDDK, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/16668tbs_temel_gostergeler_raporu_aralik_2017.pdf (12.02.2018)

Aralık 2017 verilerine göre yabancı bankalarda 69.694 kişi, yerli özel bankalarda 74.562 kişi ve kamu bankalarında 64.024 kişi çalışmaktadır. Diğer taraftan yabancı bankaların 3.725 şubesi, yerli özel bankaların 4.025 şubesi ve kamu bankalarının 3.835 şubesi bulunmaktadır. (Bkz. Grafik 3)

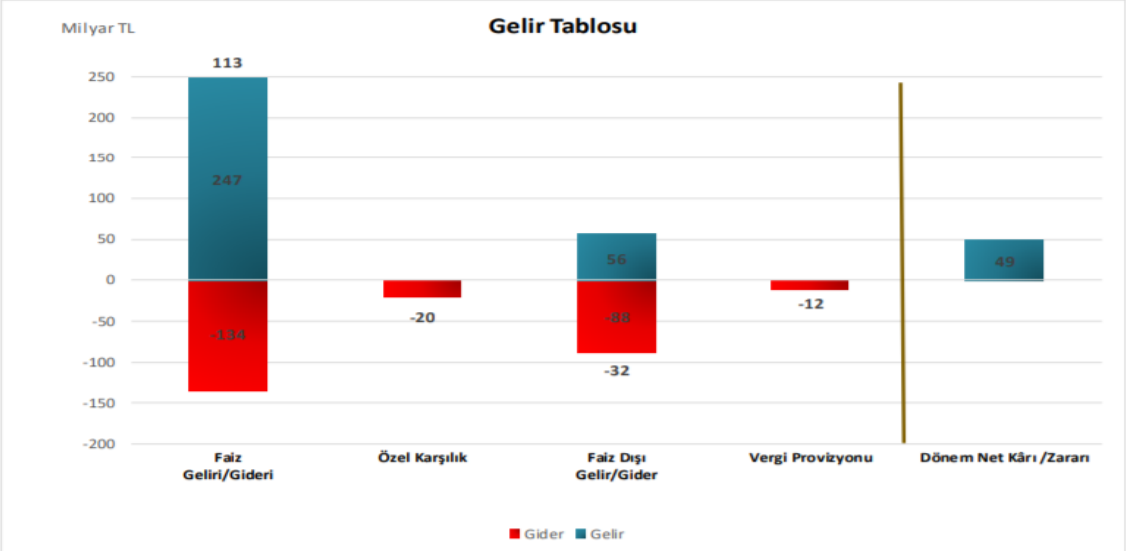
Grafik 3. Bankacılık Sektörü Personel ve Şube Sayısı (Aralık 2017)
Kaynak: BDDK, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/16668tbs_temel_gostergeler_raporu_aralik_2017.pdf (12.02.2018)

2010 yılı ile 2017 yılları arası Bankacılık sektörü aktif büyüklüğü ve Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) seyri incelendiğinde, aktif büyüklüğünün GSYİH ile birlikte arttığı, ancak aktif büyüklüğündeki artışın GSYİH'ye oranla daha hızlı olduğu görülmektedir. Bankacılık Sektörü aktif büyüklüğünün GSYH'ye oranı 2016 yılsonu itibarıyla 1,05 olarak gerçekleştiği görülmektedir. (Bkz. Grafik 4)

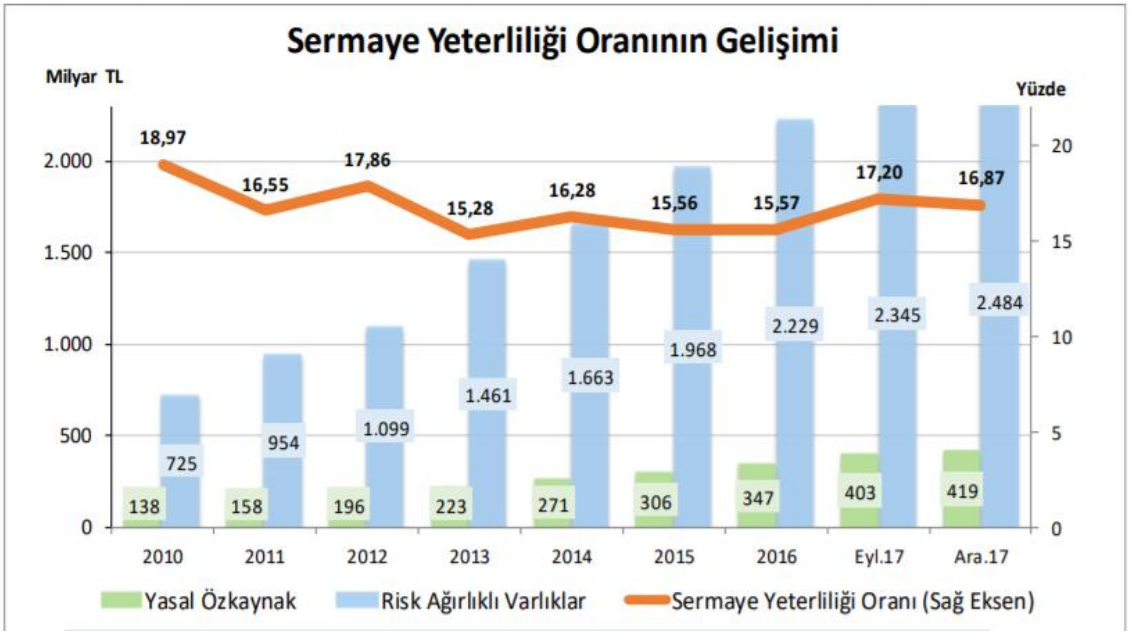
Grafik 4. Toplam Aktif Büyüklüğü/GSYİH Oranı (Aralık 2017)
Kaynak: BDDK, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/16668tbs_temel_gostergeler_raporu_aralik_2017.pdf (12.02.2018)

Türk Bankacılık sektörü karlılık açısından incelendiğinde, 2017 Aralık itibariyle gelir tablosunda faiz gelirleri 247 milyar TL, faiz giderleri 134 milyar TL ve net dönem karı 48 milyar TL civarında gerçekleşmiştir. (Bkz. Grafik 5)

Grafik 5. Bankacılık Sektörü Karlılık Durumu (Aralık 2017)
Kaynak: BDDK, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/16668tbs_temel_gostergeler_raporu_aralik_2017.pdf (12.02.2018)

Sermaye yeterlilik rasyosu (SYR), bankanın maruz kaldığı riskler karşısında bulundurması gereken özkaynak tutarını ifade etmektedir. Bir güven müessesesi olan bankaların aldıkları risklere karşılık özkaynaklarının yeterli olup olmadıklarını gösteren bu rasyo bankacılık sektöründe önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre yasal oran %8 olmakla birlikte BDDK tarafından hedef rasyo %12 olarak bankalarca tutturulması ve idame ettirilmesi istenmektedir. 2010 ile 2017 Aralık ayı SYR oranına bakıldığında, %18,97 ile %16.87 aralığında seyrettiği görülmektedir. (Bkz. Grafik 6) Bu açıdan Türk Bankacılık sektörünün güçlü bir sermaye yeterliliğine sahip olduğu söylenebilir.

Grafik 6. Sermaye Yeterlilik Oranının Gelişimi (Aralık 2017)
Kaynak: BDDK, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/16668tbs_temel_gostergeler_raporu_aralik_2017.pdf (12.02.2018)

2. BÖLÜM
BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KREDİLERİN YERİ

2.1. Kredi Kavramı

Mübadelede bir malın başka bir mal veya hizmetle değiştirilmesinde araya zaman kavramı girer ve karşılıklı verilmelerden biri diğerini derhal izlemezse kredi kurumu doğar. Bu kurum, fertler arasındaki karşılıklı güvenden doğmakta ve çeşitli mübadele safhalarının sonucunu oluşturmaktadır[51]. Kredi, Latincede inanma anlamına gelen "credere" kelimesinden kaynaklanmakta olup saygınlık ve güven anlamına gelmektedir. Kredi genel bir ifade ile belirli bir zaman sonra ödenmek vaadiyle mal, para ve hizmet cinsinden satın alma gücü sağlaması veya var olan bir satın alma gücünün belirli bir süre sonra geri almak üzere başkalarına devredilmesidir. Bankacılık açısından, bir bankanın yapacağı araştırma sonucunda gerçek veya tüzel kişilere mevzuat, iç kurallar ve kaynakları dikkate alarak teminat karşılığında veya teminatsız para, garanti veya teminat vermek şeklinde tanımlanan olanak veya limittir. Banka işletmeciliğinde verimli çalışmanın ön koşulu kredi faaliyetlerinin iyi düzenlenmesidir. Kredilerin açık veya karşılıklı ve karşılığının şahsi ve maddi olması, verilecek kredi limitlerinin muhatapların durumuna göre dikkatle düzenlenmesi ve sözleşmeye bağlanması banka işletmeciliğinin en önemli noktalarındandır[52].

Firmalar, işletme sermayesi ihtiyaçlarını karşılamak ve yatırımlarını finanse etmek amacıyla çeşitli yöntemlerle kaynaklara başvurabilmektedir. Faaliyetlerin tamamının özkaynaklar veya borçlanarak finansmanı mümkün olmakla birlikte, genelde her iki kaynağın da değişen oranlarda kullanılmaktadır. Özkaynaklar yoluyla finansmanda, şirketlerin kendi bünyelerinde yarattığı kaynaklara başvurmalarını (içsel kaynakların sermayeye ilavesi, dağıtılmamış karlar) ya da dışarıdan kaynak teminine yönelmelerini (hisse senedi ihracı yoluyla kaynak temini) ifade eder. Borçlanma yoluyla finansman denilince de genellikle, şirketlerin bankalar aracılığıyla kısa, orta ve uzun

[51] Erol ZEYTİNOĞLU, **Genel Ekonomi**, İstanbul, Suadiye, 1976, s.305.
[52] ALTUĞ**, a.g.e.,** s.25.

vadeli kredi sağlaması gelir[53]. Kredi işleminde bugünkü bir eylem ile belirlenen vade sonunda gerçekleştirilmesi vaat edilen bir eylem mübadele edilmektedir. Kredi veren kişi, belli bir miktar para, mal veya alacak hakkını kredi lehtarı olan kişiye devretmekte, kredi alan kişi de belirli bir vade sonunda kredi verene ödeme vaadinde bulunmaktadır. Genellikle bu para, anapara veya mal ile birlikte ek ödemeyi, yani faizi içerir[54]. Bankalar, borçlanarak veya mevduat yükümlülüklerini ihraç ederek fon temin ederler; daha sonra bu fonları krediler ve menkul değerler gibi varlıkları elde etmek amacıyla kullanırlar. Bankalar, kredileri ve menkul değerlerinin sonucundaki faiz getirileri, yükümlülükleri için yapmış oldukları harcamalardan fazla olduğu durumda kar elde ederler[55]. Kredi, ekonomik anlamıyla bankalar tarafından müşterilere ödünç olarak satın alma gücü sağlanma durumudur. Kredinin sözleşmeye dayanması, komisyon, faiz veya kar payı gibi bir menfaatler elde edilmesi ve geri ödemek veya iade edilmek üzere müşterilere verilmesi, kredi işleminin belirgin fonksiyonları arasındadır[56].

2.2. Kredilerin Temel Unsurları ve Fonksiyonları

Kredi, tüketim malları ve sermaye malları stokunu, bu stoka sahip bulunmayanlarında kullanabilmelerine imkan verir, oluşan tasarrufun atıl kalmasını önleyerek yapılan tasarrufların verimli işlere yönelmesini sağlar, hem ekonomik hayatın gelişmesine hem de ekonomik faaliyetlerin özellikle üretim faaliyetinin aralıksız yapılmasını mümkün kılar, çeşitli teşebbüslerin kurulmasına ve mübadele hacminin gelişmesine neden olur[57]. Kredi bir ülkede ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi ve sürdürülebilir büyüme bakımından son derece önemli bir finansal kaynaktır. Kredi parasal sistemin en önemli aracıdır. Kredi sayesine fon kapasitesi olanlardan fon gereksinimi olanlara transfer yapılmakta, böylece ekonomi ve ticari faaliyetler hızlanmaktadır. Kredi ekonomideki atıl fonların ekonomik faaliyetlere yönelmesine katkı yapmaktadır. Sahiplerinin kullanamadığı fonlar bankalar aracılığıyla fon gereksinimi

[53] Serpil YAŞAR, **Firma Finansmanında Hisse Senedi Piyasalarının Rolü: Türkiye Örneği**, Ankara, SPK Yayınları, 2006, Yayın No: 200, s.3.
[54] Sadi UZUNOĞLU, **Bankacılık,** Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları:2, Kasım 1996, s.43
[55] YAY, **a.g.e**., s.343.
[56] ALTINTAŞ, **a.g.e.,** s.12.
[57] ZEYTİNOĞLU, **a.g.e**., s.305.

duyanlara aktarılmaktadır. Kredi aynı zamanda sermaye birikimini de arttırmaktadır. Girişimciler ile yatırımcılar gereksinim duydukları fonları, kredi aracılığıyla bankalardan sağlamaktadır[58].

Gerek gerçek, gerekse de tüzel kişilerin ödünç verebileceği fonların kaynakları çok farklı olabilmektedir. Ancak bu durumu bankalar ile sınırlandırdığımızda, bankaların ödünç verilebilir fonlarının kaynaklarını iki ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar; öz kaynaklar ve yabancı kaynaklardır. Öz kaynaklar, ödenmiş sermaye, karşılıklar, ihtiyatlar ve dağıtılmamış karlardır. Yabancı kaynaklar ise mevduat, Merkez Bankası tarafından sağlanan reeskont ve avans kredileri; yurtiçi bankalardan sağlanan krediler; yurtdışı bankalar aracılığıyla sağlanan krediler; tahvil ihracı ile sağlanan fonlar; muhtelif borçlardır[59].

Krediyi talep edenler temelde üç değişkene bağlı olarak kredi taleplerini belirlemektedir. Kredi faizi, tahvil faizi ve reel gelir. Reel gelir arttıkça, daha fazla yatırım ve tüketim yapılmak istendiği için kredi talebi artmaktadır. Kredi faizinin yükselmesi ise kredi talebini düşürmektedir. İkinci borçlanma aracı olan tahvilin faizi artarsa, kredi cinsinden borçlanmak daha çekici duruma geldiği için kredi talebi yükselmektedir[60].

Bankaların fon kullanımları için ilk sırayı alan kredileri iktisadi hayata birçok yararları vardır. Endüstri dallarında kurulmuş olan işletmelerin kuruluşunda, yaşamasında ve gelişmesinde kredi en önemli etmendir. Kredi aynı zamanda bankaların gelişmesi içinde önemlidir. Çünkü toplumun belli süre ihtiyaç duymadığı nakit birikimler, mevduat olarak bankalarda toplanır ve bankalar aracılığıyla endüstriye dağıtılır. Mal stokun en verimli şekilde kullanılmasında, kredi en büyük etkenlerden biri olarak kabul edilmektedir. Üretim yapan elde ettiği ürünü üretimin hemen akabinde pazarlarsa, oluşacak arz fazlalığı fiyatları düşürerek tüketimi kamçılayabilir. Para ihtiyaç olan üretici de kredi ile mal stokunu korumaktadır ve bu şekilde zaman süreci içerisinde arz ve talep dengesi sağlanmaktadır. Kredi gerekli araç, gereç, hammadde gibi üretim sağlanmasında mali destek oluşturarak, verimin artmasında etkili olur, dolayısıyla ulusal hasılanın

[58] PARASIZ, **a.g.e.,** s.293.
[59] UZUNOĞLU, **a.g.e**., s.44
[60] Fatih ÖZATAY, **Parasal İktisat: Kuram ve Politika**, Efil Yayınevi Yayınları, 2013. s.221

yükselmesini sağlar. Ayrıca ekonomik hayatın öğeleri olan bireylerin satın alma gücü kredi yardımıyla genişlemiş olur[61].

2.3. Kredilerin Sınıflandırılması

Kredilerin sınıflandırılmasında alt başlıklara ve türlere ilişkin tanımlamalarda yorum farkından dolayı kabul gören bir standart bulunmamaktadır. Genel itibariyle krediler, aşağıdaki alt başlıklara göre sınıflandırılmaktadır.

2.3.1. Nitelik Bakımından Krediler

Nitelikleri bakımından krediler nakdi ve gayri nakdi krediler şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Nakdi kredi; bankanın belli şartlarla belli bir miktar parayı, faiz veya faiz ve komisyon karşılığında müşteriye ödünç verilmesidir. Nakit krediler; açık krediler, borçlu cari hesap kredisi, ihracat ve döviz kredileri, ıskonto ve iştira kredileri, spot krediler, dövize endeksli krediler, altın rehini karşılığı krediler, yatırım fonu ve hisse senedi karşılığı krediler, bireysel krediler olarak ayrılabilmektedir. Gayrı nakdi krediler ise, bir işin ifa edilmesi veya bir borcun ödenmesi amacıyla bankanın müşterisi lehine gerçek ve tüzel kişilere taahhütte bulunması ve garanti vermesidir. Diğer bir ifadeyle, üçüncü kişilere bir edimin ifa edilmesi noktasında taahhütte bulunan banka müşterilerinin bu taahhütleri kararlaştırılan şartlara uygun şekilde yerine getireceklerini veya borçlarını vadelerinde ödeyeceklerini, ödemedikleri zamanda bankaca önceden belirlenmiş miktar ve belli şekilde ödeme yapılacağını, karşı tarafa hitaben taahhütte bulunmasını garanti etmesi biçiminde kullandırılan kredilerdir.[62].

2.3.2. Vadeleri Bakımından Krediler

Vadeleri bakımından krediler; kısa, orta, uzun vadeli veya vadesiz krediler olarak sınıflandırılabilir.

---

[61] ÖÇAL, **a.g.e.,** s.186.

[62] Sadın ÜNLÜ, **Türkiye'de Banka Kredileri Üzerinde Vergi Yükünün ve Ekonomik Etkilerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Ankara, 2013, Yüksek Lisans Tezi, s.4-5

Vadesiz krediler, geri ödenmesi için bir zaman belirlenmeyen kredilerdir. Kısa vadeli krediler ise bir yıla kadar kullandırılan kredilerdir. Orta vadeli krediler, bir yıl ile beş yıl arası açılan kredilerdir. Uzun vadeli krediler ise beş yıl veya daha fazla vadeye sahip kredilerdir[63]. Vadelerine göre kredilere ilişkin, literatürde dönemlere göre farklı tanımlamalar yapılmaktadır.

2.3.3. Kullanım Alanları Bakımından Krediler

Ticari krediler, bireysel krediler, mali kesim kredileri olarak sınıflandırılmaktadır.

Ticari krediler, sanayi ve ticaret alanında faaliyet gösteren şahıs ve tüzel kişilere verilen ticari hayatın sürdürülebilmesi ile ticari, sınai faaliyetlerin finansmanı gereksinimiyle kullandırılan kredilerdir. Bireysel krediler, günlük hayattaki gereksinimlerin genellikle de tüketim harcamalarının finansmanı amacıyla kullandırılan kredilerdir. Mali kesim kredileri ise devletin ihraç ettiği hazine bonosu, devlet tahvili, ulusal ve uluslararası para piyasalarında işlem gören her türlü menkul kıymetlerin alınıp satılması amacıyla değerlendirilen fonları kapsamaktadır[64].

2.3.4. Veriliş Amacı Bakımından Krediler

Veriliş amaçlarına göre krediler; üretim kredileri, yatırım kredileri, işletme kredileri ve tüketim kredileri olarak sınıflandırılabilir.

Üretim kredileri, bir üretim biriminin faaliyete geçirilmesi ve tüketimin sürdürülmesine yönelik kredilerdir. Bu tip krediler, yatırım ve işletme kredisi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yatırım kredileri, üretim yapan işletmelerin kuruluşunda sabit değerlerin alımları ve yapımları amacıyla açılan kredi türüdür. Fabrika, yol, köprü, turistik tesis yapımı gibi yatırımlar amacıyla alınan krediler yatırım kredileridir. Bu tür krediler işletme faaliyete geçtikten sonra kar etmeye başladıktan sonra ödeneceği için uzun vadelidir. İşletme kredisi, yatırımı tamamlanmış işletmelerde üretim sürecinde hammadde ve malzeme sağlanması, işçilik ödemesi, ambalaj masraflarının ödenmesi

[63] UZUNOĞLU, **a.g.e**.,s.46
[64] Kezban ÖZTÜRK, **Kredi Politikası ve Değerlendirmesi**, Siyasal Kitapevi, Ocak 2015, Ankara, s.21

gibi, malın satışına kadar geçen sürede finansman gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik olarak kullandırılan kredilerdir. İşletme kredileri, kısa veya orta vadelidir. Tüketim kredileri ise tüketicilerin ileri bir tarihte tasarruflarından karşılanmak üzere tüketim malı almalarına imkan sağlayacak türdeki kredilerdir. Bu krediler, malı pazarlayan firmalar, bankalar veya bu amaçla kurulmuş finansal kurumlarınca açılır[65].

2.3.5. Teminat Bakımından Krediler

Teminatsız (açık) krediler ve kefalet karşılığı açılan krediler ile rehin ve ipotek karşılığı açılan krediler olarak sınıflandırılabilmektedir.

Kredilerin bu ayrımı kredi açma tekniği ve kredi talep edenlerin ekonomik durumlarını yansıtması bakımından önemlidir. Bankalar herkese teminatsız kredi vermezler. Bir kimseye açık kredi verilmesi için o kimsenin ödeme istek ve yeteneğinden kesin olarak emin olmak gerekir. Teminatın türüne gelince, bunu herşeyden önce borçlunun ekonomik durumu tayin eder[66].

2.3.6. Sektör ve İş Konusu Bakımından Krediler

Bu bakımdan krediler; özel sektöre açılan krediler, bireysel krediler ve kamu sektörüne açılan krediler olarak ayrılabilir.

Kredilerin bu ayrımı, kredinin kullanıldığı yer, ekonomi politikası, ekonomik sistem yönlerinden önemlidir. Özellikle devleti bir tüketici olarak düşünen görüşler kamu sektörüne açılan kredilerin genişlemesinin karşısındadırlar[67].

2.3.7. Kaynakları Bakımından Krediler

Kullanım kaynaklarına göre kredileri banka kaynaklarından kullandırılan krediler ve yabancı kaynaklardan kullandırılan krediler olmak üzere iki şekilde sınıflandırabiliriz.

---

[65] UZUNOĞLU, **a.g.e.,**s.47
[66] ÖÇAL, **a.g.e.,** s.184
[67] ÖÇAL, **a.g.e.,**s.185.

Banka kaynaklarından kullandırılan krediler, bankanın topladığı mevduat ve sair fonlar ile kendi özkaynaklarından kullandığı kredileri kapsar. Yabancı kaynaklardan kullandırılan krediler ise, bankaların gerek ulusal gerekse uluslararası çeşitli fon ve finans kurumlarından sağlayacağı krediler ve benzeri imkânlardan kullandıracağı kredileri kapsar. Bankalar genelde her iki türden kredi kullandırmaktadır[68].

2.4. Kredi Yönetimi, Kredilendirme Analizi ve Kredi Süreci

Kredi yönetimi; ticaret, sanayi ve hizmet işletmelerinin mal ile hizmet faaliyetlerini destekleme maksatlıyla, bankalar tarafından verilen, bilanço aktifine alacak şeklinde kaydedilen işlemlerin yürütülmesidir. Kredi yönetiminin ana görevi, müşterilerin kredilendirilmesi ve alacakların tahsil edilmesi alanında yoğunlaşmaktadır[69].

Kredilendirme işlemi, bankaların karlı olduğu kadar aynı zamanda riskli ana faaliyetidir. Bu sebeple bankalar, kredilendirme faaliyetlerini verimli ve geri dönmemesi riskinden doğabilecek zararları en alt seviyede tutacak biçimde yürütürler. Esas itibariyle üçüncü kişilere ait kaynakları kullanan ticaret bankalarında kredilerin geri dönmemesi, belli kişilerde ve kuruluşlarda donma durumu, bankaların varlıklarını sürdürememeleri sonucunu doğurabilecek en önemli tehlikelerden görülmektedir. Kredi analizinin ana amacı, borçlunun kredi sözleşmesine uygun şekilde yükümlülüklerini yerine getirme potansiyelinin olup olmadığını tespit ederek, kredi riskini azaltmanın yanında diğer bir amacı da firmanın finansman gereksinimine doğru teşhis koymak ve firmanın finansman gereksinmesine uygun olacak tutarda ve vadede kredi verilmesini sağlamaktır. Bankalar kredi müşterilerinin bir diğer anlamda mali danışmanları olarak görülür. Bu sebeple, özellikle bankaların kredi yönetiminde görev alanların ve kredi analistlerinin, işletme finansmanı konularında bilgili ve becerikli olmaları gerekir. Özellikle, mali tabloların analizi, firmaların finansman ihtiyacı konusunda doğru teşhis etme, tutar, vade, geri ödeme planı açısından firmanın gereksinimine uygun olarak kredi teklifleri vermeye imkan sağlamalıdır[70].

---

[68] ÖZTÜRK, **a.g.e.,** s.21.
[69] Niyazi BERK, **Bankacılıkta Pazara Yönelik Kredi Yönetimi**, Beta Yayınları, 3. Baskı: Mart 2001, İstanbul, s.7.
[70] Öztin AKGÜÇ, **Kredi Taleplerin Değerlendirilmesi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1984 Ankara, s.3

Kredi verilirken dikkat edilecek unsurlar; sağlamlık, akıcılık ve verimlilik olarak sınıflandırılabilir. Sağlamlık açısından; bankaların kredi verirken dikkat etmeleri gereken unsurların başında gelen, kredi kullanan kişi veya kurumun ticari itibarın olması, güvenilir olması, krediyi geri ödeyecek güce sahip olmasıdır. Akıcılık açısından; krediler ister kısa vadeli, isterse de uzun vadeli olsun, taksit zamanlarında ödemelerin aksamaması gerekir. Firmaların kredi limitleri, firmaların gereksinmelerine ve iş mevsimlerine göre uygun boşluklar bırakılarak, firma durumu dikkate alınarak kullandırılmalı ve kredilerde senet yenilemeleri ve vade uzatımları minimize edilmelidir. Verimlilik açısından; bilindiği gibi bankalar, mevduat toplamanın ve kredi vermenin yanı sıra çek vermek, havale çıkarmak, menkul kıymetleri saklamak, kambiyo işlemleri yapmak gibi çok sayıda hizmeti de yürütmektedir. Bu hizmetler karşılığında doğal olarak bankalar komisyon almaktadır. Kredi kullanan kişi ve kurumların bu hizmetlerden yararlanmaları ticari faaliyetin gereğidir[71].

Kredilendirme süreci, müşterinin bankaya kredi başvurusu ile başlayan ve kredinin geri ödenmesine kadar süren bir süreci kapsamaktadır. Bankalar bu sürecin her aşamasını çok iyi planlayarak genel kredi politikalarını belirlemektedir. Kredi süreci aşamaları aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır[72];

- Krediye başvuru
- Kredi başvurusunun değerlendirilmesi
- Kredi kararı ve kredi yapılandırılması
- İç denetim ve kredi izleme
- Kredinin geri ödenmesi

Kredi başvurusu, banka şubelerinden veya başka kanallardan yapılabilir. Kredi talebi yapılırken nasıl bir dosya hazırlanacağı hangi belgelerin yer alacağı bankaca önceden belirlidir. Kredi değerlendirilmesi, yani kredi analizi bankaların istihbarat birimleri tarafından yerine getirilmektedir. Kredi analizi sürecin en önemli ve en zor aşaması bu aşamadır. Kredi kararı ise, kredi büyüklüğüne, süresine ve çeşitlerine göre bankaların değişik birimleri tarafından verilmesidir. İç denetimin işlevi, bankaların

[71] UZUNOĞLU, **a.g.e.** s.44-45
[72] ÖZTÜRK, **a.g.e.,** s.33

sermaye yeterliliklerini düzenleyen kriterler çerçevesinde geliştirilmiş bir uygulama olup, kredi sürecinin mevzuata ve genel kredi politikalarına uygun olup olmadığı, sürekli olarak ve işlemlerin yürütüldüğü esnada izlenir. Kredi süreci kredinin geri ödenmesi ile son bulur. Ancak kredi müşterileri ile ilişkiler tek bir kredi çeşidi veya tek bir kredi işlemi olmayıp süreklilik arz etmektedir[73]. Kredilendirme sürecinde krediye ilişkin yöntem ve tekniklerin etkin şekilde uygulanması için bir organizasyon ve kontrol sisteminin mevcudiyeti gereklidir. Genel olarak organizasyon içinde kredi bölümü, teminat bölümü ve kredi komiteleri gibi yapılar ile kredilendirme süreci etkin bir şekilde incelenmektedir[74].

Kredi analizinde temel amaç, kredi talep edenlerin sözleşme şartlarına uygun biçimde krediyi geri ödeme potansiyeline ve isteğine sahip olduklarını belirlemek doğrultusunda kredi riskini azaltmaktır[75]. Kısa vadeli kredi kullandırımında analiz; likidite, çalışma sermayesi ve işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme potansiyeline yönelikken, uzun vadeli kredi kullandırımında karlılığın ölçülmesi, fon yaratma ve uzun vadeli borç ödeme potansiyelinin ölçülmesi hedeflenir. Ancak kredi analizi yalnız riskin ölçülmesine yönelik olmayıp, aynı zamanda riskin yönetimi, sorunlu kredilerin çözümü hatta kriz yönetimini kapsar. O halde kredi analizi gerek içerik gerekse işlevleri açısından kredilendirme sürecinin, kredi değerlemesi aşamasında olduğu gibi kredilerin yapılandırılması, izlenmesi ve geri ödeme aşamalarında da önemli bir rol oynamaktadır[76].

2.5. Parasal Aktarım Mekanizması ve Kredi Kanalının İşleyişi

Kredi hacmi, kredi arz ve talebi neticesinde belirlenir. Bu sebeple, kredi hacmi gelişimini analiz edebilmek için kredi piyasasına, hem kredi arzı hem kredi talebi tarafından etkileyen faktörlerin belirlenmesi önem taşımaktadır. Kredi arz ve talebini etkileyen faktörler, parasal aktarım mekanizmaları kapsamında tanımlanmaktadır. Parasal aktarım mekanizması araçlarının aracı ve işlevci bir hedef olan banka kredileri üzerindeki etkinlikleri nihai hedef olan ekonomik istikrara ulaşılmasında önemli etkiye

[73] ÖZTÜRK, **a.g.e.,** s.33-35.
[74] PARASIZ, **a.g.e**., s.265-267.
[75] AKGÜÇ, **a.g.e.,** s.2
[76] ALTUĞ, **a.g.e.,**s.31.

sahiptir. Çünkü ekonomik istikrar açısından banka kredileri en az para arzı kadar önem taşımaktadır[77].

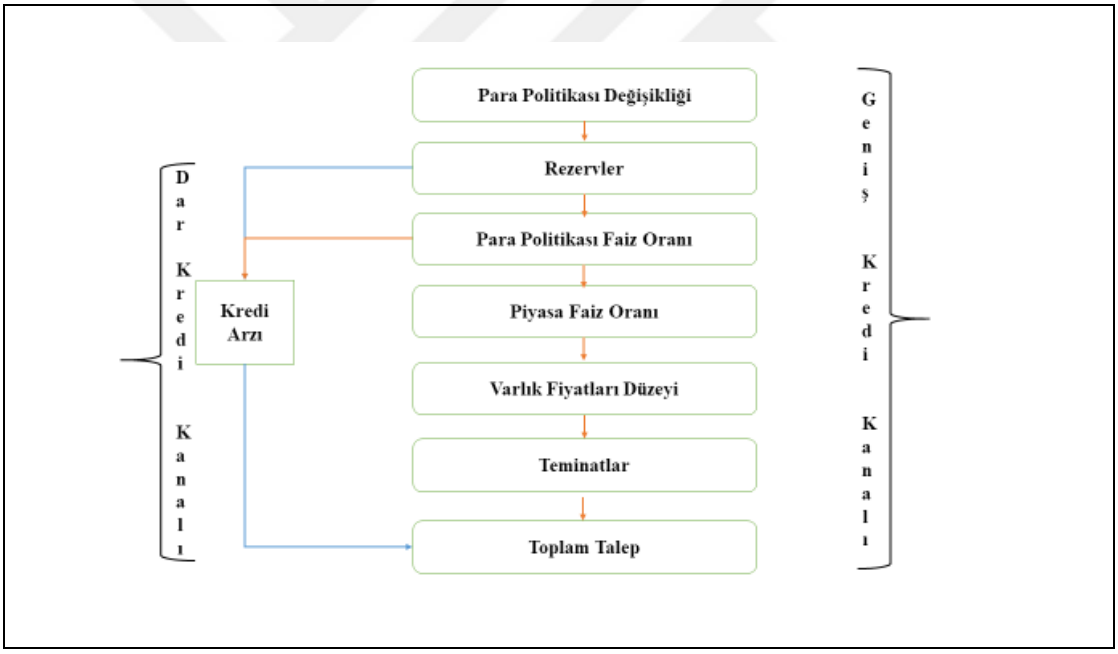
Parasal aktarım mekanizması, merkez bankasının parasal büyüklükte gerçekleştirdiği değişikliklerin hasılayı etkileyebilme işlevini ifade eder. Parasal büyüklükteki değişikliklerin hasıla üzerine etkileri farklı kanallar vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Para politikasının aktarım kanalları, faiz kanalı, döviz kuru kanalı, varlık fiyatları kanalı, kredi kanalı ve beklenti kanalı olmak üzere beş alt başlık altında ayrımı yapılabilir. Bu kanalların etkinliğini belirleyen faktörler birbirlerinden farklılık göstermektedir. Ancak bu, tüm kanalların birbirinden bağımsız olacağı ve aynı dönemde beraber işlemeyeceği anlama gelmemektedir. Diğer bir ifadeyle, para politikası uygulamasının sadece bir kanalın işleyişi ile hasılayı değiştireceğini söylemek tam olarak doğru değildir. Parasal büyüklüklerdeki bir değişiklik birden fazla kanalı beraber hareket ettirerek hasılayı etkileyebilmektedir. Bu açıdan hangi kanalın ne seviyede işlediğinin belirlenmesi, para politikasının etkililiği açısından önem taşımaktadır. Aktarım kanallarının işleyiş analizinden elde edilen bulgular, politika yapıcılar için yol gösterici olabilir. Fakat önemle ifade edilmelidir ki, küresel ekonomik sistemde para politikası etkileri kısa vadede belirgin olmaktadır. Çünkü ekonomik bütünleşme dışsal şokların yaygınlaşmasını kolaylaştırmıştır. Bundan dolayı, günümüz açısından para politikası etkilerinin uzun vadeli olamayacağı söylenebilmektedir.[78].

Kredi kanalı açısından değerlendirildiğinde, para politikasındaki değişim, aktarım mekanizması ile kredi faiz oranına yansımaktadır. Faiz oranı ile aktarım kanalında para stoku arttırıldığında, genişleyen paranın finansal varlık alımını uyararak, faizleri düşüreceği, faizler düşünce ise, tercihlerin para tutma şeklinde olacağını varsaymaktadır. Reel para arzı değişimi, nominal faiz oranları üzerinde bir likidite etkisine sebep olarak ters yönlü hareket etmesini sağlayacaktır. Bu şekilde daraltıcı para politikaları nominal faiz oranlarında bir artışa yol açmaktadır. Bu da ekonomik faaliyetler üzerinde potansiyel bir etki oluşturmaktadır. Kredinin fiyatı olarak da ifade edilebilecek

[77] Arzu ŞAHİN, **Türkiye'de Banka Kredileri ve Büyüme İlişkisi Üzerine Bir Uygulama: 1995-2010, Kütahya-2011**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, s.15.
[78] Seyfettin ERDOĞAN ve Sinem Gözde BEŞBALLI, **Türkiye'de Banka Kredileri Kanalının İşleyişi Üzerine Ampirik Bir Analiz**, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 11(1) 2009, s.28-41

olan faiz oranlarındaki değişim kredi talebini etkilemektedir. Parasal sıkılaşma sonucu faiz oranları artarken, kredi talebi düşecek, gevşek para politikası neticesinde talep artacaktır. Bu süreç, para politikalarının bankaların kredi faiz oranlarını etkileme süresine bağlı olarak değişebilecektir[79].

Para politikalarında yapılan değişikliklerin etkisi bakımından geniş kredi kanalı ve dar kredi kanalı şeklinde bir ayrıma gidilmektedir. Para politikası değişikliklerinin rezervler üzerinden faiz oranlarını etkileyerek kredi arzını daraltması veya genişletmesi sonucu toplam talebi değiştirmesi dar anlamda kredi kanalını ifade etmektedir. Geniş anlamda kredi kanalında ise para politikasında yapılan değişiklikler rezervler üzerinden faiz oranlarını, varlık fiyatlarını ve teminatları etkileyerek toplam talebe yansımaktadır. (Bkz. Şekil 2)

Şekil 2. Parasal Aktarım Mekanizmasının Kredi Kanalı

Kaynak: Kennth N KUTTNER ve Patricia C. MOSSER, **The Monetary Transmission Mechanism: Some Answers and Further Questions**, Federal Reserve Bank of NY Economic Policiy Review, 2002.

[79] Osman Ferhat YÜKSELTÜRK, **Kredi Piyasalarında Arz ve Talep Dengesizlikleri: Türkiye İçin Uygulamalı Bir Çalışma**, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, Kasım 2010, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, s.10.

Banka borç verme kanalı, para politikasındaki değişiklikleri bankaların bilançolarının önce yükümlülük tarafını etkilemektedir. Bu etkiler daha sonra bankaların varlık tarafına sıçramakta ve bankaların verdikleri borç miktarını ve borcun faizini değiştirmektedir. Söz konusu değişiklikler, özellikle banka kredilerinden başka borç bulma olanağı olmayan kesimlerin harcamalarını etkilemektedir[80]. Kredi kanalı yaklaşımına göre bankalar kredi arzını azalttığında, kredi talebinde bulunan birçok üretici ve tüketici banka kredilerine alternatif olacak finansal kaynaklar bulmakta zorlanmaktadırlar. Kredilerin sınırlandırılmasında söz konusu iktisadi birimler başlangıçta borçlu durumda olduklarında borçlarını azaltmak için harcamalarını kısmak durumunda kalabilmekteler. Resesyonun uzun dönemlere yayılması ve derinleşmesi durumunda ise ekonomide fiyatlar düşmeye başlamakta varlık fiyatları da bu gelişmelerden etkilenmektedir[81].

2.6. Kredi Garanti Fonu

Kredi Garanti Fonu (KGF), 1993 yılında Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) finansmana erişmelerine yardım etme hedefiyle kurulmuştur. KGF'nin temel görevi, bankalar açısından kredi değerliliği olan fakat teminat gücü olmaması sebebiyle kredi alamayan KOBİ'lere kefil olmak ile teminat desteği sağlamaktır[82]. Bankalarca kullandırılan kredilerin kefaletine ilişkin KGF, firmaların kredi değerliliğinin belirlenmesinde öncelikle bankaların yaklaşımını dikkate almakta ve kredi riskinin belli bir oranında bankaca üstlenilmesini esas almaktadır.

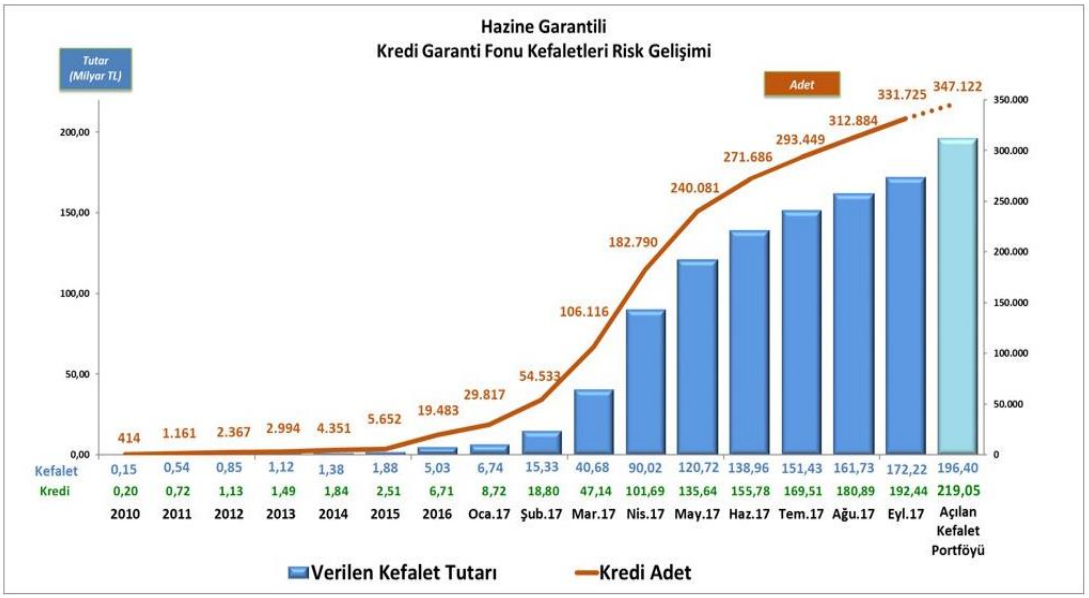
KGF, Türk Ticaret Kanunu'na tabi olarak kurulmuş bir anonim şirket olup, kefalet kuruluşu olarak faaliyetleri arasında kredi tahsisi yer almamaktadır. Ancak işletmeler lehine kefilliği vasıtasıyla kredi ve destek kullanımını kolaylaştırmaktadır. İşletmelerin ihtiyacı olan işletme ve yatırım finansmanı için her çeşit nakdi ve gayri nakdi kredilere yönelik kefalet vermektedir[83]. Kefalet kuruluşları, sağladıkları hizmetlerin

---

[80] ÖZATAY, **a.g.e.,** s.220.
[81] Sübidey TOGAN ve Hakan BERUMENT, **Cari İşlemler Dengesi, Sermaye Hareketleri ve Krediler**, TBB, Bankacılar Dergisi Sayı 78, 2011, s.13.
[82] KGF, **2016 Yılı Faaliyet Raporu,** http://www.kgf.com.tr/images/ faaliyet raporu/ 2016_kgf_faaliyet_raporu.pdf (08.08.2017)
[83] KGF, **Sıkça Sorulan Sorular**, http://www.kgf.com.tr/index.php/tr/ bilgi-merkezi/sikca-sorulan-sorular (04.01.2018)

kamusal niteliğinin ağır basması, dünyadaki başka uygulamalarda olduğu şekilde devletçe desteklenmektedir. Ayrıca 2008 yılında meydana gelen küresel ekonomik krizin KOBİ'lere olumsuz etkisinin azaltılması amacı ile 2009/15197 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla Hazine Müsteşarlığı tarafından KGF'ye sağlanan 1 Milyar TL'lik kaynak da önemli bir devlet desteğidir. Bu fon 27.03.2015 tarihinde 2 Milyar TL'ye yükseltilmiştir. 2016/9538 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile taahhüt edilen destek tutarı 2 milyar TL olarak devam edecek şekilde KGF tarafından verilebilecek toplam kefalet tutarı 20 milyar TL'ye yükseltilmiştir. 2017/9969 sayılı ile KGF tarafından verilebilecek kefalet 250 milyar TL'ye çıkarılmıştır[84].

KGF'ye ilişkin grafik incelendiğinde Şubat 2017 tarihi itibariyle kredi adeti ve verilen kefalet tutarının hızla arttığı görülmektedir. Özellikle, 2017 yılının başında KGF'nin işlevinin arttırılmasıyla KGF kefaletiyle kullandırılan kredilerde büyük artış meydana geldiği, bu artışın 2017 büyümesinde önemli bir payının olduğu anlaşılmaktadır. (Bkz. Grafik 7)

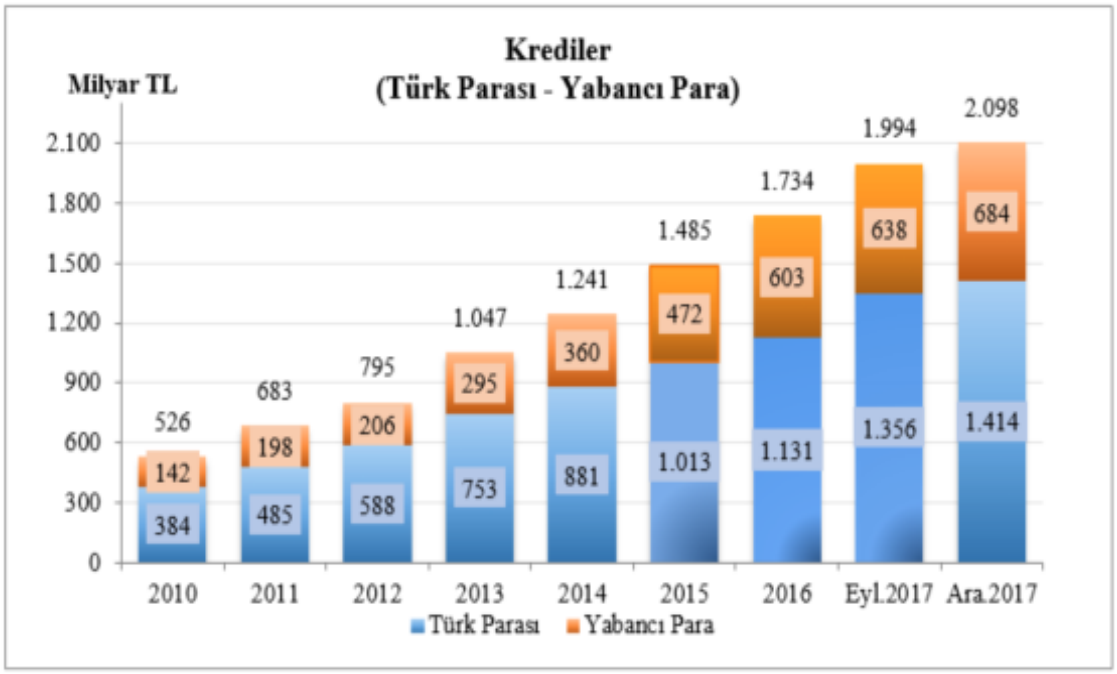

Grafik 7. 2010.2017 Hazine Destekli Kefaletlerin Gelişimi (Eylül 2017)
Kaynak: KGF, http://www.kgf.com.tr/index.php/tr/bilgi-merkezi/rakamlarla-kgf (14.12.2018)

[84] KGF, **Sıkça Sorulan Sorular**, http://www.kgf.com.tr/index.php/tr/ bilgi-merkezi/sikca-sorulan-sorular (04.01.2018)

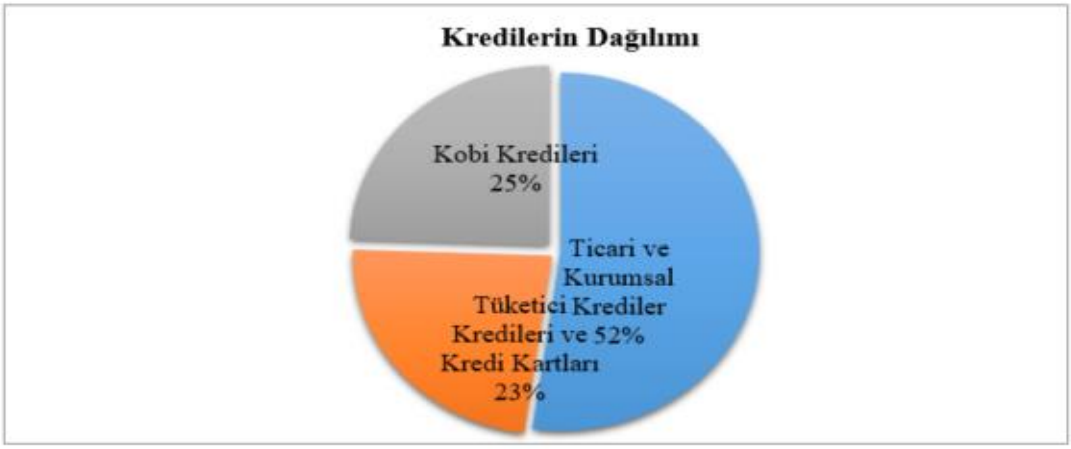
2.7. Bankacılık Sektörü Kredi Gelişimi

2010-2017 zaman dilimi incelendiğinde; krediler kaleminin istikrarlı artış trendinde olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca Aralık 2017 itibariyle, toplam kredi tutarının 2.098 milyar TL olduğu, bu tutarın 1.414 milyar TL'sinin Türk parası kredilerinden, 884 milyar TL'sinin yabancı para kredilerinden oluştuğu görülmektedir. (Bkz. Grafik 8)

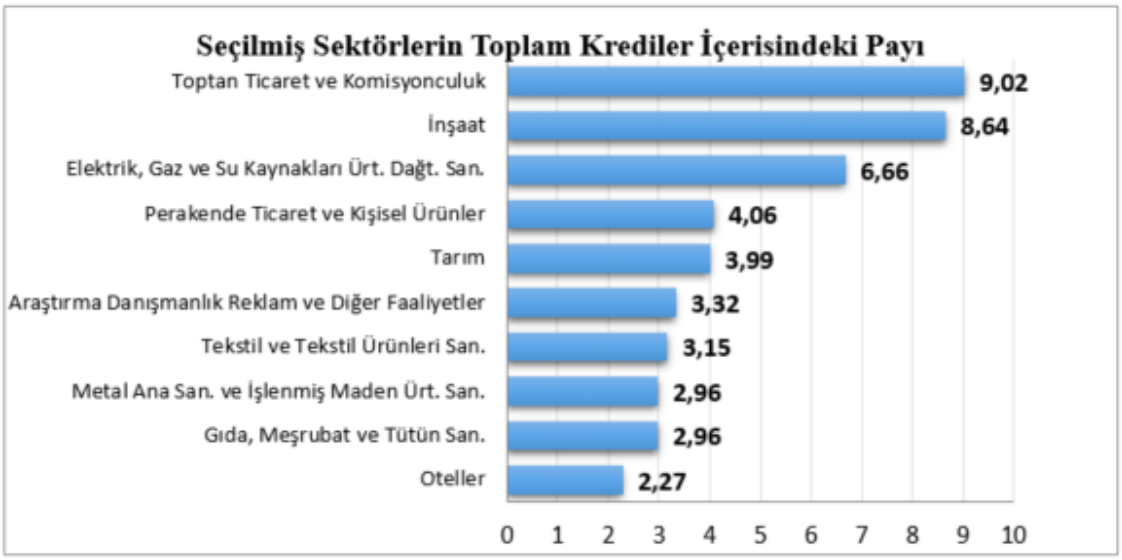
Grafik 8. Kredilerin Gelişimi (Aralık 2017)
Kaynak: BDDK, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/ TBSGG/16668tbs _temel _ gostergeler_raporu_aralik_2017.pdf (12.02.2018)

Aralık 2017 tarihi itibariyle, kredilerin içinde ticari ve kurumsal kredilerin payı %52, KOBİ kredilerinin payı %25 ve kredi kartları dahil tüketici kredilerinin payı %23 olduğu gözlemlenmektedir. (Bkz. Grafik 9)

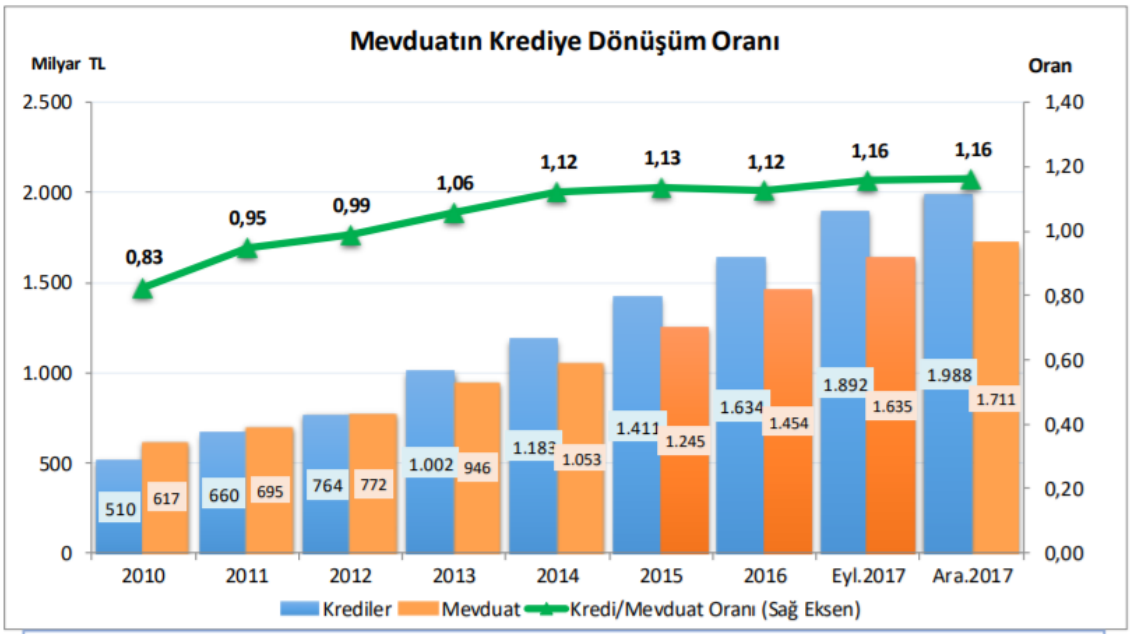
Grafik 9. Kredilerin Dağılımı (Aralık 2017)
Kaynak: BDDK, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/ TBSGG/16668tbs _temel _gostergeler_raporu_aralik_2017.pdf (12.02.2018)

2017 Aralık itibariyle, toplam krediler içinde, toptan ticaret ve komisyonculuk sektörünün payı %9,02, inşaat sektörünün payı %8,64, elektrik, gaz ve su kaynakları üretim dağıtım sanayisinin payı %6.66, perakende ticaret ve kişisel ürünler sektörünün payı %4,06 olarak gerçekleşmiştir. (Bkz. Grafik 10)

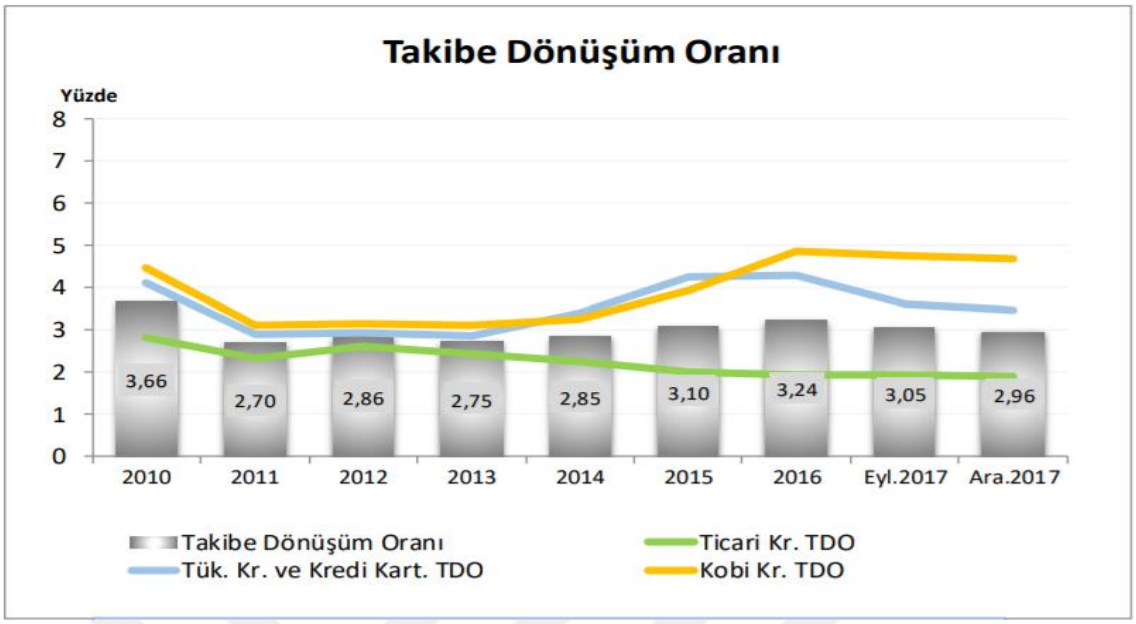
Grafik 10. Sektörlerin Toplam Krediler İçindeki Payı (Aralık 2017)
Kaynak: BDDK, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/ TBSGG/16668tbs _temel_ gostergeler_raporu_aralik_2017.pdf (12.02.2018)

Mevduatın krediye dönüşüm oranı, bankaların topladıkları mevduata göre kullandırdıkları krediyi ifade etmektedir. Asıl amaçları mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak olan bankaların etkin çalışıp çalışmadıklarını gösteren bu rasyonun 1'in üzerinde olması bankanın topladığı mevduattan fazla kredi verdiğini ve mevduat haricinde kaynak çeşitliliğine yöneldiğini göstermektedir. 2010 ve 2017 yıllarına bakıldığında mevduatın krediye dönüşüm oranında artma eğilimi gözlemlenmektedir. (Bkz. Grafik 11)

Grafik 11. Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı (Aralık 2017)
Kaynak: BDDK, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/__TBSGG/16668tbs_temel_gostergeler_raporu_aralik_2017.pdf (12.02.2018)

Bankacılık sektörü aktif kalitesini gösteren en önemli rasyolardan olan takibe dönüşüm oranı; brüt takipteki alacakların toplam krediler, brüt takipteki alacaklar ile finansal kiralama alacakları toplamına oranını göstermektedir. 2010 ve 2017 yıllarına bakıldığında oranın 3,66 ile 2,96 seviyelerinde değiştiği, sektör açısından bu oranın sürdürülebilir seviyede olduğu görülmektedir. (Bkz. Grafik 12)

Grafik 12. Takibe Dönüşüm Oranı (Aralık 2017)
Kaynak: BDDK, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/__TBSGG/16668tbs_temel_gostergeler_raporu_aralik_2017.pdf (12.02.2018)

3. BÖLÜM
TEMEL MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER

3.1. Milli Gelir

3.1.1. Milli Gelir Kavramları

Gelir; tasarruf ve tüketim olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Tasarruflar, gelirin tüketim harcamasına gitmeyen kısmıdır. Tüketimimin de tasarrufun da kaynağını oluşturan harcanabilir gelirdir. Tüketim, akım değişken olarak nitelendirilir. Yani belirli bir dönem için elde edilen gelirin o dönemde harcanan kısmını ifade etmektedir. Tasarruf ise akım ve stok değişken durumundadır. Belli bir dönem içerisinde elde edilen gelirden harcama yapılmaksızın ayrılan kısım tasarruf olarak akım değişken için örnek gösterilebilir. Diğer taraftan, örneğin bankada biriken tasarruf mevduatı stok değişkene örnektir[85].

Temel makro iktisadi değişkenlerin davranışlarını anlamak için ekonominin bütün olarak büyüklüğünün bir ölçüsü mevcut olmalıdır. Bunun için en fazla kullanılan ölçüt gayrı safi milli hasıla (GSMH) olup, ekonomide belirli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeri olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik analizler için nominal (itibari) değerler pek kullanışlı olmamaktadır. Bireylerin daha fazla harcama yapmaları, onların daha fazla mal ve hizmet tüketmesinin veya yalnızca fiyatların artmasının sonucu olabilir. Nominal GSMH, bir dönem üretiminin değerini o dönemin fiyatları ile ölçülürken; reel GSMH bir dönem üretiminin değerini baz alınan yıl fiyatları ile ölçülmektedir[86]. Gayrı safi yurtiçi hasıla ise, (GSYİH) bir ülke içindeki ekonomik faaliyetlerin ölçümüdür. Bir ülkenin yıllık mal ve hizmet üretim çıktısı toplam değeri ile hesaplanır. GSMH ise GSYİH'ye yurtdışındaki yatırımlardan elde edilen geliri ilave ederek ülkede yaşayan yabancıların memleketlerine gönderdikleri gelir düşülerek

[85] Mahfi EĞİLMEZ ve Ercan KUMCU, **Ekonomi Politikası**, 17.Basım, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2012, s.85.
[86] Kemal YILDIRIM ve Doğan KARAMAN, **Makroekonomi,** Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, Yayın No:145, 2. Baskı, 2001, s.14-15.

hesaplanır[87]. GSYİH veya GSMH bir ekonominin üretimini gösterse de, refah düzeyini göstermez. GSMH'nın nüfusa oranı, fert başına geliri ifade eder ve fert başına gelirde yıldan yıla artış olması refah iyileşmesi anlamına gelir. Bu artışın reel olması için fiyat ve nüfus artışından arındırılmış olması zorunludur[88].

Ekonomik büyüme bir ülkenin GSYİH'sinde reel olarak bir önceki yıla oranla artış anlamında kullanılır. Büyüme reel ve nominal büyüme olarak iki biçimde ölçülmektedir. Cari fiyatlarla büyüme oranı nominal büyümeyi, belli bir yıl alınarak hesaplanan sabit büyüme ise reel büyümeyi göstermektedir[89].

Büyümenin veya reel GSMH'nın zamanla artmasının iki nedeni vardır. Birinci nedeni, üretim faktörlerinin miktarında (sermaye ve emek) artıştır. Bu, nüfusta artış ve sermaye birikimi ile gerçekleşmektedir. Büyümenin diğer nedeni ise, mevcut üretim faktörleri ile daha fazla üretim yapılmasının mümkün olmasıdır. Bu ise verimlilik artışı, işbölümü, eğitimde artış, tecrübede artış ve ileri teknolojik gelişmeler gibi sebeplerle üretim faktörlerinin niteliği açısından bir artıştır[90].

3.1.2. Milli Gelir Hesaplama Yöntemleri

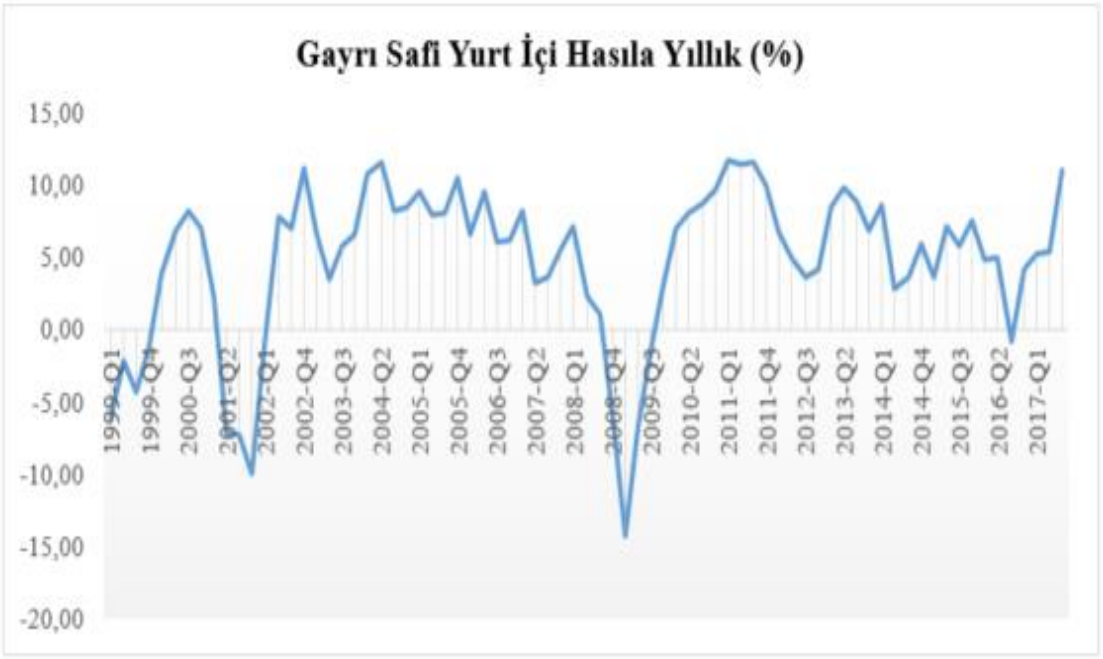
GSYİH üç yönteme dayanılarak hesaplanmaktadır. Bunlar; üretim yöntemi, harcama yöntemi ve gelir yöntemi şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Üretim yöntemiyle hesaplanan GSYİH, bir ekonomide yerleşik birimlerinin belirli dönemde, ekonomik faaliyetleri sonucunda gerçekleştirdikleri tüm mal ve hizmet değerleri toplamından bu malların ve hizmetlerin üretimindeki girdiler toplamının çıkarılması neticesinde bulunur. Harcama yöntemiyle hesaplanan GSYİH, bir ekonomide belirli bir dönemde tüketime ve yatırıma yönelik harcamalar ile ihracat, ithalat arasındaki farktan meydana gelir. Bu yöntemin temel bileşenleri, devletin nihai tüketimi, hane halklarının nihai tüketimi, sabit sermaye yatırımları ve net mal ve hizmet ihracatıdır. Gelir yöntemiyle hesaplanan GSYİH ise, ekonomideki üretici birimlerin elde ettiği maaş, ücret

[87] BİSHOP, **a.g.e.,** s.153.
[88] Emin ERTÜRK, **Makro İktisat Küresel Ekonomide Makroekonomik Analize Giriş**, Alfa Yayın, Mart 1999, s.7
[89] EĞİLMEZ ve KUMCU, **a.g.e.**, s. 185
[90] YILDIRIM VE KARAMAN, **a.g.e.,**s.18.

gelirleri, işletme karı ve devletin elde ettiği vergilerden meydana gelir. Her faaliyet bazında mal ve hizmet üretim aşamasında yer alan üretici birimlerinin üretim faktörlerine ödedikleri değerlerin bütününü ifade eder. TÜİK GSYİH hesaplamalarında üretim, harcama ve gelir yöntemlerinden her birini kullanılarak yapılmaktadır. GSYİH hesaplamalarında üretim yöntemi ana yöntem olarak kullanılmaktadır. GSYİH, cari fiyatlarla ve Laspeyres zincirlenmiş hacim endeksleri ile hesaplanmaktadır[91].

Türkiye'nin son 10 yıllık büyüme seyri incelendiğinde, özellikle 2000-2001 yıllarında yaşadığı bankacılık krizi ve Küresel Finans Krizinden etkilendiği, bu yıllarda negatif büyüme yani küçülme gösterdiği görülmektedir. (Bkz. Grafik 13)

Grafik 13. GSYİH Harcama Yöntemiyle-Zincirlenmiş Hacim Yıllık
Kaynak: TCMB, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket (16.01.2018)

3.2. Sanayi Üretimi Endeksi

Ekonomide gerçekleşen olayların ve uygulanan ekonomi politikalarının, kısa vadede pozitif veya negatif etkilerinin ölçülmesi amacıyla Sanayi Üretim Endeksi

[91] TÜIK, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24567 (16.09.2017)

hesaplanmaktadır[92]. Sanayi sektöründe bulunan firmaların üretimlerindeki hareketliliği gösteren sanayi üreyim endeksi TÜİK nezdinde aylık olarak hesaplanmaktadır. Sanayi üretim endeksi büyümenin öncü göstergesi olarak ekonomideki hareketliliğe ilişkin olarak bilgi vermektedir.

3.2.1. Sanayi Üretim Endeksinin Hesaplanması

TÜİK, 2005 yılını 100 şeklinde alarak, her ay 4850 işyerinden Sanayi Üretim Anketi ile toplanan verilere dayanarak hesaplanmaktadır. Aylık olarak bu endeksteki değişimler göz önüne alınarak sanayi üretimindeki artışlar ve gerilemeler ölçülür. Türkiye'de sanayi sektöründeki kuruluşlar üç ana sektörde kategorilendirilmektedir. Bunlar; imalat sanayi sektörü, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretim ve dağıtımı alt sektörü ve madencilik ve taş ocakçılığı sektörüdür. Endekste bu üç kategoride yer alan toplam 1382 madde kapsanmaktadır. Her üretim biriminin hiç problem olmayan bir durumda kapasitesinin tamamı kadar üretim yapması teoride mümkündür. Ancak gerçek hayatta tatiller, enerji kesintileri, arızalar, bakım araları, grevler gibi birçok sebeple üretim süreci aksamaktadır. Bu yüzden üretim birimleri kapasitelerinin tamamını kullanmamaktadır. Üretim biriminin 100 birimlik kapasitesini 70 birim düzeyinde kullanması halinde, kapasite kullanım oranı yüzde 70 olmaktadır. Bu hesaplama tüm üretim birimleri için yapılarak ülke sanayisinde kapasite kullanımı ölçülmüş olunur. Bunun ölçülmesi sanayi üretiminin hangi yöne evirildiğini anlamaya yardımcı olmasından kaynaklanmaktadır[93].

2005-2017 yılları arasındaki Sanayi Üretimi Endeksi gelimi incelendiğinde, küresel finans krizi döneminde ciddi şekilde 100'ün altına düştüğü, 2010 yılı sonrasında ise genel olarak 100'ün üzerinde seyrettiği görülmektedir. Bu endeks büyümeye ilişkin öncü gösterge olması bakımından oldukça önemlidir. (Bkz. Grafik 14)

[92] TÜİK, http://www. tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24728 (16.09.2017)
[93] Mahfi EĞİLMEZ, **Sanayi Üretimi ve Kapasite Kullanımı Nasıl Ölçülür?**, 2012, http://www.mahfiegilmez.com/2012/03/sanayi-uretimi-ve-kapasite-kullanm-nasl.html (02.01.2018)

Grafik 14. Takvim Etkisinden Arındırılmış Sanayi Üretim Endeksi
Kaynak: TÜİK, http://www.tuik. gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist (15.01.2018)

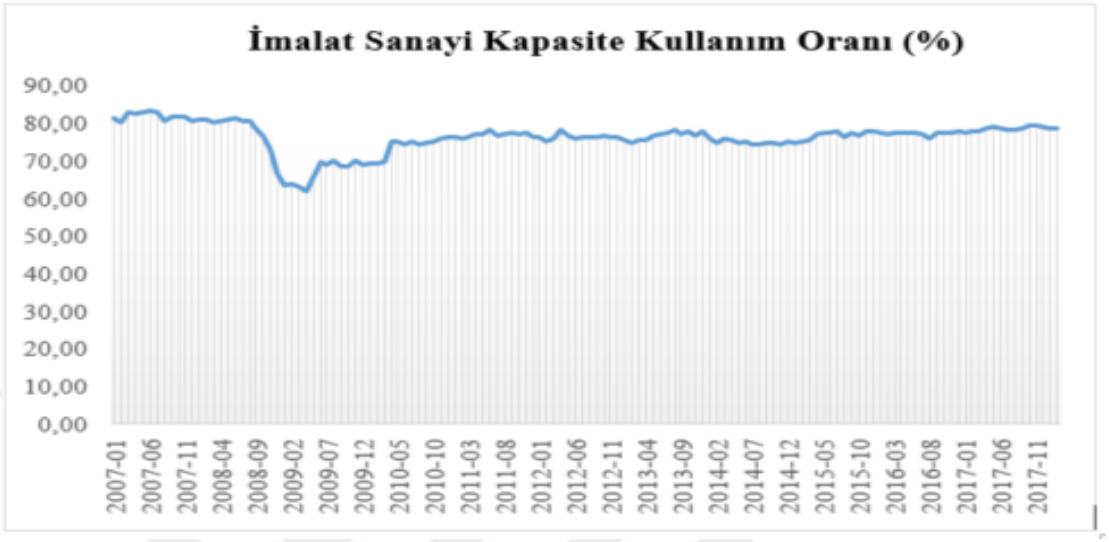
3.2.2. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı

İktisadi yönelim istatistikleri çerçevesinde bir araya getirilen İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı istatistikleri ile imalat sanayinde faaliyette bulunan işyerlerinin, fiziki kapasitelerine göre gerçekleşen kapasite kullanımlarının izlenmesi hedeflenmektedir.[94]. İmalat sanayi kapasite kullanım oranı TCMB tarafından aylık olarak yayınlanmaktadır. Büyüme verisinin öncü göstergesi konumunda olan veri sanayi sektörünün gidişatı yönünde güçlü bir göstergeyi ifade etmektedir.

İmalat sanayisinin ekonomi içindeki konumu, bir ülkenin gelişme seviyesine ve sürecine ilişkin en temel göstergedir. Verimlilikteki hızlı artış, ölçeğe göre getiride gözlemlenen dinamizm, teknolojik gelişmelere uyum ve birçok dinamik dışsallıklar sebebiyle imalat sanayi büyümenin motoru olarak görülmektedir[95]. 2007 ile 2017 yılları

[94] TCMB, **Metaveri,** http://www.tcmb.gov.tr/ wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Reel+ Sektor+Istatistikleri/Imalat+ Sanayi+Kapasite+Kullanim+Orani/ (11.02.2018)
[95] A. Suut DOĞRUEL ve Fatma DOĞRUEL, **Türkiye Sanayisine Sektörel Bakış**, İstanbul: TÜSİAD Yayını, 2008, s.37

imalat sanayi kapasite kullanım oranı küresel finans krizi haricinde 80 civarlarında seyrettiği görülmektedir. (Bkz. Grafik 15)

Grafik 15. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı
Kaynak: TCMB, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket (11.02.2018)

3.3. Enflasyon

Enflasyon kavramı; fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artış olarak ifade edilmektedir. Fiyatların bir kereye mahsus yükselmesi veya bazı mal ve hizmetlerin fiyatındaki artış enflasyon olarak tanımlanmamakta olup süreklilik ve genel artış ile birlikte enflasyon ortaya çıkmaktadır.

Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli azalış ise deflasyon olarak tanımlanmaktadır. Enflasyon ve deflasyon tanımında süreklilik esası söz konusu olmaktadır. Fiyatların bir defaya mahsus artması ya da azalması tanıma uymamaktadır. Bir diğer husus ise artış veya azalışın ürün bazında değil genel olarak fiyatların tamamına yansıması gerekmektedir.

3.3.1. Enflasyonun Finansal Etkileri

Faizler açısından, enflasyon oranı ile faiz arasında direkt bir ilişki söz konusudur. Enflasyonun artması yönünde beklentiler yatırım riskini artırmaktadır. Bu da

fonlama maliyetine yansımaktadır. Sermaye gereksinimi açısından, fiyatlar genel düzeyindeki artış nedeniyle duran varlıkları yenilemek isteyen ya da yeni varlık temin etmek isteten işletmeler daha çok ödeme yapmak zorunda oldukları için ek sermaye ihtiyacı duyar. Planlama güçlüğü açısından bakıldığında, başarılı bir işletme geleceği doğru öngörme ile doğrudan ilişkilidir. Kısa vadede işletme operasyonlarının bütçelenmesi, orta ve uzun vadede ise duran varlık yatırımlarının programa uygun olarak gerçekleştirilmesi işletmenin başarısını arttırır. Enflasyonist dönemlerde gerçekleştirilen bütçe ya da planların belirsizlik nedeniyle normal koşullara göre daha esnek olmaları enflasyondan etkilenme riskini azaltmaktadır. Diğer taraftan, enflasyonist ortamda işletmelerin özellikle tahvil yolu ile borçlanmaları olumsuz etkilemektedir. Faiz ve enflasyon oranlarındaki artış işletmeleri kısa vadeli borçlanmalara yöneltirken, sermaye yapısının riskinin artması endeksli tahvillere yönelmek işletme açısından daha olumlu olabilmektedir. Ayrıca, enflasyon dönemlerinde açıklanan finansal tablolar gerçek ile tam uyumlu olmayabilir. Özellikle enflasyondan arındırılmamış stoklar nedeniyle işletmelerde yanıltıcı kar oranları görülebilmektedir[96].

3.3.2. Enflasyonun Sınıflandırılması

Kaynaklarına göre sınıflandırıldığında iki çeşit enflasyon vardır. Toplam talebin arzı aşarak sürekli fiyat yükselmesine sebep olması durumunda talep enflasyonu oluşur. Diğer ifadeyle, talep enflasyonu tüketim harcamalarının artmasından, bu da genelde para arzının yükselmesinden meydana gelir. Üretim sürecinde girdi olarak kullanılan mal ve hizmetlerin maliyetinde meydana gelen artışlar neticesinde fiyatların sürekli artması biçimine girmesi sebebiyle maliyet enflasyonu oluşur. Maliyet enflasyonu, ücret ve gelir çekişmesi, yerli ve ithal girdi malları fiyatlarının yükselmesi gibi sebeplerle oluşur. Enflasyonun hızı bakımından sınıflandırıldığında üçe ayrılabilir.. Sürünen enflasyon, genellikle %2-3 civarında düşük bir seviyede seyreden ve fazla hareket sergilemeyen bir enflasyondur. Hiperenflasyon, yıllık fiyat artışlarında %1000 gibi seviyelerin görüldüğü bir enflasyon biçimidir. Basamaklı enflasyon ise iki haneli olduğu halde hiper enflasyona dönüşmeyen inişli çıkışlı bir enflasyon türüdür[97].

[96] Niyazi BERK, **Finansal Yönetim**, 11. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitapevi,1990,s.45
[97] EĞİLMEZ VE KUMCU, **a.g.e**., s.233

Çekirdek enflasyon ise, enflasyonun geçici yada bir kereye özgü etkilerinden arındırılmış kalıcı halidir. Belli ürünlerin endeksten çıkarılması, istatistiki ve modele dayanan yöntemler çekirdek enflasyon hesaplanma sürecinde fazlaca kullanılmaktadır. Diğer taraftan en çok izlenilen çekirdek enflasyon göstergeleri dışlama yöntemi ile ulaşılandır. Bu yöntemle, enerji fiyatı, mevsim koşullar, maliye politikaları gibi dışsal etkilere daha açık olan ve geçici nitelikleri olan, enerji, temel gıda maddeleri fiyatları ve dolaylı vergiler çekirdek enflasyon hesaplamalarında dışlanan temel unsurlardır. Çekirdek enflasyonun kullanılmasındaki temel amaç, fiyatlar genel düzeyindeki değişimi sürekli hale getiren etkenleri saptamaktır. Enflasyon hedefi manşet Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) enflasyonu üzerinden belirlense de, gerçeği daha iyi yansıtan politik kararlar alınabilmesi amacıyla çekirdek enflasyon göstergelerinin gidişatı da göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle, enflasyon hedeflemesi izleyen ülkeler tek çekirdek enflasyon göstergesinin yerine, tüm hesaplama yöntemlerin avantajları ve dezavantajları dikkate alınarak birçok yöntemle hesaplanmış alternatif endeksler takip edilmektedir[98].

3.3.3. Enflasyonun Hesaplanması

Enflasyon iki türlü endeks ile hesaplanmaktadır; üretici fiyatları aşamasında derlenen fiyatlar ile hesaplanan endekse üretici fiyatları endeksi (ÜFE) denir. Tüketiciye nihai satış evresinde derlenen fiyatlar üzerinden hesaplanan endekse ise tüketici fiyatları endeksi denir. Tüketici evresinde enflasyon, mal ve hizmetlerden oluşan bir sepetin aydan aya fiyatındaki değişiminin ölçülmesidir. Bu sepeti oluşturmak için mal ve hizmetlerin fiyatları ve hane halklarının bütçelerinde bu sepetteki mal ve hizmetlerin bulunduğu ağırlıklar olmak üzere iki tür veriye ihtiyaç vardır[99].

TÜFE'nin kaynağı, tüm sosyoekonomik gruplardan yaklaşık yıllık 15 bin hanehalkı aracılığıyla yapılan hanehalkı bütçe anketi, kurumsal nüfus anketi, yabancı uyrukluların Türkiye'deki harcamaları için turizm anketi ve idari kayıtlardan elde edilen harcama ve ciro bilgilerinden oluşmaktadır. Mevsimsel ürünler için sabit ağırlık yaklaşımı kullanılmaktadır. 2003 temel yıl olarak alınan TÜFE'de, yurtiçinde mal ve

[98] TCMB, **Terimler Sözlüğü,** http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Bottom+Menu/Egitim- Akademik/Terimler+Sozlugu#42 (07.08.2017)
[99] Mahfi EĞİLMEZ, **Enflasyon**, 2012, http://www.mahfiegilmez.com/2012/09/enflasyon.html (21.08.2017)

hizmet tüketmek amacı ile gerçekleştirilen bütün nihai parasal tüketim harcamaları kapsama dahil edilmektedir. Endekste 81 il merkezinin tamamını da içeren toplam 221 ilçeden fiyatlar derlenmektedir. 2017 yılında ayda 27386 işyerinden 400772 fiyat toplanmakta ve 4275 kiracı endeksin kapsamında izlenmektedir. Nüfusun kapsamı olarak, gelir grupları veya coğrafi bölgeler açısından bir ayrım yapılmaksızın, Türkiye içinde yaşayan tüm nüfus şeklinde belirlenmiştir. Hane halklarının, yabancı ziyaretçilerin ve kurumsal nüfusun yurtiçinde yaptığı tüm nihai tüketim harcamaları dikkate alınır. Endeksin fiyat kapsamı açısından, satın alış fiyatları olarak dikkate alınır. Fiyatlar, vergiler eklenerek peşin ödemeler şeklinde belirlenir, taksitli satışlar üzerinden fiyatlamalar veya anlaşmalı fiyatlar hesaba katılmaz[100].

3.4. Ekonomik Güven Endeksi

Ekonomik güven endeksi; tüketici güven endeksi, reel kesim güven endeksi, hizmet sektörü ve perakende ticaret sektörü ile inşaat sektörü güven endeksinden oluşmaktadır. Ekonomik güven endeksi, tüketicilerin ve üreticilerin genel iktisadi durumlarına ilişkin değerlendirme, beklentileri ve eğilimleri açısından bileşik bir endeksi ifade etmektedir.

3.4.1. Tüketici Güven Endeksi

Tüketici güven endeksi TÜİK ile TCMB işbirliğiyle yürütülen tüketici eğilim anketi sonucundan hareketle hesaplanır. Her ay yapılan tüketici eğilim anketi ile tüketicilerin mali durumu ve genel ekonomi hakkında durum değerlendirmeleri ile yakın gelecekteki tasarruf ve harcama eğiliminin ölçülmesi hedeflenmektedir. Mevcut durum değerlendirmeleri, beklentiler ve eğilimler açısından Tüketici Güven Endeksi; kişisel mali durum, genel ekonomi ile harcama ve tasarruf eğilimleri başlığı şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Tüketici güven endeksi, gelecek 12 aylık dönemde hanenin maddi durum beklentisi, işsizlik sayısı beklentisi ve tasarruf etme ihtimali alt endekslerinden hesaplanmaktadır[101]. Endeksin 100'ün üzerinde olması tüketici güveninin yüksek

[100] TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24786 (21.10.2017)
[101] TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24915 (03.01.2018)

olduğu, 100'ün altında olması ise tüketici güveninin düşük olduğu anlamına gelmektedir. 2005-2017 yılları tüketici güven endeksi grafiği incelendiğinde tüketici güveninin 100'den küçük bir seyir izlediği görülmektedir. (Bkz. Grafik 16)

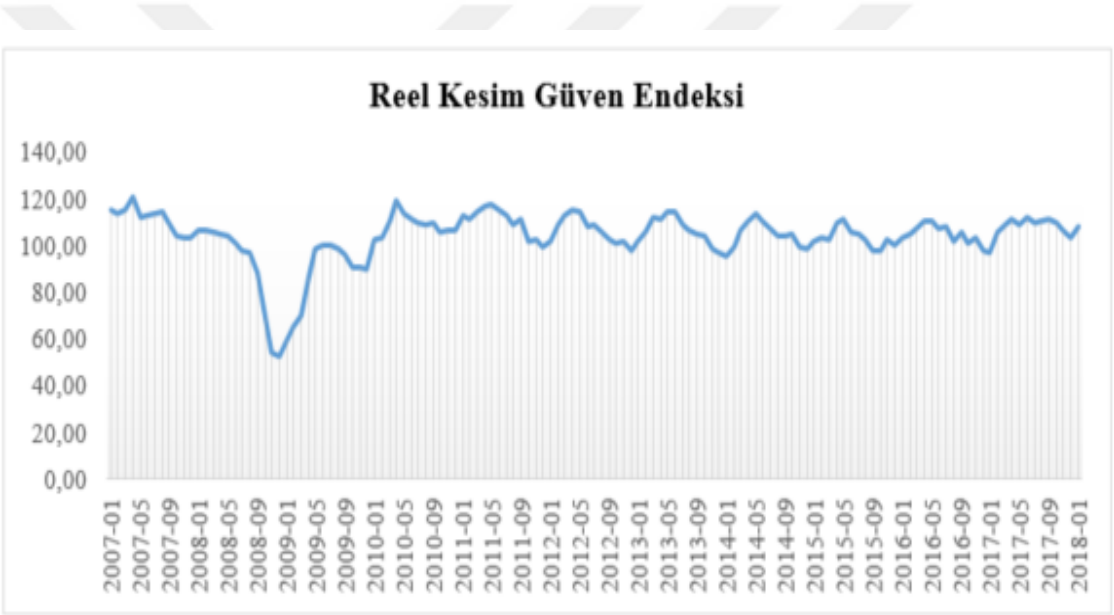
Grafik 16. Tüketici Güven Endeksi
Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist, (15.01.2018)

3.4.2. Reel Kesim Güven Endeksi

Ekonomiye ilişkin tüketici davranışları, karar alıcılar ve ekonomik gidişatın gelecek tahminleriyle ilgilenen kesimler açısından önemli bir göstergedir. Bu sebeple TCMB, 1987'den beri ekonomide ağırlığı olan özel sektör kuruluşlarının üst düzey yöneticileriyle yapılan anket çalışması ile reel kesim güven endeksini hesaplamaktadır. Her ülke açısından çeşitli yöntemler kullanılarak hesaplanan reel kesime yönelik eğilim anketlerinde temel amaç, konjonktürel gelişmelerdeki genel eğilimi tespit etmek ve ekonomik birimlerin ihtiyaç duyduğu gelecek beklentilerine ait bilgiler oluşturmaktır. TCMB İktisadi Yönelim Anketi (İYA) vasıtasıyla ağırlığı bulunan özel sektör kuruluşlarının yöneticilerinin yakın geçmişleri ve geleceklerine yönelik düşüncelerini öğrenme maksadıyla hazırlanan anket, üretim, yatırım, talep, istihdam, kapasite kullanımı, satış ve enflasyon beklentilerini kapsayan sorulardan oluşmaktadır. Üst düzey yöneticilerin döneme ait iş durumlarını nasıl değerlendirdiklerinin ve geleceğe ait

beklentilerinin bir fonksiyonu olan toplulaştırılmış gösterge, güven endeksi olarak isimlendirilmektedir. Endeksin sonucu 100 olarak elde edilirse, anketin kapsadığı reel kesim temsilcilerinin yaptıkları değerlendirmeye göre ekonomik faaliyetlere ilişkin istikrarlı bir görünümün mevcut olduğu anlaşılmaktadır[102].

Endeks değeri 100'den büyükse ekonomik aktivitelere ilişkin artan güven endeks değeri 100'ten küçük ise ekonomik aktivitelere ilişkin azalan güven söz konusudur. 2007-2017 yılları reel kesim güven endeksi grafiği incelendiğinde, özellikle küresel kriz döneminde endeksin aşırı düştüğü, genel olarak ise 100 civarında oynak olduğu görülmektedir. (Bkz. Grafik 17)

Grafik 17. Reel Kesim Güven Endeksi
Kaynak: TCMB, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket (09.02.2017)

3.5. Ödemeler Dengesi

Ülkerlerin diğer ekonomilerle mal ve hizmet alışverişleri şeklindeki iktisadi ilişkilere girmelerinin temel nedeni, bu ilişkilerin taraflara karşılıklı olarak sağladığı yararda yatar. Bir başka deyişle, çeşitli ülkelerin aralarında başlatacakları bir alışveriş

[102] TCMB, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/search+results?search-query=reel+kesim+g%C3%BCven+endeksi (07.02.2017)

böyle bir alışverişin hiç bulunmadığı, ekonomilerin kapalı olduğu duruma kıyasla bütün taraflara fayda sağlama potansiyeli taşır[103]. Ödemeler dengesi, belirli bir dönemde genel olarak bir yıla ait dışa açık bir ekonominin diğer ekonomiler ile yapmış olduğu mal ve hizmet alışverişlerinden ve sermaye hareketlerinden oluşan bilançodur[104].

Ödemeler dengesi, genel anlamıyla, bir ekonomide yerleşik olanların başka ekonomilerde yerleşik olanlar ile belirli bir dönem içerisinde yaptıkları ekonomik işlemlerin sistemli bir şekilde kayıtlarını elde etmek amacıyla hazırlanan istatistiki raporu ifade etmektedir. Ekonomik işlemler; hizmet, mal ve gelire ait işlemlerden, finansal varlık ve yükümlülüklerle ilgili işlemlerden ve bir ekonomide yerleşik kişilerden diğer bir ekonomide yerleşik kişilere karşılıksız olarak reel veya finansal kaynakların sağlandığı transferlerden oluşmaktadır. Ödemeler dengesinde ekonomi ve yerleşiklik olarak iki ana kavram bulunmaktadır. Ekonomi kelimesi bir hükümet tarafından yönetilen coğrafyayı ifade ederken, yerleşik kelimesi ile bir ekonomide bir yıldan uzun süre ile sürekli olarak ikamet eden gerçek kişiler ile faaliyette bulunan tüzel kişileri ifade etmektedir[105].

3.5.1. Cari İşlemler Hesabı

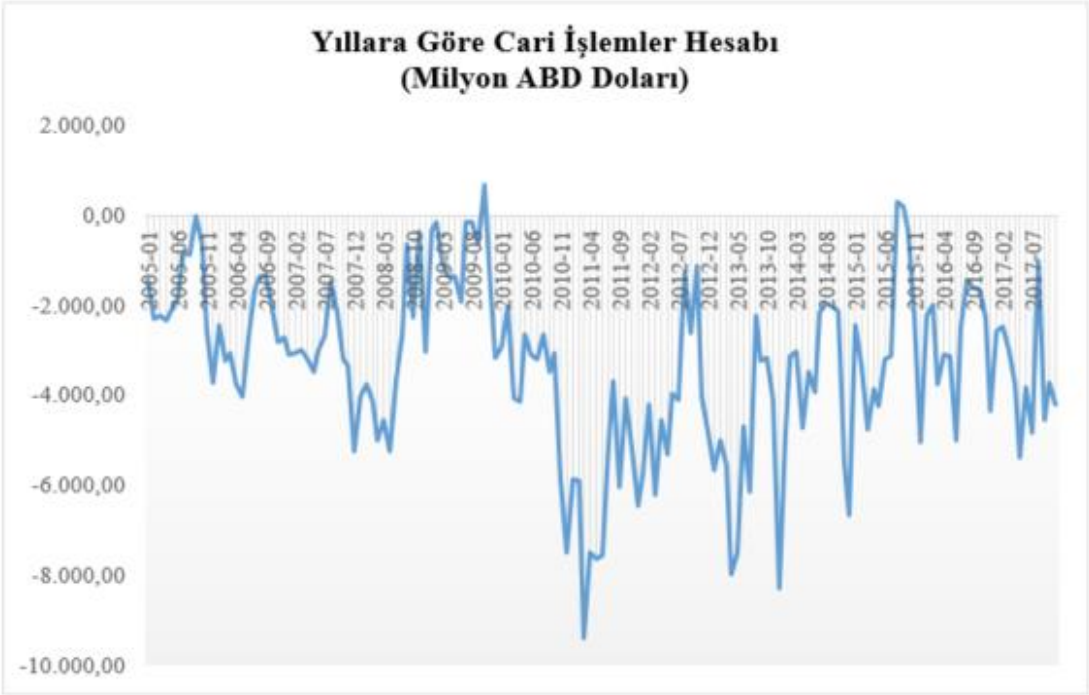
Ülkelerin mal ve hizmet ithalat ve ihracatı, yabancı sermaye yatırımlarının gelir ve giderleri, işçi dövizleri gibi kalemler ödemeler bilançosunun cari işlemler hesabında kaydedilir. Bu hesapta yer alan işlemler ülkenin dış alem gelir ve gider durumu ile milli gelirini doğrudan etkilemektedir. Cari işlemler hesabının genel olarak alacaklı ve borçlu kısımlarının toplamı arasındaki farka cari işlemler bilançosu adı verilmektedir. Buna göre cari işlemlerin doğurduğu gelirler giderlere eşit ise cari işlemler bilançosu denktir. Eğer gelirler giderlerden küçük ise cari işlemler bilançosunda bir açık, aksi durumda ise cari işlemler bilançosunda bir fazla vardır[106]. Cari İşlemler Hesabı mal dengesi, hizmet dengesi ve gelir dengesinden meydana gelir. Mal dengesi; ithal ve ihraç edilen malları, taşıtlar için limanlarda sağlanan malları, parasal olmayan altını, işlem görmek veya onarılma amaçlı gelen veya giden malları kapsamaktadır. Hizmetler dengesi; hizmet ihracının ve ithalinin kaydedildiği hesap türüdür. Kapsamı içinde taşımacılık, haberleşme

[103] Özhan ULUATAM, **Makro İktisat,** 6. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları,1987, s.189.
[104] Batu TUNAY, **Makro Ekonomi Teori ve Politika**, Arıkan Yayınları, Mart 2007, İstanbul, s.80.
[105] TCMB, **Ödemeler Dengesi İstatistiklerine İlişkin Yönetimsel Açıklama**, s.4.
[106] Halil SEYİDOĞLU, **Uluslararası İktisat**, 5.Basım, Ankara, Turhan Kitapevi, 1986, s.137-140

hizmetleri, turizm gelirleri ile giderleri, sigorta hizmetleri, inşaat hizmetleri, finansal hizmetler, patent ve lisans komisyonları, finansal kiralama hizmetleri, ticari ve ticaret bağlantılı diğer hizmetler, çeşitli teknik hizmetler, kişisel kültür ve eğlence hizmetleri ve resmi hizmetler yer almaktadır. Gelirler dengesi; çalışan kişilerin ücretleri ile doğrudan yatırım ve portföy yatırımı ve diğer yatırımlara ilişkin gelirler ve ödenen tutarları içerir. Doğrudan yatırımlar söz konusu olduğunda, kâr payları, hisse gelirleri, sermayeye eklenen kazançları ve şirketler arası diğer yatırımlardan doğan gelir ve giderleri bu kalemde izlenmektedir. Portföy yatırımları konu olduğunda ise hisse senetlerinden elde edilen kâr payları, tahvil ve benzeri borç enstrümanları ile ilgili gelir ve giderler (faizler) bu kaleme kaydedilmektedir[107].

Türkiye'nin 2005 sonrası cari işlemler dengesi incelendiğinde, her zaman açık verdiği görülmektedir. (Bkz. Grafik 18) Bu bakımdan Türkiye için cari açığın yönetilmesi ve sürdürülebilir olması ekonominin sağlıklı işleyebilmesi için oldukça önem arz etmektedir. Türkiye için katma değerli üretimin artırılması, teknoloji ve ar-ge yatırımlarına odaklanılması cari açığın yönetilmesi ve kademeli olarak azaltılması bakımından önemlidir. Türkiye ekonomisi tasarruf açığı vermesinden dolayı yatırımların finanse edilebilmesi için dışarıdan tasarruf sağlaması gerekmektedir. Türkiye'de cari açığın temelinde düşük tasarruf oranı, enerjide dışa bağımlılık ve katma değerli üretimin yetersizliği gibi yapısal faktörler bulunmaktadır.

[107] Mahfi EĞİLMEZ, **Ödemeler Dengesini Okumak,** 2014, http://www.mahfiegilmez. com/ 2014/01/odemeler-dengesini-okumak.html (15.09.2017)

Grafik 18. Yıllara Göre Cari İşlemler Hesabı (Milyon ABD Doları)
Kaynak: TCMB, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/dashboard/348 (16.01.2018)

3.5.2. Sermaye ve Finans Hesabı

Ödemeler bilançosunun bir başka başlıca kalemi sermaye hesabıdır. Özel ve kamu kuruluşlarınca yapılan uzun ve kısa süreli sermaye hareketleri bu hesapta görülmektedir. Ülkeden sermaye çıkışı mal ve hizmet ihracının tersine, ödemeler bilançosunun borçlu yanına, ülkeye sermaye girişi de ödemeler bilançosunun alacaklı tarafına kaydedilir. Bu kayıt biçiminin temel mantığı; yabancılar üzerinde alacak hakkı doğuran işlemler alacaklı, ülke sakinleri üzerinde borç doğuran işlemler ise borçlu kısmına kaydedilir[108]. Ekonomik bakımdan, sermaye hareketleri hesabı cari işlemler hesabında açık yada fazlalıkların dengelenmesine yönelik para girişlerini yada çıkışlarını kapsayan hareketlerin izlenmesine imkan sağlar. Cari işlemler hesabı fazla verdiğinde, bu fazla genellikle yerleşiklerin yurtdışında yatırım yapmasına ve para çıkışına yol açmaktadır. Öte yandan, cari işlemler hesabı açık verdiğinde de, bu açığın kapatılması amacıyla yerleşiklerin ülke dışı kaynaklardan finansman veya fon sağlaması gerekecek

[108] SEYİDOĞLU**; a.g.e.,** s.141.

ve ülkeye para girişi olacaktır. Sermaye hareketleri, temelde dış ödemeleri, özel yabancı sermaye, uzun ve kısa vadeli krediler olmak üzere dört alt hesap kaleminin bir bileşimidir[109].

Bir diğer önemli ödemeler dengesi kalemi de dış finansal varlık ve yükümlülük hareketleridir. Uluslararası ekonomik aktivitelerin bir kısmını oluşturan finans hareketleri, temelde, bir ülkenin dış finansal varlıkları ve yükümlülüklerinde değişimler ile bu değişimlerin karşılıklı olarak kayıtlarını kapsar. Finans Hesabı, finans hareketlerinin özelliğine göre; doğrudan yatırımlar, finansal türevler, portföy yatırımları, diğer yatırımlar ve rezerv varlıklar şeklinde ayrılabilir[110].

3.5.3. Net Hata ve Noksanlar Hesabı

Her işlemin iki farklı işaret ile kaydedildiği bir muhasebe sistemi olması sebebiyle ödemeler dengesini kapsayan her işlem, özelliği bakımından ilgili kaleme kaydedilirken, diğer kaydın da bir başka kalemde yer alması esasına sahiptir. Başka bir ifadeyle, her işlemin eşit değerlerde alacak ve borç kayıtlarıyla kaydedilmesi, bu şekilde cari işlemler hesabı ile sermaye hesabının toplamının her zaman finans hesabı kalemine eşit çıkması gerekmektedir. Fakat verilerin farklı kaynaklardan elde edilmesi, değerleme, ölçme ve kayıt zamanı farklılıkları meydana getirmekte; sonuç olarak oluşan farklar net hata ve noksan kalemine kalıntı biçiminde yansımaktadır. Net hata ve noksanı hesabı, finans hesabından, cari işlemler hesabı ve sermaye hesabının çıkarılması sonucunda elde edilmektedir[111].

3.5.4. Resmi Rezervler Hesabı

Resmi rezervler hesabı, merkez bankasının piyasaya müdahale etmek amacıyla gerçekleştirmiş olduğu döviz alımı ve satımı işlemleri sonucunda resmi rezervlerindeki net değişmeyi göstermektedir. Döviz rezervlerinin artması veya azalması, resmi rezerv hareketleri hesabı fazlası veya açığı olarak nitelendirilir. Rezervlerdeki değişim, yurtdışı

[109] TUNAY, **a.g.e.,** s.82
[110] TCMB, **Ödemeler Dengesi İstatistikleri Metaveri**, s.14
[111] TCMB, **a.g.e.** s.17.

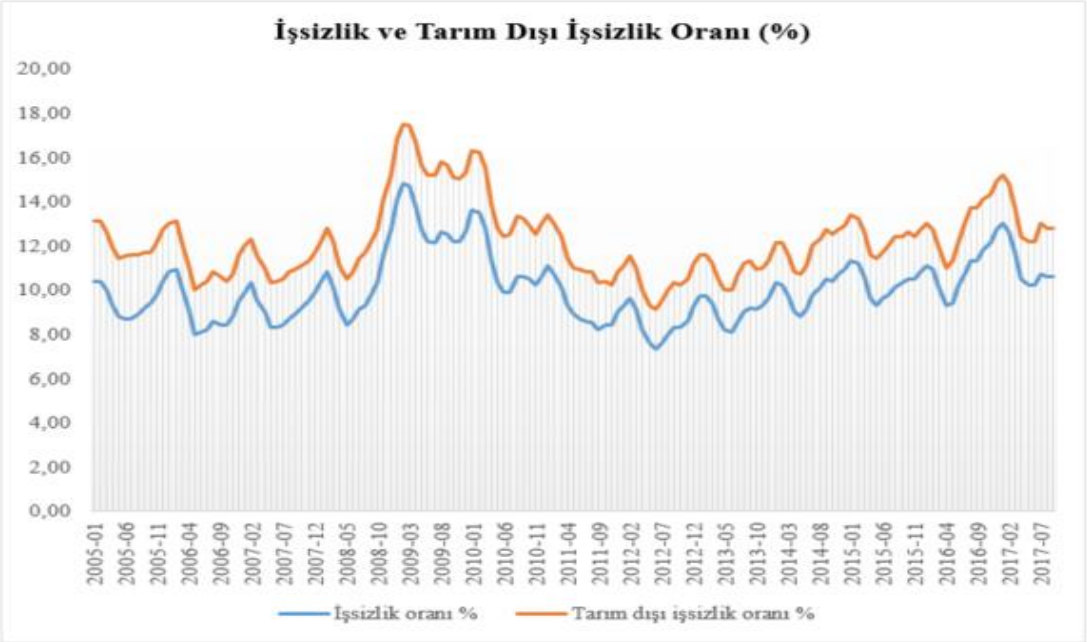
ve yurtiçi yerleşik kişilerle döviz üzerinden gerçekleştirilen işlemlerin tamamını yansıtmaktadır[112].

3.6. İşsizlik

İşgücü, istihdam edilenlerle işsizlerin oluşturduğu toplam nüfusu kapsar. İşgücüne katılım oranı ise, işgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içerisindeki oranını ifade eder[113]. Bir ekonomide mevcut işgücü ve sermaye stokunun tamamı, fiili olarak üretime katılmamış olabilmektedir. Üretim faktörlerinin fiili olarak üretime katılması istihdam olarak ifade edilir. Kavram olarak istihdam, bütün üretim faktörlerini içeren bir içeriğe sahip olmasına karşın, daha çok işgücünün üretime katılması anlamında kullanılır. Çünkü işgücü istihdam edildiğinde diğer üretim faktörlerinin de istihdam edildiği varsayılmaktadır. İşsizlik oranı, bir ekonomide çalışmak istediği halde iş bulamayan işgücünün toplam çalışabilir işgücüne oranını ifade etmektedir[114].

2005 ile 2017 yılları arasındaki işsizlik ve tarım dışı işsizlik oranına bakıldığında; küresel finans krizi sürecinde %18'e kadar yükseldiği, 2011-2013 yıllarında %10 civarında olduğu, ancak sonrasında yükselme eğilimi gösterdiği görülmektedir. (Bkz. Grafik 19) Bu oranın sanayi odaklı yapısal büyüme ile istihdam yaratılarak aşağı seviyelere çekilebileceği düşünülmektedir.

[112] TCMB, **a.g.e.** s.17.
[113] TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=24629 (21.12.2017)
[114] YILDIRIM ve KARAMAN, **a.g.e.,**19.

Grafik 19. İşsizlik ve Tarım Dışı İşsizlik Oranı
Kaynak: TCMB, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket, (15.01.2018)

3.6.1. İşsizlik Türleri

a) İradi ve Gayri İradi İşsizlik

Cari ücret seviyesinde çalışmaya rıza gösterdiği halde iş bulamayan kişiye gayri iradi işsiz denir. İradi işsizlik ise, cari olanın üstünde bir ücret istendiği ya da var olandan daha iyi iş koşulları arandığı için iş bulunamaması halini ifade etmektedir. Gayri iradi işsizlik gerçek bir işsizlik türü sayılmamaktadır[115].

b) Mevsimlik İşsizlik

Mevsimlik işsizlik, belirli mal ve hizmetlere olan mevsimlik talebin bir sonucudur. Örneğin, pamuk toplayıcıları kışın bu işi yapmaları mümkün olmadığından sezonluk işçilerdir. Sezonluk işçilerin, kendi sezonları dışında iş bulmaları olanaklı olmadığından, mevsimlik işsizlerdir[116].

[115] Sadun AREN, **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, 6. Baskı, Ankara: Doruk Yayınları, 1981, s.14-15
[116] TUNAY, **a.g.e.,** s.49

c) Geçici İşsizlik

Friksiyonel veya gizli işsizlik insanların ihtiyari olarak iş değiştirirken veya yeni bir işe girmeyi beklerken çalışmamalarından kaynaklanan işsizlik türüdür. İnsanların, daha iyi bir işe girmek için iş beklemeleri şeklinde tanımlamak da mümkündür. Makroekonomik teoride, daha iyi bir iş daha yüksek ücret ödenen bir iş olarak nitelendirilmektedir. Friksiyonel işsizlik, insanların kendi ekonomik refahını geliştirme sürecinde katlandıkları bir tür bedel olarak görüldüğünden "iyi işsizlik" olarak kabul edilmektedir[117].

d) Yapısal İşsizlik ve Konjonktürel İşsizlik

İşsizlik ya konjonktüreldir, yahut yapısal; yani iktisadi hayatın dalgalanması, istihdam edilen emek gücünün azalmasını veya artmasını temin edebilir. Ekonomide talep canlı olduğu, işlerin iyiye gittiği, firmaların umduğu hasılayı elde ettikleri dönemlerde işsizlik oranı azalır, tersi olduğunda da artar. Konjönktür, bazen işsizliği ekonominin önemli meselesi haline getirebilir. Bu takdirde iktisat politikasının en önemli hedefi, işsizlik oranını azaltmak ve doğal düzeyine indirmektir. Yapısal işsizlik, ekonominin tam istihdamdaki, işsizlik durumuna denir. Yapısal işsizliğe ekonomideki iş hayatının özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkan hareketlenmeleri de katarak friksiyonel işsizlik de denir. Konjonktürel işsizlik ise, ekonominin tam istihdam üretiminin altındaki üretim düzeylerindeyken ortaya çıkan işsizliğe olarak tanımlanmaktadır[118]. Yapısal işsizlik tedavi edilmesi en zor işsizlik türüdür, çünkü ekonomik döngüdeki değişimlerden ziyade ekonomik yapıdan kaynaklanmaktadır[119].

e) Teknolojik İşsizlik

Uygulama açısından bakıldığında, az gelişmiş ülkelerde sermaye birikiminde artış oldukça, sermayenin getirdiği yeni üretim tekniklerinin eski üretim tekniklerinden daha çok sermaye yoğun nitelik taşıdığı görülmektedir. Diğer bir deyişle, yeni kullanılan

[117] TUNAY, **a.g.e.,** s.48
[118] ERTÜRK, **a.g.e.,** s.294-295
[119] BİSHOP, **a.g.e.,** s.384.

üretim tekniklerinde belli bir sermaye miktarı, eskisinden daha az bir işgücü kullanıma ihtiyaç duyduğundan teknolojideki gelişime bağlı olarak işsizlik artabilmektedir[120].

f) Gizli İşsizlik

Gelişmemiş ülkelerin temel özelliklerinden birisi, nüfusun ve özellikle de tarımsal nüfusun yıllık ortalama çalışma süresinin oldukça düşük olmasıdır. Bu durum gizli işsizlik olarak açıklanmaktadır. Gizli işsizlik olan bir ülkede, tarım sektöründeki nüfusun bir kısmı başka sektörlere aktarıldığında veya çıkarıldığında tarımsal üretim miktarında bir düşüş olmayacaktır. Çünkü geri kalanlar, çalışma sürelerini normal düzeye çıkarmak suretiyle, gidenlerin oluşturduğu açığı dolduracaklarıdır[121]. Gizli işsizlik çalıştığı halde katma değer üretmemesi anlamında kullanılmaktadır.

g) Doğal İşsizlik Oranı

Doğal işsizlik oranı, dengenin sağlanmasının ardından ekonominin içinde bulunduğu işsizlik oranını ifade etmektedir. Friksiyonel işsizlik, doğal işsizlik oranının en büyük kalemini oluşturmaktadır. Reel GSMH'nın doğal büyüme oranıyla, doğal işsizlik oranı yakın ilişki içindedir. Doğal reel GSMH'daki artış, doğal işsizlik oranını azaltır. Tersi durum da geçerlidir. Doğal reel GSMH'daki azalış doğal işsizlik oranını yükseltmektedir[122].

3.7. Döviz Kuru

Açık bir ekonomide, bir ekonomiyle diğer ekonomiler arasında mal, hizmet ve finansal aktif (tahvil, hisse seneti, mevduat vs.) akımları mevcuttur. Yabancı ülkelerle gerçekleştirilen hem mal akımları, hem de finansal aktif akımlarında döviz (yabancı para) kullanılmaktadır. Döviz kuru, ülke parasının yabancı bir ülke parası türünden fiyatıdır. Diğer bir ifadeyle iki ülke arasındaki değişim oranıdır. Döviz kuru kavramı çeşitli ayrımlara tabi tutularak tanımlanabilmektedir[123]. Döviz piyasasının başlıca üç fonksiyonu

[120] ULUTAM, **a.g.e.,** s,283.
[121] AREN**, a.g.e.,** s.256.
[122] Ercan EREN, **Makro İktisat,** Ezgi Kitapevi Yayınları, 2. Baskı; Eylül 1993, Bursa, s.12-13
[123] YAY, **a.g.e.,** s.140.

vardır. Bunlar satınalma gücünün transferi, dış ticaret işleminin finansmanı ve kur değişmesi rizikolarına karşı korunma fonksiyonlarıdır. Döviz piyasasının en temel fonksiyonu kuşkusuz bir ulusal paranın temsil ettiği satınalma gücünün başka bir ulusal paraya dönüştürülmesidir[124].

Nominal döviz kuru, uluslararası yada döviz piyasalarında işlem gören iki farklı ülke parasının birbirlerine göre nispi fiyatları yada değişim oranları olarak da tanımlanabilir. Uluslararası ticaret çerçevesinde, bir ülkenin diğerine mal satması o ülkeye gelir yada para girdisi sağlayacaktır. Genellikle makro ekonomik analizlerde nominal değil reel değişkenlere itibar edildiği bilinmektedir. Bu döviz kurları için de geçerlidir. Reel döviz kuru ise, nominal kurun ulusal fiyat değişimlerinden arındırılmış veya ulusal paranın değişime ayarlanmış şeklidir. Ülkelerarası enfşasyon oranı farkları nedeniyle reel kurları kullanmak dışa açık ekonomilerin analizi için daha elverişlidir. Reel döviz kuru nominal döviz kurunun ve iki ülke arasındaki fiyatlar genel düzeyi farklılığının çarpımıyla hesaplanmaktadır[125].

Kurlar, farklı ülkelerin paralarının uluslararası ortamda birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu gösterir. Döviz kuru sistemi ya da kur rejimi ise, bir ülke parasının diğer ülke paralarıyla değişim birimiyle ilgili yol haritasını ifade eder. Diğer bir deyişle, ülkeler arası mal ve hizmet alışverişinde karşılıklı fiyatların ne şekilde belirlendiğiyle ilgili bir sistemi ifade eder. Elbette, döviz kuru yalnızca bir genel geçer seviyeye işaret etmez. Döviz kuru yada parite, hem nominal bir seviyeyi hem reel bir değişim seviyesini gösterebilir. Bu iki çeşit döviz kurundan nominal parite, iki farklı para biriminin birbirine dönüştürüldüğü resmi ya da cari göreli fiyat seviyesini gösterirken, reel parite seviyesi, iki ülkedeki reel üretimin ya da mal ve hizmetlerin (aynı ürün) göreli olarak fiyat seviyelerini gösterir[126]. Reel paritenin belirlenmesinde dünya üzerinde en kabul görmüş yöntemlerden birisi1986 yılından beri The Economist dergisi tarafından hesaplanıp yayınlanan Big Mac Endeksidir. Dünya genelinde yaygın olan ve üretimi bakımından sade ve karşılaştırılabilir bir özelliği bulunan Big Mac hamburger menüsü üzerinden ülkenin para birimleri ve satın

[124] SEYİDOĞLU, **a.g.e.,** s.173.
[125] TUNAY, **a.g.e**.,s.87
[126] Nadir EROĞLU, Hasan DİNÇER ve Ümit HACIOĞLU (Ed.), **Uluslararası Finans Teori ve Politika**, Ankara: Orion Kitapevi, Şubat 2016, s.360-361

alma gücü arasındaki dönüşüm hesaplanarak ülke para birimleri ile özellikle dolar başta olmak üzere diğer para birimleri karşısındaki değerleri ortaya çıkmaktadır.

Kur rejimleri bakımından; sabit kur, dalgalı kur ve karma kur şeklinde bir ayrım yapılmaktadır. Sabit kur rejiminde, paranın değeri yani döviz kuru, devlet ya da merkez bankası gibi para politikası otoritesi tarafından belirlenir. Kurun seviyesi, sabit bir seviyede belirlenir ve tekrar bu organ tarafından değiştirinceye kadar da aynı seviyede kalır. Dalgalı kur rejiminde, farklı ülke para birimlerinin karşılıklı değerlerinin piyasada arz ve talebe göre şekillendiği ve belirlendiği bir sistemi ifade etmektedir. Tam dalgalı bir kur rejiminde, merkez bankası gibi kurumlar paranın değerine müdahale etmeyeceği için paranın değeri gün içinde sürekli değişir. Tam rekabet piyasasında olduğu gibi piyasadaki arz ve talep kurun belirlenmesinde tek belirleyicidir[127]. Müdahaleli dalgalı kur rejiminde (karma kur) ise merkez bankaları kurdaki değişimlere ve aşırı oynaklıklara döviz alımı ve satımı yaparak müdahale etmektedirler.

3.8. Para Arzı

Ekonomide belli bir anda dolaşımda bulunana paranın toplam miktarı para arzı olarak ifade edilmektedir. Para arzı, ekonomik politikaların şekillendirilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Bu bakımdan, ülkenin ekonomik ve finansal gelişmişliği para arzının işlevini etkilemektedir.

Para arzının belirlenmesinde dört kesimin davranışları belirleyici rol oynamaktadır. Bu kesimler, merkez bankaları, bankalar, tasarruf edenler ve bankalardan borçlananlardır. Temelde, merkez bankası nakit yaratmada, bankalar kaydi para yaratımında, halk nakit yada mevduat tercihlerinde ve bankalar aracılığıyla borçlananlar ise kredi taleplerinde para arzı sürecini etkilemektedirler. Bundan dolayı para yaratım süreci tamamen merkez bankasının inisiyatifinde olmadığı, para arzının hem dışsal hem de içsel özelliğinin bulunduğu sonucuna varılabilir. İktisat okulları arasında nelerin para tanımı içerisinde yer alması gerektiği konusunda fikir birliği bulunmamaktadır. Her okul kendi temel varsayımları açısından değişik para arzı tanımları ileri sürmektedir[128].

[127] EROĞLU, DİNÇER VE HACIOĞLU (Ed.), **a.g.e.,** s.371-372
[128] EROĞLU, **a.g.e.,** s.5

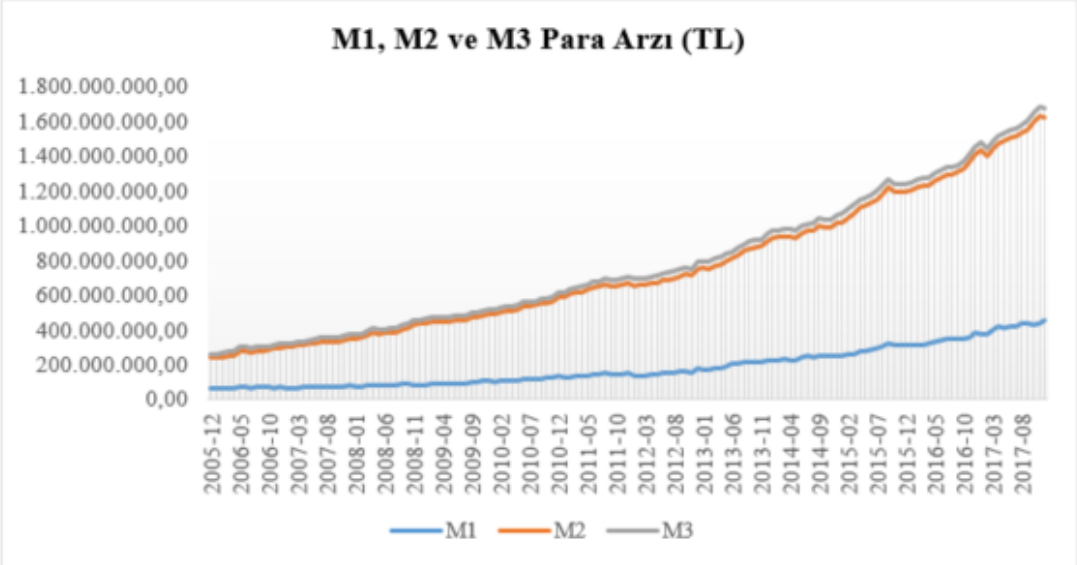
Teorik ve pratik olarak para arzı ayrımında dar ve geniş olarak iki farklı tanımlama söz konusudur. Dar para arzı dolaşımdaki para (emisyon + ufaklık para - banka kasaları toplamı) ile bankalardaki vadesiz mevduattan meydana gelir. Bu toplama vadeli mevduatlar da eklendiğinde geniş para arzına ulaşılmaktadır. Ancak para arzı tanımları ülkeden ülkeye ve zamana göre değişebilen tanımlardır[129]. Para arzı tanımları farklı açılardan aşağıdaki gibi sınıflanmaktadır.

M1= Dolaşımdaki Para + TL ve Yabancı Para Vadesiz Mevduatları

M2= M1 + TL ve Yabancı Para Vadeli Mevduatları

M3= M2 + Repo + B Tipi Likit Fonlar

2005 ve 2017 yılları M1, M2 ve M3 para arzı grafiğine bakıldığında; M2 ve M3 para arzının M1'den daha hızlı artış trendinde olduğu görülmektedir. (Bkz. Grafik 20) Para arzı tanımlarından yola çıkarak TL ve yabancı para vadeli mevduatlar ile repo ve B tipi likit fonlar toplamının dolaşımdaki para ve vadesiz mevduat toplamından daha hızlı arttığı, kaydi para yaratma sürecinin etkin bir şekilde işlediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Grafik 20. Para Arzı Düzeyleri
Kaynak: TCMB, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket (16.01.2018)

[129] EROĞLU, **a.g.e.,** s.6-7

4. BÖLÜM
BANKA KREDİLERİNİN MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİ

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, Türk bankacılık sektörü kredi hacminin temel makroekonomik değişkenler ile ilişkisinin ve etkinliğinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu bölümde öncelikle makroekonomik değişkenler ile banka kredilerine ilişkin geniş bir literatür araştırması yapılmıştır. Literatür araştırmasının ardından söz konusu ilişkinin Türkiye için istatistiki anlamda tutarlılığının tespiti açısından ekonometrik analiz yöntemine başvurulmuştur.

4.2. Literatür Araştırması

Literatür araştırması kapsamında, öncelikle reel kesim ile finans sektörü arasındaki ilişkiye dair tarihsel çalışmalar derlenmiş, ardından makroekonomik değişkenler ile bankacılık sektörü göstergeleri özelinde banka kredilerine ilişkin bölge ve ülke çalışmaları ile Türkiye'yi kapsayan çalışmalar bir araya getirilmiştir.

Bagehot (1873) tarafından İngiltere üzerine yapılan çalışmada, İngiltere'nin endüstrileşme aşamasında finansal gelişmenin önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır. Borsa ve bankacılık sektörünün başka ülkelere nispeten daha gelişmiş olması neticesinde 18 inci yüzyıl Sanayi Devrimi'ni gerçekleştirmesinin altında yatan en önemli sebebin yoğun iş hacmine ihtiyaç duyabilecek birçok işletmenin fonlanma ihtiyacının ortaya çıkması ile ilişkilendirmektedir.

Patrick (1966) ekonomik büyüme ile finansal gelişme ilişkisini arz ve talep yönlü yaklaşımlar açısından ele almıştır. Arz yönlü yaklaşım, finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru bir ilişkiyi, talep yanlı yaklaşım ise ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru bir ilişkiyi ifade etmektedir.

Goldsmith (1969), Mickinnon (1973), Shaw (1973) ile King ve Levine (1993) çalışmalarında genel olarak bankacılık sektörünün gelişmesi ve finansal serbestleşmenin

ekonomik büyümeye ve verimlilik artışına sebep olacağını savunmaktadırlar. Bununla birlikte Robinson (1952), Greenwood ve Jovanovic (1990) ekonominin reel kesiminin gelişmesi ve ekonomik büyüme ile finans sektörüne yönelik talebin artacağı ve finansal yapının güçleneceğini savunmuşlardır.

Demetriades ve Hussein (1996) finansal gelişme ile ekonomik büyüme ilişkisini 16 gelişmekte olan ülke açısından incelemiştir. Hindistan, Kore, Tayland ve Venezüella'da finansal gelişmenin ekonomik büyümeye sebep olduğu, Türkiye, Kosta Rika, Portekiz ve Yunanistan'da ekonomik büyümenin finansal gelişmeye öncülük yaptığı, İspanya ve Pakistan için finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin bulunmadığı belirlenmiştir. Ülkeler bazında farklılık gösteren bu analizde, kişi başına milli gelir, banka mevduat ve kredilerin milli gelire oranı değişken olarak kullanılmıştır.

Larionova ve Varlamova (2014) 17 OECD ülkesinin 2003 ile 2012 yılları arasında bankacılık sektörü ile makroekonomik veriler ilişkisini inceledikleri çalışmalarında; bankacılık sektörü göstergelerinin hanehalkı gelirleri ve ticaret göstergeleri ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Calderon ve Liu (2002) ekonomik büyüme ile finansal gelişme ilişkisini 109 ülkeyi kapsayacak şekilde 1960 ile 1994 yılları için GSYİH, para arzı ve özel sektöre verilen krediler üzerinden inceledikleri çalışmalarında, finansal gelişmenin ekonomik büyümeye neden olduğu, bazı ülkeler için ise karşılıklı etkileşim ilişkisi olduğu belirlemiştir.

Hurlin ve Venet (2008) 1960-1995 ve 1960-2000 yılları için 28 gelişmiş ülke ve 35 gelişmekte olan ülkeyi kapsayan çalışmalarında; özel sektöre sağlanan kredilerin GSYH'ya oranı, mevduat bankaları, diğer finansal kurumlar tarafından özel sektöre sağlanan kredilerin GSYH'ya oranı ve M3 para arzının GSYH'ye oranı arasında nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

Gatti, Rault ve Vaubourg (2011) tarafından 18 OECD ülkesinin 1980-2004 yıllarını kapsayacak şekilde Generalized Method of Moments (GMM) modeli kullanılarak yapılan çalışmada, finansal gelişmenin ekonomik kalkınma üzerinde pozitif

etkileri olduğu, finansal gelişme ile emek piyasasının büyük ölçüde bağlantılı olduğu ve finansal gelişmenin işsizliği azalttığı bulgularına ulaşılmıştır.

Pagano ve Pica (2012) 63 ülkeyi kapsayan 1970 ile 2003 dönemi için kredi hacmindeki gelişme, istihdam ve ücretler ilişkisini inceledikleri çalışmalarında, finansal gelişmenin istihdam düzeyini pozitif yönde etkilediğini ancak ücret seviyelerine herhangi bir etkisinin olmadığını tespit etmişlerdir.

Bernanke ve Blinder (1992) 1959 ile 1989 yılları arasında ABD ekonomisi için para politikasının banka bilançoları üzerine etkilerini inceledikleri çalışmalarında, daraltıcı para politikası uygulamaların banka kredi arzını azalttığı yönünde tespitlere ulaşmışlardır.

Kashyap ve Stein (2000) ABD'de 1976 ile 1993 yılları için para politikasının kredi davranışlarına etkisini inceledikleri çalışmalarında, para politikası uygulamalarının özellikle likidite seviyesi düşük bankaların kredi hacimleri üzerine etkisinin çok olduğu tespit edilmiştir.

Huy (2010) kredi büyümesi ile enflasyon oranı etkileşimini Danimarka, Norveç ve İsveç ülkeleri için 1998 ile 2008 yılları verilerini kullanarak inceledikleri çalışmalarında, kredi büyümesinin enflasyon üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu, para politikasının enflasyonun seyrinde önemli pozisyonu olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Gürsoy ve Al-Aali (2000) üç körfez ülkesi Kuveyt, Bahreyn ve Suudi Arabistan için 1973 ile 1988 yılları arasında finansal ve ekonomik gelişme ilişkisini inceledikleri çalışmalarında, M1, M2 para arzı ve toplam banka kredileri, ekonomik değişkenleri temsilen toplam ihracatı, Kuveyt için ilaveten kamu harcamaları kullanmışlardır. Analiz sonucunda, Bahreyn'de ekonomik değişkenlerden finansal değişkenlere doğru, Kuveyt için finansal değişkenlerden ekonomik değişkenlere doğru nedensellik ilişkisi olduğu, Suudi Arabistan için ise bu dönemi kapsayan bir genellemenin mümkün olmadığı tespit edilmiştir.

Al-Awad ve Harb (2005) tarafından 10 Orta Doğu ülkesi için 1969 ile 2000 yıllarını kapsayan özel sektör kredileri ile GSYH ilişkisi üzerine yapılan çalışmada, kısa

dönemde nedensellik ilişkisi tespit edilmesine rağmen uzun dönemde ilişki bulunmamıştır.

Aizenman ve Jinjarak (2014) 2005 ile 2012 yılları arasında 36 ülkeyi kapsayan çalışmalarında, küresel krizin öncesi ve sonrasında gayrimenkul değerlerindeki artış, kredi büyümesi ve cari açık arasında güçlü bir ilişkininin olduğunu tespit etmişlerdir.

Bikker (2004) 1979 ile 1999 dönemi için 26 OECD ülkesinin krediler, reel GSYİH, reel para arzı, işsizlik ve enflasyon ilişkisini analiz etmesi sonucunda, krediler ile bahsi geçen değişkenler arasında güçlü bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Lamdin (2008) ABD ekonomisi için tüketici güveni ve kredi kartı kullanımı ilişkisini incelediği çalışmasında, tüketicilerin güveninden bireysel kredi kartı kullanımına ve kullanılan kredilere doğru nedensellik ilişkisinin olduğu tespitine ulaşmıştır.

Boyd, Levine ve Smith (2001) tarafından 65 ülke için regresyon analizi yöntemi kullanılarak enflasyon, bankacılık sektörü ve hisse senedi piyasası ilişkisi üzerine yaptıkları çalışmalarında, enflasyondaki artışın banka kredilerinde olumsuz etkiye sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Davis ve diğerleri (2014) krediler, bankacılık krizi ve cari işlemler ilişkisini 1970 ile 2010 arasında 35 ülke açısından inceledikleri çalışmalarında, kredi artışı ile cari işlemler açığı arasında pozitif ilişki olduğunu sonucuna ulaşmışlardır.

Kar ve Pentecost (2000) Türkiye için ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasındaki ilişkiyi 1963 ile 1995 yılları açısından para arzını, yurtiçi kredileri, mevduatı ve özel sektör kredileri değişken olarak kullanarak inceledikleri çalışmalarında ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru nedensellik olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Togan ve Berument (2011) çalışmalarında kredi hacmi ile yatırım harcamalarının, tüketim harcamalarının, hizmet sektörü reel katma değerinin ve GSYİH'nın aynı yönde hareket ettiği, cari işlemler dengesinin GSYİH'ya oranının ise ters yönde hareket ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye için 1993-2010 arasını VAR (Vektör Autoregressive) modeli ile incelenen çalışmada kredilerdeki artışın döviz kurunu

etkilemediği, cari işlemler dengesi/GSYİH oranına etkisinin ise çok sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan GSYİH ile ölçülen iktisadi aktivite kredi talebini doğal olaraktan toplam kredi miktarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Arslan ve Yapraklı (2007) banka kredileri ile enflasyon arasındaki ilişkiyi Türkiye açısından 1983-2007 dönemini kapsayacak şekilde yaptıkları ekonometrik analizde, uzun dönemde banka kredilerinin enflasyonu pozitif etkilediği, enflasyonun ise banka kredilerini negatif etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır. Enflasyon ve banka kredileri arasında çift taraflı nedensellik ilişkisi olduğu ortaya konulmuştur.

Öztürkler ve Çermikli (2007) tarafından 1990-2006 dönemini VAR yöntemiyle test ettikleri çalışmalarında reel kredi ile sanayi üretimi arasında çift taraflı bir ilişkinin mevcut olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Özün ve Çifter (2007) sanayi üretimi ile banka kredileri arasındaki ilişkiyi 1992 ile 2006 yılları arasında wavelet yöntemi ile analiz ettiği çalışmalarında, 1992-1993 yıllarında sanayi üretiminden banka kredilerine doğru, daha sonra ise banka kredilerinden sanayi üretimine doğru tek yönlü ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir.

Özcan ve Arı (2011) Türkiye açısından finansal gelişme ile iktisadi büyüme ilişkisini VAR modeli aracılığıyla 1998 ile 2009 yıllarını inceledikleri çalışmalarında, ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru tek yönlü ilişkinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada finansal gelişmeyi mevduat, kalkınma ve yatırım bankaları tarafından özel sektöre verilen kredi hacmi temsil etmektedir.

Güven (2002) tarafından yapılan Banka Kredileri ve Büyüme Arasındaki İlişki başlıklı ve 1987 ile 2000 yıllarını kapsayan çalışmada, ilişkinin banka kredilerinden büyümeye doğru olduğu ve kredilerdeki artışın büyümeyi desteklediği Varyans Ayrıştırması ve Granger Nedensellik Analizi kullanılarak saptanmıştır.

Yücel (2010) tarafından cari açık ve bankacılık sektörü ilişkisinin 1989 ile 2009 yıllarını kapsayacak şekilde incelendiği çalışmada, Türkiye'de cari açığın belirleyicilerinden birinin de bankacılık sektörü göstergeleri olduğunu tespit etmiştir.

Gökçe ve Sarıtaş (2017) 2002 ile 2012 yılları için Türkiye'de özel sermayeli bankaların bilanço kalemlerinin döviz kuru ile ilişkisini analiz ettikleri çalışmalarında, döviz kurunda yaşanan değişimler ile takipteki krediler arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

Yıldız ve Atasaygın (2015) Türkiye için finansal derinleşme ile ekonomik büyüme ilişkisini inceledikleri çalışmalarında ekonomik büyümeyi temsilen sanayi üretim endeksini kullanmışlardır. 1984-2012 yıllarını kapsayan incelemenin sonucunda ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Tiryaki (2014) 1999-2014 Türkiye verilerinden hareketle, bireysel krediler ile GSYH arasında pozitif nedensellik olduğu diğer taraftan bireysel kredi hacminin cari hesap dengesi üzerinde negatif nedensellik gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

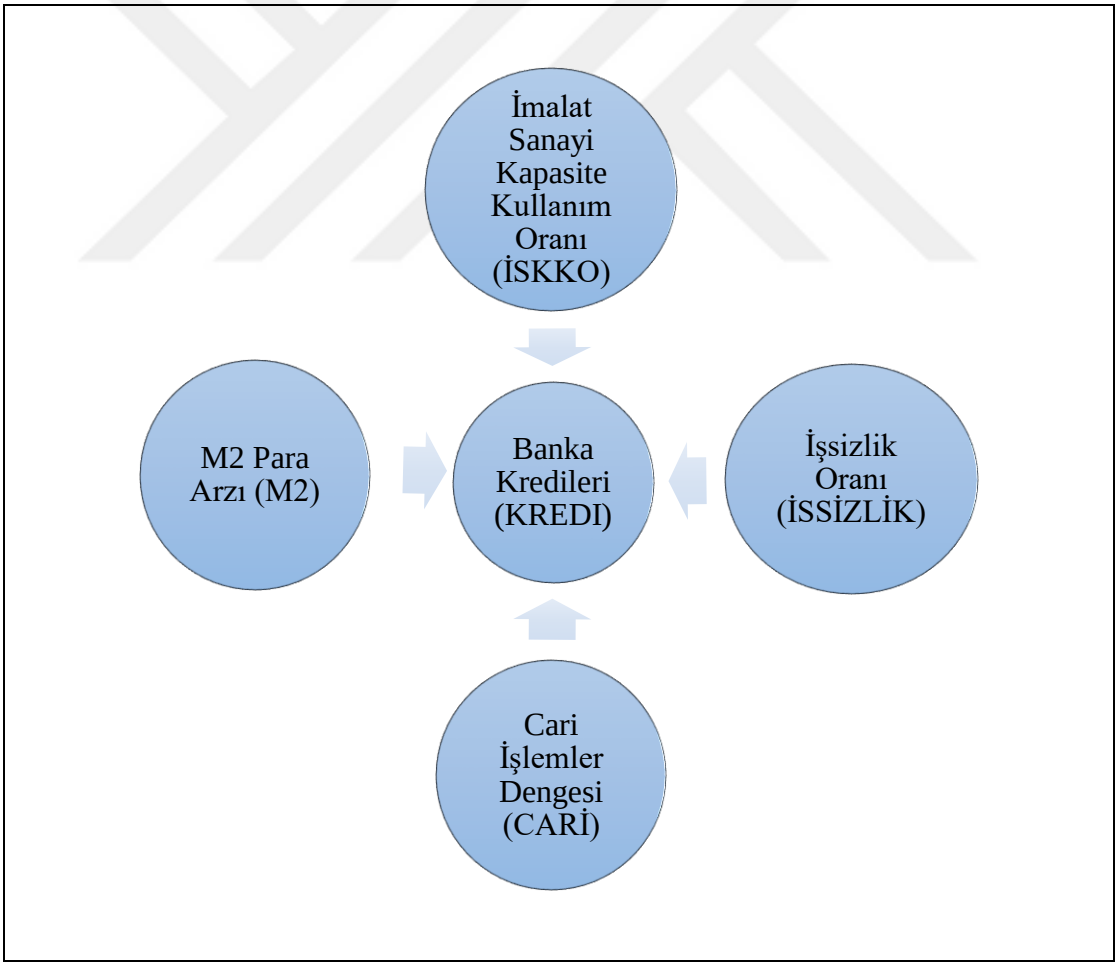
Göçer, Mercan ve Bölükbaş (2015) bankacılık sektörü toplam kredi hacminin işsizlik üzerindeki etkilerini 1986-2013, 2000-2013 ve 2005-2013 dönemleri açısından ayrı ayrı inceledikleri çalışmalarında, Türkiye'de kredi hacmindeki artışların işsizlik oranını azaltıcı etkisi olduğunu sonucuna ulaşmışlardır.

Literatür araştırmasından görüldüğü üzere, ekonomik ve finansal gelişme arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak söz konusu ilişkinin yönü noktasında yapılan çalışmalarda farklı bulgulara rastlanmıştır. Özellikle, finansal gelişmenin mi ekonomik gelişmeyi yoksa ekonomik gelişmenin mi finansal gelişmeyi etkilediği noktasında farklılıklar bulunmasına rağmen ikisi arasında bir ilişkinin olduğu genelde kabul gören bir görüştür. Diğer taraftan, çalışmaların çoğunluğu büyüme ile banka kredileri ilişkisine dayanmakta olup, banka kredi hacmini etkileyen makroekonomik değişkenlere ilişkin çok boyutlu çalışmaların sayısı oldukça azdır. Yapılan çalışmaların sonuçları; bölgelere, ülkelere, zaman dilimine, çalışmalarda kullanılan değişkenlere göre farklılık gösterdiği görülmektedir.

4.3. Araştırmanın Veri Seti

Araştırmada mevduat, katılım, yatırım ve kalkınma bankaları tarafından kullandırılan toplam kredi hacmi bağımlı değişken; işsizlik oranı, cari işlemler dengesi, imalat sanayi kapasite kullanım oranı (İSKKO) ve M2 para arzı olmak üzere toplam 4 makroekonomik gösterge ise bağımsız değişken olarak modele dahil edilmiştir.

İşsizlik oranı verisi için TÜİK Temel İstatistikler; İSKKO, M2 para arzı ve cari işlemler dengesi verileri için TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS), banka kredileri hacmi verisi için BDDK İnteraktif Bülten kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler yıllık yüzde değişim (bir önceki yılın aynı ayına göre) şeklinde ve aylık bazda 2008:1-2017:9 dönemlerini kapsamaktadır.

Şekil 3. Modelde Kullanılan Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler

4.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada uygulanan ekonometrik analiz iki aşamalı ele alınarak oluşturulmuştur. İlk aşamada; kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadıklarının tespiti yapılarak durağan olmayan seriler durağanlaştırılmıştır. Serilerin durağanlıkları birim kök testi ile araştırılmış olup, Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) tekniğine başvurulmuştur.

İkinci aşamada ise; en küçük kareler yöntemi (Least Squares) test edilmiş olup en küçük kareler yönteminin varsayımlarının sınanması amacıyla Histogram-Normality, Variance Inflation Factors (VIF), White Heteroskedasticity testleri modele uygulanmıştır. Yapılan tüm ekonometrik uygulamalar için Eviews 9 paket programı kullanılmıştır.

4.5. Birim Kök Testi

Herhangi bir ekonometrik analizde kullanılacak olan serilerin durağan olması önem arz etmektedir. Analiz yapılırken kullanılacak olan zaman serileri durağan olmadığı takdirde oluşturacak regresyon sonucu doğru olmamaktadır[130]. Çoğu ekonometrik analizde kullanılan iki serinin de güçlü eğilimler göstermesi sebebiyle değişkenler arasında anlamlı bir ilişki mevcut olmasa bile bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama yüzdesi olan R^2 yüksek değer taşımaktadır. Elde edilen bu yüksek R^2, iki değişken arasındaki gerçek bir ilişkiden daha çok söz konusu eğilimden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple regresyonun doğru bir ilişkiyi yansıtıp yansıtmadığı zaman serilerinin durağanlığıyla oldukça alakalıdır[131]. Eğer değişkenler durağan değilse seriden elde edilen bulgular sadece ele alınan tahmin dönemi için geçerli olacak, diğer dönemler için bir genelleme yapılması mümkün olmayacaktır. Dickey ve Fuller hata terimleri arasındaki otokorelasyonu ortadan kaldırmak amacıyla çalışmalarını geliştirerek Genişletilmiş Dickey Fuller(1981) testini ortaya atmışlardır.

Söz konusu denklemde;

---

[130] Tümay ERTEK, **Ekonometriye Giriş,** 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1996, s.380.
[131] Damodar N. GUJARATI**, Basic Econometrics,** Mc Graw Hill., 1995, s.709.

$$\Delta Yt = \alpha + \beta t + \gamma Y(t-1) + c\Sigma\Delta Y(t-1) + \epsilon t$$

birim kök testi yapılırken, γ=0 sıfır hipotezi test edilmektedir.

H_0 : γ=0 Seride birim kök vardır.

H_1: γ<0 Seride birim kök yoktur.

Bulunan ADF t-Statistic değeri mutlak değerde kritik değerlerden daha küçük ise serinin durağan olmadığı yani birim kök içerdiği kabul edilir. Diğer taraftan, bulunan test istatistiği mutlak değerde elde edilen kritik değerlerden daha büyük ise istatistiksel olarak serinin durağan olduğu kabul edilir. Çalışmada serilerin birim kök içerip içermedikleri ADF testi uygulanarak tespit edilmeye çalışılmış olup, serilere ilişkin ADF testi sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1. Kredi Hacmi Serileri ADF Birim Kök Testi (Düzey)

Null Hypothesis: KREDI has a unit root Exogenous: Constant Lag Length: 3 (Automatic - based on SIC, maxlag=12)			
		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-3.647234	0.0062
Test critical values:	1% level	-3.489117	
	5% level	-2.887190	
	10% level	-2.580525	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.			

Bankacılık sektörü kredi hacmi için yapılan ADF testi sonucuna göre %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde serilerin durağan olduğu ayrıca ADF t-Statistic değerinin mutlak olarak daha büyük olduğu görülmüştür. Dolayısıyla kredi hacmi serisinin düzey seviyesinde durağan olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 2. Cari İşlemler Dengesi Serileri ADF Birim Kök Testi (Düzey)

Null Hypothesis: CARI has a unit root Exogenous: Constant Lag Length: 2 (Automatic - based on SIC, maxlag=12)			
		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-3.498313	0.0097
Test critical values:	1% level	-3.488585	
	5% level	-2.886959	
	10% level	-2.580402	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.			

Cari işlemler dengesi için yapılan ADF testi sonucuna göre %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde serilerin durağan olduğu ayrıca ADF t-Statistic değerinin mutlak olarak daha büyük olduğu görülmüştür. Dolayısıyla cari işlemler dengesi serisinin düzey seviyesinde durağan olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 3. M2 Para Arzı Serileri ADF Birim Kök Testi (Düzey)

Null Hypothesis: M2 has a unit root Exogenous: Constant Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=12)			
		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-2.467920	0.1260
Test critical values:	1% level	-3.487550	
	5% level	-2.886509	
	10% level	-2.580163	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.			

M2 para arzı için yapılan ADF testi sonucuna göre serinin durağan olmadığı görülmüş olup durağan hale getirilmesi amacıyla serinin birincil farkı alınmıştır.

Tablo 4. M2 Para Arzı ADF Birim Kök Testi (1. Dereceden Fark)

Null Hypothesis: D(M2) has a unit root Exogenous: Constant Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=12)			
		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-9.950603	0.0000
Test critical values:	1% level	-3.488063	
	5% level	-2.886732	
	10% level	-2.580281	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.			

ADF testi sonucuna göre M2 para arzı serisinin birincil farkı alındığında durağan hale geldiği ayrıca ADF t-Statistic değerinin mutlak olarak daha büyük olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, M2 para arzı serisi fark alınarak durağanlaştırılmıştır.

Tablo 5. İşsizlik Oranı Serileri ADF Birim Kök Testi (Düzey)

Null Hypothesis: ISSIZLIK has a unit root Exogenous: Constant Lag Length: 12 (Automatic - based on SIC, maxlag=12)			
		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-3.661687	0.0061
Test critical values:	1% level	-3.494378	
	5% level	-2.889474	
	10% level	-2.581741	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.			

İşsizlik oranı için yapılan ADF testi sonucuna göre %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde serilerin durağan olduğu ayrıca ADF t-Statistic değerinin mutlak olarak daha büyük olduğu görülmüştür. Dolayısıyla işsizlik oranı serisinin düzey seviyesinde durağan olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 6. İSKKO Serileri ADF Birim Kök Testi (Düzey)

Null Hypothesis: ISKKO has a unit root Exogenous: Constant Lag Length: 12 (Automatic - based on SIC, maxlag=12)			
		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-3.780103	0.0042
Test critical values:	1% level	-3.494378	
	5% level	-2.889474	
	10% level	-2.581741	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.			

İSKKO için yapılan ADF testi sonucuna göre %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde serilerin durağan olduğu ayrıca ADF t-Statistic değerinin mutlak olarak daha büyük olduğu görülmüştür. Dolayısıyla İSKKO serisinin düzey seviyesinde durağan olduğu anlaşılmıştır.

Sonuç olarak, bağımlı değişken olan kredi hacminin düzey değerinde durağan olduğu, bağımsız değişkenlerden cari işlemler dengesi, işsizlik oranı ve İSKKO'nun düzey değerlerinde durağan olduğu görülmektedir. Ancak, M2 para arzının durağan olmadığının test edilmesinin ardından birinci dereceden farkı alınarak durağan hale getirilmiştir.

4.6. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Regresyon anlam olarak; bir şeyi diğer şeye bağlama anlamı taşımaktadır. Akademik açıdan regresyon, bir değişken ile diğer bir veya birden çok değişken arasında ilişki kurmak olarak ifade edilebilir.

Özellikle ekonomi alanında bir ekonomik faktörü sadece bir bağımsız değişken ile izah etmek mümkün olmamaktadır. Birden fazla ekonomik değişken bir bütün olarak bir değişkeni etkileyebildikleri gibi bu değişkenler kendi içlerinde de birbirlerini etkilemektedirler. Bundan dolayı birden fazla bağımsız değişkenli regresyon analizi

yapılır ve birden fazla bağımsız değişkenli analize çoklu regresyon analizi şeklinde adlandırılır[132]. n sayıda bağımsız değişken olan çoklu regresyon modeli,

$$Y = \alpha + B_1X_1 + B_2X_2 + B_3X_3 + \ldots\ldots + B_nX_n + u$$

biçimindedir. Burada,

- Y: Bağımlı değişkeni,
- X_n: n. Bağımsız değişkeni,
- β_n: Tahmin edilecek n. parametreyi,
- u: Hata terimini

ifade etmektedir. Çoklu doğrusal regresyon analizinin temel varsayımlarını;

- Hata terimlerinin normal olarak dağılması,
- Hata terimleri ortalamasının sıfır olması,
- Hata terimlerinin arasında herhangi bir ilişki olmaması,
- Bağımsız değişkenlerin tesadüfi değişken olmaması,
- Hata terimlerinde sabit varyansın olması,
- Bağımsız değişkenlerin ölçümünde hata yapılmamış olması,
- Bağımsız değişkenlerin birbiri arasında ilişki bulunmaması,
- Hata teriminin stokastik değişken olması,
- Modelin doğru oluşturulması

olarak sıralamak mümkündür[133]. Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizinde yukarıdaki varsayımların tamamının sağlanması amaçlanmıştır.

4.6.1. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Varsayımlarının Sınanması

Çoklu doğrusal regresyon analizine göre %1 ve %5 anlamlılık seviyelerinde kredi hacmini etkileyen makroekonomik değişkenlerin anlamlılık seviyeleri Tablo 7'de gösterilmiştir. Tablodaki R^2 değeri bağımlı değişken olan banka kredilerinin yüzde kaçlık

[132] Neyran ORHUNBİLGE, **Uygulamalı Regresyon ve Korelasyon,** Nobel Yayıncılık, 1996, s.81.
[133] Recep TARI, **Ekonometri**, 6. Basım, Umuttepe Yayın No:32, Kocaeli, 2010, s.22-27

kısmının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını ifade etmektedir. Analiz sonucuna göre R^2 değeri %78,06 çıkmıştır.

Tablo 7. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Dependent Variable: KREDI
Method: Least Squares
Date: 02/12/18 Time: 19:44
Sample (adjusted): 2008M02 2017M09
Included observations: 116 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
ISSIZLIK(-1)	-1.493717	0.304538	-4.904858	0.0000
ISKKO(-1)	0.270520	0.073873	3.661938	0.0004
CARI(-1)	0.087118	0.006489	13.42597	0.0000
FARKM2	0.487649	0.211391	2.306857	0.0229
C	38.40404	3.176108	12.09154	0.0000

R-squared	0.780618	Mean dependent var	24.59981
Adjusted R-squared	0.772712	S.D. dependent var	9.988711
S.E. of regression	4.762093	Akaike info criterion	6.001398
Sum squared resid	2517.205	Schwarz criterion	6.120088
Log likelihood	-343.0811	Hannan-Quinn criter.	6.049579
F-statistic	98.74143	Durbin-Watson stat	1,820332
Prob(F-statistic)	0.000000		

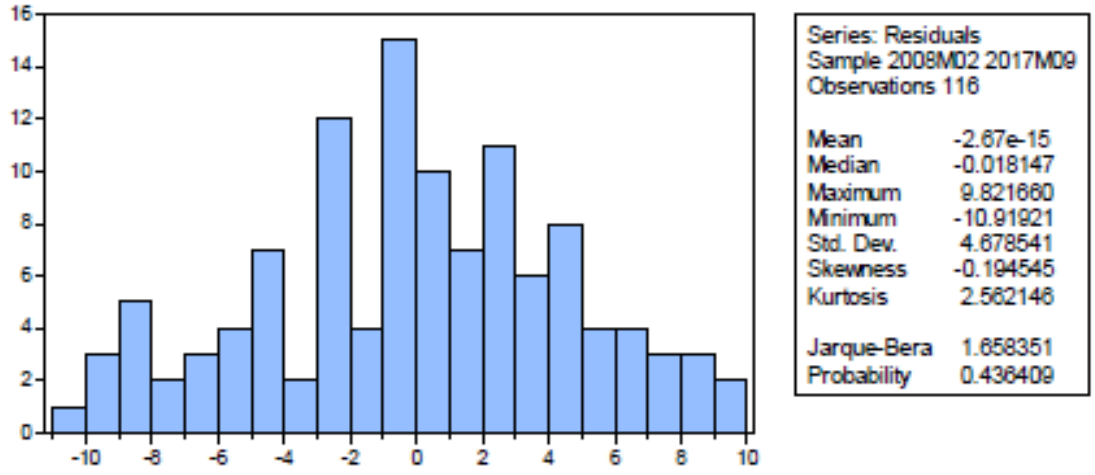
Jarque-Bera hata terimlerinin normal dağılıp dağılmadığı varsayımının test edilmesinde kullanılan normalite test istatistiğidir. Buna göre;

H_0: Hata terimleri normal dağılmaktadır.

H_1: Hata terimleri normal dağılmamaktadır.

1,658 olan Jarque-Bera katsayısının olasılık değerinin 0,05'ten büyük olması H_0 hipotezinin reddedilememesi anlamına gelmektedir. Tablo 8'e göre modelimizde olasılık değeri (Probability) 0,43 ile 0.05'den büyük olduğu ve hata terimlerinin normal dağılım özelliği gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 8. Histogram-Normality Testi

Modellerde çoklu doğrusal bağıntının tespit edilmesi ve çoklu doğrusal bağıntı varsa bunun ortadan kaldırılması önem taşımaktadır. VIF değeri çoklu doğrusal bağıntı probleminin tespit edilmesinde sıkça kullanılmaktadır. Centered VIF değerinin 10'un üzerinde olması çoklu doğrusal bağıntı probleminin bir göstergesidir. Tablo 9'a bakıldığında, Centered VIF değerlerinin her bir bağımsız değişken için 10'un altında olduğu görülmüştür. Yani modelde çoklu doğrusal bağıntı sorunu olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 9. Variance Inflation Factor Değeri

Variance Inflation Factors
Date: 02/12/18 Time: 19:45
Sample: 2008M01 2017M09
Included observations: 116

Variable	Coefficient Variance	Uncentered VIF	Centered VIF
ISSIZLIK(-1)	0.092744	51.41799	1.172963
ISKKO(-1)	0.005457	1.379016	1.377400
CARI(-1)	4.21E-05	1.319955	1.245559
FARKM2	0.044686	1.026998	1.026807
C	10.08766	51.60038	NA

Durbin-Watson istatistiği, modele ait bağımsız değişken sayısı ile gözlem sayısını beraber ele alarak otokorelasyon probleminin hangi seviyede olduğunu ortaya koyan bir ölçüttür. Durbin Watson değerinin 2 civarında olması modelde otokorelasyon sorunu olmadığına işaret etmektedir. Tablo 7'de bulunan Durbin-Watson test istatistiğine bakıldığında 1,8203 ile modelde otokorelasyon sorunu olmadığı sonucuna varılmaktadır.

Sabit varyans varsayımının geçerli olmaması hali değişen varyans olarak isimlendirilmektedir. Modelde değişen varyansa rastlanılması halinde tahminciler sapmasız ve tutarlı olma özelliğini korur ancak en iyi doğrusal sapmasız tahminci olma özelliklerini yitirirler.

H_0: Hata terimleri sabit varyansa sahiptir.

H_1: Hata terimleri değişen varyansa sahiptir.

Değişen varyansı tespit edebilmek amacıyla çalışmada White testi uygulanmıştır. Tablo 10'da White testinin sonuçlarına bakıldığında; 0,5824 olasılık değerinin (Prob.F) 0,05'den büyük olduğu yani H_0'ın kabul edildiği gözlemlenmektedir. Buna göre modelde değişen varyans sorununun bulunmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 10. Heteroskedasticity White Testi

Heteroskedasticity Test: White			
F-statistic	0.879836	Prob. F(14,101)	0.5824
Obs*R-squared	12.60926	Prob. Chi-Square(14)	0.5575
Scaled explained SS	9.018024	Prob. Chi-Square(14)	0.8299

Test Equation:
Dependent Variable: RESID^2
Method: Least Squares
Date: 02/12/18 Time: 19:45
Sample: 2008M02 2017M09
Included observations: 116

4.6.2. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizine Yönelik Bulgular

Analiz sonuçlarına göre aşağıdaki model denklemine ulaşılmıştır.

KREDI = 38,404 + 0,2705*ISKKO(-1) + 0,0871*CARI(-1) - 1,4937*İSSİZLİK(-1) + 0,4876*FARKM2 + u

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama yüzdesi olan R^2 değeri %78,06 olarak bulunmuştur. Bu değer İSSKO, işsizlik oranı, cari işlemler dengesi ve M2 para arzının banka kredi hacmindeki değişimi bir bütün olarak %78,06 oranında açıkladığını ifade etmektedir.

Bağımsız değişkenlerden reel kesimi temsil eden; işsizlik oranı, İSKKO ve cari işlemler dengesi gecikmeli olarak, M2 para arzı ise eş zamanlı olarak banka kredi hacmini etkilediği varsayımı ile ekonometrik model kurulmuştur. Analizin sonucuna göre işsizlik oranı ile kredi hacmi arasında negatif güçlü bir ilişki gözlemlenmektedir. Diğer taraftan; İSKKO, cari işlemler dengesi ve M2 para arzı bağımsız değişkenleri ile kredi hacmi arasında pozitif bir ilişki olduğu ve en güçlü pozitif ilişkinin M2 para arzı ile olduğu görülmektedir.

İSKKO ile kredi hacmi arasında %1 anlamlılık seviyesinde pozitif bir ilişkinin olduğu, İSKKO yıllık değişimindeki bir birimlik artışın kredi hacmini bir dönem sonrasında 0.27 birim artıracağı sonucuna varılmıştır.

M2 para arzı ile kredi hacmi arasında %5 anlamlılık düzeyinde pozitif bir ilişkinin olduğu, M2 para arzı yıllık değişimindeki bir birimlik artışın kredi hacmi değişimini 0,48 birim artıracağı tespit edilmiştir

Cari işlemler dengesi ile kredi hacmi arasında %1 anlamlılık seviyesinde pozitif bir ilişkinin olduğu, cari işlemler dengesi yıllık değişimindeki bir birimlik artışın kredi hacmi değişimini bir dönem sonrasında 0,08 birim artıracağı sonucuna ulaşılmıştır.

İşsizlik oranı ile kredi hacmi arasında %1 anlamlılık düzeyinde negatif bir ilişkinin olduğu, işsizlik oranı yıllık değişimindeki bir birimlik azalışın kredi hacmi değişimini bir dönem sonrasında 1,49 birim artıracağı sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

Finansal sistem içinde büyük paya sahip olan bankacılık sektörünün reel kesim ile etkileşimi, finansal sistemin etkinliği ve sürdürebilirliği bakımından oldukça önemlidir. Ülkelerin ekonomik ve finansal gelişmeleri açısından, bankacılık sektörü ile reel kesim ilişkisi literatürde ilgi odağı olmakla birlikte gerek uluslararası literatürde gerekse Türkiye'de genel olarak banka karlılığı üzerine yoğunlaşılmış olup, bankaların kredi hacmi ile reel kesim ilişkisini bütüncül olarak inceleyen çalışmaların sayısı oldukça azdır.

Makroekonomik değişkenler ile bankacılık sektörü arasında bir ilişki olduğu literatürde büyük ölçüde kabul edilmekle birlikte, bu ilişkinin dinamizmi açısından bölgelere, ülkelere, zaman dilimine ve makroekonomik değişkenlere göre farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Bu çalışmada, bankacılık sektörünün en önemli göstergelerinden olan banka kredilerinin makroekonomik değişkenler ile nasıl bir etkileşim içinde olduğu Türkiye örneği ile incelenmiştir.

Çalışmanın ilk üç bölümünü bankacılık sektörü, banka kredileri ve temel makroekonomik değişkenleri kapsayan teorik çerçeve oluşturmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise reel kesim ile finans sektörü etkileşiminden hareketle makroekonomik değişkenler ile banka kredileri arasındaki ilişkiye yönelik literatür çalışmaları geniş bir perspektifle bir araya getirilmiş olup, çalışmanın istatistiki ve iktisadi anlamda tutarlılığı açısından ekonometrik analiz yöntemine başvurulmuştur. Çoklu doğrusal regresyon analizi yöntemiyle 2008:1-2017:9 dönemlerinin aylık verileri kullanılarak yapılan çalışmada, mevduat, katılım, yatırım ve kalkınma bankaları tarafından kullandırılan toplam kredi hacminin yıllık değişimi bağımlı değişken; işsizlik, imalat sanayi kapasite kullanım oranı, cari işlemler dengesi ve M2 para arzı bağımsız değişken olarak alınmıştır. Ekonometrik analizin sonuçlarına göre, söz konusu makroekonomik değişkenler ile kredi hacmi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

İSKKO ile kredi hacmi arasında pozitif bir ilişkinin olduğu, İSKKO yıllık değişimindeki bir birimlik artışın kredi hacmini bir dönem sonrasında 0.27 birim artıracağı sonucuna varılmıştır. Büyümenin öncü göstergesi olması bakımından İSKKO

ekonometrik analizin en önemli bağımsız değişkenini oluşturmaktadır. Bu bakımdan, büyüme ile kredi hacmi arasındaki ilişki İSKKO üzerinden anlamlı bir sonuç ile ortaya konulmuştur.

M2 para arzı ile kredi hacmi arasında pozitif bir ilişkinin olduğu, M2 para arzı yıllık değişimindeki bir birimlik artışın kredi hacmi değişimini 0,48 birim artıracağı tespit edilmiştir. Para arzının kredi mekanizması yoluyla reel kesimi etkilemesi ve TCMB politikalarının belirlenmesi noktasında para arzı-kredi ilişkisi son derece önem taşımaktadır.

Cari işlemler dengesi ile kredi hacmi arasında pozitif bir ilişkinin olduğu, cari işlemler dengesi yıllık değişimindeki bir birimlik artışın kredi hacmi değişimini bir dönem sonrasında 0,08 birim artıracağı sonucuna ulaşılmıştır. Cari işlemler dengesinin çift taraflı çalışan bir işlevi olması bakımından etkinliği ve ilişki yönü noktasında farklılıklar oluşabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

İşsizlik oranı ile kredi hacmi arasında negatif bir ilişkinin olduğu, işsizlik oranı yıllık değişimindeki bir birimlik azalışın kredi hacmi değişimini bir dönem sonrasında 1,49 birim artıracağı sonucuna ulaşılmıştır. İşsizlik oranı ile kredi hacmi arasındaki negatif güçlü ilişki istihdam, büyüme ve finansal gelişme ilişkisi bakımından önemli bir bulguyu ifade etmektedir.

Büyüme, işgücü piyasası ve ödemeler dengesi bağlamında ekonomik bileşenlerin banka kredileri ile ilişkisi geniş anlamda ekonomik gelişme ile finansal gelişme etkileşimini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, çalışmanın sonuçları ekonomik gelişmenin finansal gelişmeye neden olduğu hipotezine dayanan talep yönlü yaklaşımı desteklediği, ancak, etkileşimin yönü açısından yapılacak farklı çalışmalar ile farklı bulgulara da ulaşılabileceği düşünülmektedir. Diğer taraftan, para arzı ile banka kredileri arasındaki ilişki mevduatın krediye dönüşümü ve parasal aktarım mekanizmasının etkinliği noktasında sağlıklı bir ekonomik görünümü ifade etmektedir.

Türkiye ekonomisinde bankacılık sektörünün ve dolayısıyla kredilerin önemli bir yeri olması bakımından ekonomide sürdürülebilir gelişmenin bankacılık sektörünü

olumlu etkileyeceği ve iktisat politikalarının bu çerçevede belirlenmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Çalışmanın ampirik bulgularına bakıldığında bir çok yönden literatür ile uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca söz konusu çalışmanın, kredi hacmini etkileyen değişkenlere ilişkin bütüncül bir perspektif ile literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AKGÜÇ, Öztin., **Kredi Taleplerin Değerlendirilmesi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1984.

AL-AWAD, Mouawiya ve Nasri HARB. **Financial Development And Economic Growth İn The Middle East**, Financial Economics, 2005.

ALTAY, Oğuzhan ve Diğerleri, **Banka İktisadı ve İşletmeciliği**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2014.

ALTINTAŞ, M. Ayhan, **Kredi Kayıplarının Makroekonomik Değişkenlere Dayalı Olarak Tahmini ve Stres Testleri-Türk Bankacılık Sektörü İçin Ekonometrik Bir Yaklaşım**, TBB, İstanbul, 2012.

ALTUĞ, Osman. **Banka İşlemleri ve Muhasebesi**, Türkmen Kitapevi, İstanbul, 2000.

AİZENMAN, Joshua ve Yothin JİNJARAK. **Real Estate Valuation, Current Account and Credit Growth Patterns, Before And After The 2008-9 Crisis,** Journal of International Money and Finance, 2014.

AREN, Sadun. **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, 6. Baskı, Ankara: Doruk Yayınları, 1981.

ARSLAN, İbrahim ve Sevda YAPRAKLI. **Banka Kredileri Ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007)**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 2008.

AYANOĞLU, Yıldız ve Diğerleri. **Bankaların Yönetimi ve Denetimi**, 1.Baskı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No.2746, 2013.

BAGEHOT, Walter. **Lombard Street: A Description Of The Money Market,** E.P. Dutton,1873.

BAŞAK, Levent. **Türkiye'de Yabancı Bankaların Vergilendirilmesi**, Yayın No:261 İstanbul, TBB, Kasım 2008.

BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, 2001.

BDDK, **Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi**, Nisan 2009

BDDK, **BDDK Tanıtım Kitapçığı**, Şubat 2016.

BERK, Niyazi. **Bankacılıkta Pazara Yönelik Kredi Yönetimi**, Beta Yayınları, 3. Baskı: Mart 2001.

BERK, Niyazi. **Finansal Yönetim**, 11. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitapevi,1990.

BERNANKE, Ben. S. ve Alan S. BLİNDER. **The Federal Funds Rate and the Channels of Monetary Transmission, The American Economic Review**, 1992.

BİKKER, Jacob. **Competition and Efficiency in a Unified European Banking Market**, Edward Elgar Publishing, 2004.

BİSHOP, Mattew. **A'dan Z'ye Ekonomi Sözlüğü**, The Economist, Adres Yayınları 1.Baskı: Ekim 2013.

BOYD, John H., Ross LEVİNE ve Bruce D. SMİTH. **The Impact of İnflation on Financial Sector Performance**, Jurnal of Monetary Economics, Volume:4, No:2, 2001.

CALDERON, Cesar ve Lin LİU. **The Direction Of Causality Between Financial Development And Economic Growth,** Journal of Development Economics, 2002.

CESUR, Fatma. **Paraya Dair**, Paradigma Akademi, İstanbul, Ekim 2014.

COŞKUN, M. Necat ve Diğerleri. **Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi**, TBB Yayını, İstanbul 2012.

DAVİS, J. Scott ve diğerleri. **Credit Booms, Banking Crises, and the Current Account**, Federal Reserve Bank of Dallas Globalization and Monetary Policy Institute Working Paper No. 178, 2014.

DELİKANLI, İhsan Uğur. **Türk Bankacılık Sektöründe Kapasite Analizi (1981-200) ve Avrupa Birliği ile Mukayesesi**, 1.Baskı, BDDK Yayını, Ankara 2005.

DEMETRIADES, Panicos and Khaled A. HUSSEIN. **Does Financial Development Cause Economic Growth? Time-Series Evidence From 16 Countries,** Journal of Development Economics, 1996.

DOĞRUEL, A. Suut ve Fatma DOĞRUEL. **Türkiye Sanayisine Sektörel Bakış**, İstanbul: TÜSİAD Yayını, 2008.

EĞİLMEZ, Mahfi ve Ercan KUMCU. **Ekonomi Politikası**, 17.Basım, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2012.

EĞİLMEZ, Mahfi. **Sanayi Üretimi ve Kapasite Kullanımı Nasıl Ölçülür?**, 2012, http://www.mahfiegilmez.com/2012/03/sanayi-uretimi-ve-kapasite-kullanm-nasl.html (02.01.2018)

EĞİLMEZ, Mahfi. **Enflasyon**, 2012, http://www.mahfiegilmez.com/2012/09/enflasyon.html (21.08.2017)

EĞİLMEZ, Mahfi. **Ödemeler Dengesini Okumak,** 2014, http://www.mahfiegilmez.com/2014/01/odemeler-dengesini-okumak.html (15.09.2017)

ERDOĞAN, Seyfettin ve Sinem Gözde BEŞBALLI, **Türkiye'de Banka Kredileri Kanalının İşleyişi Üzerine Ampirik Bir Analiz**, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 11(1) 2009.

EREN, Ercan. **Makro İktisat,** Ezgi Kitapevi Yayınları, 2. Baskı; Eylül 1993.

EROĞLU, Nadir. **Türkiye'de Parasal Kesim ve Merkez Bankası İşlemlerinin Analizi**, 3.Baskı, İstanbul: DER Yayınları, 2011.

EROĞLU, Nadir, Hasan DİNÇER ve Ümit HACIOĞLU (Ed.). **Uluslararası Finans Teori ve Politika**, Ankara: Orion Kitapevi, Şubat 2016.

ERİŞ, Hayati. **Türk Bankacılık Sistemi Gelişimi, Durumu ve Sunduğu Seçenekler**, Marmara Üniversitesi Finansal Piyasalar Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No:1, İstanbul 2007.

ERTEK, Tümay. **Ekonometriye Giriş,** 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1996.

ERTÜRK, Emin. **Makro İktisat Küresel Ekonomide Makroekonomik Analize Giriş**, Alfa Yayın, Mart 1999.

GATTİ, Donatelli, Christophe RAULT ve Anne Gaul VAUBOURG. **Unemployment and Finance: How do Financial and Labour Market Factors Ġnteract**, Oxford Economic Papers, Volume 64, Issue 3, 201.

GREENWOOD, Jeremy ve Boyan JOVANOVİC. **Financial Development, Growth, And The Distribution Of İncome,** The Journal of Political Economy, 98 (5): 1076-1107, 1990.

GOLDSMİTH, Raymond W. **Financial Structure and Development**, New Haven and London, Yale University Press, 1969.

GUJARATI**,** Damodar N. **Basic Econometrics,** Mc Graw Hill., 1995.

GÜVEN, Samih. T**ürkiye'de Banka Kredileri ve Büyüme,** İktisat İsletme ve Finans Dergisi, Sayı:197, 2002.

GÖÇER, İsmet, İsmet MERCAN ve Mehmet BÖLÜKBAŞ. **Bankacılık Sektörü Kredilerinin İstihdam Ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Ekonomisi İçin Çoklu Yapısal Kırılmalı Eş Bütünleşme Analizi,** Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 33, Sayı 2, 2015.

GÖKÇE, Altan ve Hakan SARITAŞ. **Döviz Kurlarındaki Değişmelerin Türkiye'deki Özel Sermayeli Bankaların Bilançoları Üzerine Etkileri**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2017.

GÜRSOY, Cudi Tuncer ve Hassan AL-AALI, **Causal Relationships Between Financial and Economic Development in Gulf Countries**, Doğuş Üniversitesi Dergisi, V: 1/1, 2000.

HURLİN, Christophe ve Baptiste VENET, **Financial Development and Growth: A Re-Examination using a Panel Granger Causality Test**, https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00319995/document, 2006. (13.11.2018)

HUY, Vu N. **What Credit Growth Tells About Inflation? An Empirical Study of Denmark, Norway and Sweden**, The Royal Institute on Technology Sweden, 2010.

LAMDİN, Douglas J. **Does Consumer Sentiment Foretell Revolving Credit Use?** Journal of Family and Economic Issues, 29(2), 2008, 279–288.

LARİONOVA, Natalia ve Julia VARLAMOVA. **Correlation Analysis Of Macroeconomic And Banking System İndicators**, Procedia Economics And Finance, 2014.

KARABIYIK, Lale Erdem. **Türkiye'de Finans Tarihi**, 1. Baskı, Bursa: VİPAŞ A.Ş., 2001.

KAR, Muhsin ve Eric J. PENTECOST. **The Direction Of Causality Between Financial Development And Economic Growth İn Turkey:Further Evidence,** Economic Research Paper, Department of Economics, Loughborough University, 00/27, 3-20, 2000.

KASHYAP, Anil ve Jeremy C. STEİN. **What Do a Million Observations on Banks Say about the Transmission of Monetary Policiy?**, American Economic Rewiew, No:3, 2000.

KAZGAN, Gülten. **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, 3.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1999.

KEYDER, Nur. **Para Teori-Politika-Uygulama**, 10. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005

KGF, **2016 Yılı Faaliyet Raporu,** http://www.kgf.com.tr/images/faaliyet_raporu/2016_kgf_faaliyet_raporu.pdf (08.08.2017)

KGF, **Sıkça Sorulan Sorular**, http://www.kgf.com.tr/index.php/tr/bilgi-merkezi/sikca-sorulan-sorular (04.01.2018)

KİNG, Robert G. ve Ross LEVİNE. **Finance And Growth: Schumpeter Might Be Right**, The Quarterly Journal Of Economics, Vol. 108, No. 3, 1993.

KORKMAZ, Turhan ve Mehmet PEKKAYA, , **Excel Uygulamalı Finans Matematiği**, Ekin Yayıncılık, 2005.

KOZANOĞLU, Hayri. **Uç(ur)amayan Balon: Finans**, 1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

KUTTNER, Kennth N ve Patricia C. MOSSER. **The Monetary Transmission Mechanism: Some Answers and Further Questions**, Federal Reserve Bank of NY Economic Policiy Review, 2002.

MCKINNON, Raymond. **Money And Capital In Economic Development,** Washington D.C.: The Brookings Institution, 1973.

MISHKIN, Frederic S. **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, Addison-Wrsley, 5. Baskı, 1997.

MÜNYAS, Turgay. **Türkiye'de Sermaye Piyasalarının Yapısı ve İşleyişi**, Ekin Yayınevi, 1. Baskı Bursa, 2015.

ORHUNBİLGE, Neyran. **Uygulamalı Regresyon ve Korelasyon,** Nobel Yayıncılık, 1996.

ÖZCAN, Burcu ve Ayşe ARI, **Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği**, Business and Economics Research Journal, Vol 2: 121-142, 2011.

ÖÇAL, Tezer. **Para Banka Teori ve Politika,** Gazi Yayınevi, 1.Baskı, Ankara, 1997.

ÖÇAL, Tezer ve Ö. Faruk ÇOLAK. **Finansal Sistem ve Bankalar,** Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Yayın No:131, Kasım 1999.

ÖZATAY, Fatih. **Parasal İktisat: Kuram ve Politika**, Efil Yayınevi Yayınları, 2013

ÖZÜN, Alper ve Atilla ÇİFTER. **Industrial Production As A Credit Driver İn Banking Sector: An Empirical Study With Wavelets**, Bank and Bank Systems, 2 (2): 69-80, 2007.

ÖZTÜRK, Sevinç. **Avrupa Birliği Sürecinde Türk Sermaye Piyasaları**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Eylül 2007.

ÖZTÜRK, Kezban. **Kredi Politikası ve Değerlendirmesi**, Siyasal Kitapevi, Ocak 2015.

ÖZTÜRKLER, Harun, Affan Hakan ÇERMİKLİ. **Türkiye'de Bir Parasal Aktarım Kanalı Olarak Banka Kredileri,** Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 2007.

PAGANO, Marco ve Giovanni PİCA. **Finance and Employment**, Economic Policy. 27(69), 5-55, 2012.

PARASIZ, İlker. **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama,** Banksis Yayınlar No.82, İstanbul-2000.

PATRİCK, Hugh T. **Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries**, Economic Development and Cultural Change, 14, 1966.

ROBINSON, Joan. **The Generalization of the General Theory, In The Rate of Interest and Other Essays**, London: Macmillan Press, 1952.

SHAW, Edward. **Financial Deepening in Economic Development**, New York: Oxford University Press, 1973.

SOYDEMİR, Selim ve Abdullah AKYÜZ, , **Sermaye Piyasası ve Borsa**, 1. Baskı, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2015.

SPL, **Finansal Piyasalar**, İstanbul, Şubat 2016

SEYİDOĞLU, Halil. **Uluslararası İktisat**, 5.Basım, Ankara, Turhan Kitapevi, 1986.

ŞAHİN, Arzu. **Türkiye'de Banka Kredileri ve Büyüme İlişkisi Üzerine Bir Uygulama: 1995-2010,** Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya-2011.

TABAKOĞLU, Ahmet. **Türkiye İktisat Tarihi**, 11. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları, Nisan 2012.

TARI, Recep. **Ekonometri**, 6. Basım, Umuttepe Yayın No:32, Kocaeli, 2010.

TİRYAKİ, Göksel, **Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri (1990-2010 Türkiye Tecrübesi Işığında)**, 1.Baskı, İstanbul TBB Yayını No: 289, Kasım 2012.

TİRYAKİ, Göksel. **Türkiye'de Bireysel Kredilerin Ekonomik Büyüme ve Cari Açık ile İlişkisi**, TBB, 2014.

TBB, **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1958-2007",** Kasım 2008.

TCMB, **Terimler Sözlüğü,** http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Bottom+Menu/Egitim- Akademik/Terimler+Sozlugu#42 (07.08.2017)

TCMB, **Banka Hakkında**, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/bottom+menu/banka-hakkinda, (10.01.2018)

TCMB, **Dünyada ve Türkiye'de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim**, Mart 2011, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/7c9b6a7e-23c5-4a50-8bf4-27c2060918c9/finansal_egitim.pdf?MOD=AJPERES&CVID=ktpbd-5 (22.10.2017)

TCMB, **Ödemeler Dengesi İstatistiklerine İlişkin Yönetimsel Açıklama**,

TUNAY, Batu. **Makro Ekonomi Teori ve Politika**, Arıkan Yayınları, Mart 2007.

TUNÇ, Hüseyin. **Katılım Bankacılığı,** Nesil Yayın Grubu, İstanbul, 2013.

TÜIK, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24567 (16.09.2017)

TOKGÖZ, Erdinç, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)**, 6.Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi, 2001.

TOGAN, Sübidey ve Hakan BERUMENT. **Cari İşlemler Dengesi, Sermaye Hareketleri ve Krediler**, TBB, Bankacılar Dergisi Sayı 78, 2011.

ULUATAM, Özhan. **Makro İktisat,** 6. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları,1987.

UZUNOĞLU, Sadi. **Bankacılık,** Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları:2, Kasım 1996.

ÜNSAL, Uğur. **Sermaye Piyasası Araçlarının Dünya'da ve Türkiye'de Gelişimi**, Onaylanmış Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Mersin, Ekim 2014.

ÜNLÜ, Sadık. **Türkiye'de Banka Kredileri Üzerinde Vergi Yükünün ve Ekonomik Etkilerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Ankara, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

YAŞAR, Serpil. **Firma Finansmanında Hisse Senedi Piyasalarının Rolü: Türkiye Örneği**, Ankara, SPK Yayınları, 2006

YAY, Gülsün Gürkan. **Para ve Finans Teori ve Politika**, 1.Baskı İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

YILDIRIM, Kemal ve Doğan KARAMAN. **Makroekonomi,** Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, Yayın No:145, 2. Baskı, 2001.

YILDIZ, Hilal ve Seda ATASAYGIN. **Financial Deepening and Economic Growth: The Turkish Experience**, American Journal of Economics, 2015.

YİĞİTBAŞ, Şehnaz Bakır. **Bankaların Kredi Verme Davranışı Üzerine Asimetrik Bilginin Etkisi ve Reel Sektör Yansıması (Türkiye Analizi 2002-2010),** TBB, İstanbul, 2012.

YU, Junk-Suk ve M. Kabir HASSAN. **Financial Development and Economic Growth: New Evidence from Panel Data,** İndiana State University Networks Financial Institute, 2007.

YÜCEL, Deniz Can. **Türkiye'de Cari Açığın Sürdürülebilirliği Ve Bankacılık Sektörü İlişkisi: Bir Uygulama**, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

YÜKSELTÜRK, Osman Ferhat. **Kredi Piyasalarında Arz ve Talep Dengesizlikleri: Türkiye İçin Uygulamalı Bir Çalışma**, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Kasım 2010.

ZARAKOĞLU, Avni. **Para Kredi ve İktisadi Faaliyetler**, 2. Baskı, Ankara: TBB Yayını No:41, 1977

ZEYTİNOĞLU, Erol. **Genel Ekonomi**, İstanbul, Suadiye, 1976.